

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ

Ο εκφοβισμός στο σωφρονιστικό σύστημα

Πτυχιακή εργασία

Λαμπροθέα Αικατερίνη Χατζηαντωνίου

8 Σεπτεμβρίου 2014

Table of Contents

Πρόλογος2

Περίληψη: Η παρούσα εργασία έχει ως στόχο την περιγραφή του φαινομένου του εκφοβισμού μέσα στο σωφρονιστικό σύστημα. Πέρα από την παρουσίαση του υπάρχοντος ορισμού του εκφοβισμού αλλά και του επιπολασμού του στα ιδρύματα, σκιαγραφούνται τα αίτια του στο συγκεκριμένο πλαίσιο, οι ενδογενείς ατομικοί παράγοντες που συνυπογράφουν στην εμφάνιση του. Επιπλέον περιγράφονται οι επιπτώσεις όπως αυτές έχουν κατονομαστεί από την υπάρχουσα βιβλιογραφία αλλά και οι μέθοδοι για την αντιμετώπιση του από το σωφρονιστικό σύστημα.

1.Ο εκφοβισμός στο σωφρονιστικό σύστημα.....	6
1.1 : Η φυλακή ως περιβάλλον υπεύθυνο για την ανάπτυξη εκφοβιστικών συμπεριφορών.....	6
1.2 Ο ορισμός του φαινομένου εκφοβισμού.....	11
1.3 Επιδημιολογικά στοιχεία εμφάνισης περιστατικών εκφοβισμού στο σωφρονιστικό σύστημα.....	15
2. Μορφές και αιτιολογία εμφάνισης συμπεριφορών εκφοβισμού στα σωφρονιστικά ιδρύματα.....	18
2.1 Συμπεριφορές που μαρτυρούν ύπαρξη εκφοβισμού στο σωφρονιστικό σύστημα.....	18
2.2 : Παράγοντες εμφάνισης εκφοβιστικών συμπεριφορών στο σωφρονιστικό περιβάλλον.	23
2.3 Είδη εκφοβισμού : Σύγκριση μεταξύ άμεσου και έμμεσου εκφοβισμού.....	30
3. Οι θύτες και τα θύματα	33
3.1 Το προφίλ των θυτών	33
3.2 Το προφίλ των θυμάτων.....	44
3.3 Εκφοβισμός και φαινόμενα αυτοκτονικότητας.	53
4. Το σωφρονιστικό περιβάλλον και η αντιμετώπιση του φαινομένου.....	61
4.1 Η αντιμετώπιση των θυτών και των θυμάτων από τους συγκρατούμενους τους.	61
4.2 Στρατηγικές αντιμετώπισης του εκφοβισμού ως φαινόμενο στο σωφρονιστικό σύστημα.....	69
Συμπεράσματα.....	76
Βιβλιογραφία	79

Πρόλογος

Όπως αναφέρει στο σύγγραμμα της η Ανθοζωή Χαΐδου (2002) η φυλακή ως θεσμός προσπαθεί να συνδυάσει δύο αντιφατικούς στόχους που αδυνατούν να συγκλίνουν. Στοχεύει στην απομάκρυνση των κακών και επικίνδυνων από το κοινωνικό σύνολο και επιδιώκει την επάνοδό τους σε αυτό μέσω του σωφρονισμού που επιτελεί. Αποτελεί έναν πειθαρχικό μηχανισμό κάθε πολιτισμένης κοινωνίας, ο οποίος μεταμορφώνει τα άτομα σε ευπειθή και χρήσιμα και χαρακτηρίζεται από αλληλοσυγκρουόμενους στόχους, οι οποίοι εκτείνονται από την τήρηση της τάξης και της ασφάλειας, που νομιμοποιούν και την τιμωρία των εγκλείστων, μέχρι την αναμόρφωσή τους. Ο θεσμός της φυλακής επιτελεί ορισμένες λειτουργίες, όπως της κάθαρσης της κοινωνίας από τα επιλήψιμα άτομα, της αποστράγγισης ισχύος δηλαδή την αποδυνάμωση των εγκλείστων με τη μη παραγωγική, ουδέτερη συμμετοχή τους στο κοινωνικό σύστημα, της εκτροπής αφού εκτρέπεται η προσοχή του κοινωνικού συνόλου από την παράνομη συμπεριφορά των ισχυρών και επικεντρώνεται στους κοινωνικά αδύναμους και μια συμβολική, με το στιγματισμό μόνο εκείνων που εντοπίζονται από τον επίσημο κοινωνικό έλεγχο και κλείνονται στη φυλακή, σε αντίθεση με τους «εκτός τειχών» οι οποίοι ουσιαστικά μπορεί να μη διαφέρουν σε τίποτα από τα έγκλειστα άτομα.

Ο εγκλεισμός, ωστόσο, σε ένα σωφρονιστικό ίδρυμα δεν αποτελεί για τα ίδια τα άτομα μια εποικομητική παρέμβαση ώστε να μην παρεκτραπούν της έννομης τάξης ούτε μέσα στην ίδια την φυλακή, πόσο μάλλον μετά την αποφυλάκιση τους. Ο θεσμός φαίνεται να υποφέρει από διάφορες δυσλειτουργίες που ξεκινούν από τον υπερπληθυσμό των φυλακών και φτάνουν μέχρι την αναποτελεσματικότητα του σε θέματα σωφρονισμού, καθώς είναι ολοένα και πιο συχνό το συμβάν της παλινδρόμησης πρώην κρατουμένων. Οι συνθήκες που βιώνουν στην φυλακή τα άτομα κάθε άλλο πάρα αξιοπρέπεις μπορούν να καλούνται, γεγονός που αποτελεί ένα παγκόσμιο φαινόμενο ανεξαρτήτου της οικονομικής κατάστασης του κάθε κράτους, τηρουμένων των αναλογιών φυσικά. Τα δεινά του εγκλεισμού, όπως περιγράφονται αναλυτικότερα και παρακάτω, επιδεινώνουν την ψυχολογική κατάσταση του κρατουμένου και οδηγούν σε ανεξέλεγκτες πολλές φορές καταστάσεις βίας.

Η βία στον χώρο του σωφρονιστικού συστήματος είναι συνηθισμένη τόσο από το ίδιο το σύστημα προς τους κρατούμενους μέσω διάφορων στερήσεων θεσμοθετημένων δικαιωμάτων τους πλην αυτό της ελευθερίας, όσο και μεταξύ των ίδιων των κρατουμένων. Λόγοι όπως ο υπερπληθυσμός, η έλλειψη επιτήρησης, η κακή ψυχολογική κατάσταση των κρατουμένων, η χρήση ναρκωτικών ακόμη και μέσα στο πλαίσιο, οι υπάρχουσες συμμορίες των φυλακών αλλά και ενδοατομικά χαρακτηριστικά πυροδοτούν φαινόμενα βίας με επιπτώσεις στην σωματική και την ψυχική υγεία των κρατουμένων.

Ο εκφοβισμός στο σωφρονιστικό σύστημα θεωρείται μια υποκατηγορία της γενικότερης επιθετικής συμπεριφοράς που λαμβάνει χώρα στη φυλακή. Είναι ένα πρόσφατο αρκετά θέμα στην παγκόσμια βιβλιογραφία, καθώς προηγούμενως τα φαινόμενα εκφοβισμού θεωρούνταν από το σωφρονιστικό σύστημα αλλά και από τους ερευνητές ως επιθετικού τύπου συμπεριφορές. Αδιαμφισβήτητα, ο εκφοβισμός στο πλαίσιο των φυλακών είναι ένα ιδιαίτερα σημαντικό ζήτημα και συνίσταται σε μια συμπεριφορά που μπορεί να συμβεί σε όλους τους τύπους των φυλακών (ενηλίκων ανδρών/ γυναικών, ανηλικών) (Ireland, 1999a). Τα δεδομένα ερευνών δείχνουν ότι τα ποσοστά εκφοβισμού ενηλίκων μπορεί να ανέρχονται και στο 62%, ενώ των ανηλικών στο 70%. Οι αυτοαναφορές των θυμάτων φτάνουν στο 75 % στους ανήλικους και στο 57% στους ενήλικους. Κατά συνέπεια, είναι φανερός ο τεράστιος επιπολασμός ενός φαινομένου το οποίο είχε αγνοηθεί μέχρι και την προηγούμενη δεκαετία.

Οι μορφές μιας εκφοβιστικής συμπεριφοράς μπορεί να είναι αρκετές γεγονόσ που δυσκολεύει και την ανίχνευση τους. Σύμφωνα με τους Ireland και Archer (1996) ένα εκφοβιστικό φαινόμενο μπορεί να συνίσταται στην κακοποίηση ενός συγκρατούμενου, για παράδειγμα η χειροδικία ή η παρενόχληση μέσω βίας. Ακόμη φάρσες που έχουν ως στόχο τον εξευτελισμό του ατόμου μπορεί να θεωρηθούν κάτω από ένα συγκεκριμένο πλαίσιο εκφοβισμού. Απειλές ή ταπεινωτικές συμπεριφορές προς άλλους συγκρατούμενους συνιστούν πράξεις εκφοβιστικού περιεχομένου και παρά την έλλειψη σωματικής βίας θεωρούνται ιδιαίτερες σοβαρές εξαιτίας των ακραίων επιπτώσεων που έχουν στην ψυχική υγεία των ατόμων. Ακόμη η σεξουαλική κακοποίηση είναι ένα συχνό φαινόμενο που παρουσιάζεται ως εκφοβισμό στην φυλακή καθώς και η λεκτική κακοποίηση. Τέλος μέσα από τις περισσότερες έρευνες προκύπτουν πράξεις όπως ο εξοστρακισμός, η δυσφήμιση και είναι συχνά ύποπτες ως εκφοβιστικές συμπεριφορές έμμεσου τύπου.

Οι επιπτώσεις τέτοιων συμπεριφορών στα θύματα, στους κρατούμενους αλλά και στο ευρύτερο περιβάλλον μπορεί να είναι ιδιαίτερα σοβαρές. Η υπηρεσία φυλακών του Υπουργείου Εσωτερικών του Ην. Βασιλείου (1999) αναφέρει ότι οι κρατούμενοι που έχουν υπάρξει θύματα εκφοβισμού εμφανίζουν συμπτώματα φόβου, απομόνωσης, κατάθλιψης. Επιπλέον δυσκολεύονται να προσαρμοστούν στο σωφρονιστικό πλαίσιο και υποφέρουν συχνά από ασθένειες. Ορισμένοι από αυτούς τους κρατούμενους αιτούνται την απομάκρυνση τους από το συγκεκριμένο κατάστημα για την δική τους προστασία ενώ άλλοι μπορεί να καταφύγουν στην απόδραση ή και σε κάποιες περιπτώσεις στον αυτοτραυματισμό και στην αυτοκτονική συμπεριφορά.

Από την άλλη οι συνέπειες των δραστών εκφοβισμού σε περίπτωση που εξακριβωθεί οι πράξεις τους είναι αρκετά σκληρές. Η αντιμετώπιση τους μπορεί να περιλαμβάνει την αποστέρηση προνομίων, την απομόνωση τους αλλά και σε ορισμένες περιπτώσεις την πρόσθεση επιπλέον ημερών στην ποινή τους ή και την μεταφορά τους σε άλλο ίδρυμα. Επιπλέον αν ο δράστης δεν γίνει αντιληπτός είναι πολύ πιθανό να εκλάβει την συμπεριφορά του ως ιδιαίτερα ωφέλιμη για εκείνον και να συνεχίσει και αφότου αποφυλακιστεί (Levenson, 2000).

Επιπλέον, ο εκφοβισμός έχει αρνητικές επιπτώσεις και στην γενικότερη λειτουργία του σωφρονιστικού ιδρύματος. Η μη αντιμετώπιση του φαινομένου μπορεί να επιφέρει πέρα από μια δυσλειτουργία σε όλες τις λειτουργίες, την δημιουργία απαγορευτικών ζωνών για τους κρατούμενους αλλά και να ενισχύσει την υποκουλτούρα της φυλακής και να ανατρέψει την έννομη τάξη της (Home Office Prison Service, 1993). Ακόμη φαινόμενα εκφοβισμού χωρίς επίβλεψη ίσως οδηγήσουν στην υπονόμηση της ασφάλειας των κρατουμένων αλλά και του προσωπικού, εγείροντας ερωτήματα ως προς το ποιός έχει την εξουσία στο ίδρυμα.

Στόχος της συγκεκριμένης εργασίας είναι η σκιαγράφηση του φαινομένου μέσω της βιβλιογραφικής αναζήτησης σε σύγχρονες πηγές πληροφόρησης. Η φυλακή ως πλαίσιο και οι επιπτώσεις που επιφέρει στους κρατουμένους σε σύνδεση με το φαινόμενο του εκφοβισμού, τα αίτια των εκφοβιστικών συμπεριφορών, οι ενδοατομικοί παράγοντες των εμπλεκόμενων αλλά και η αντιμετώπιση τους από το σωφρονιστικό περιβάλλον είναι από τα κυριότερα θέματα που απασχολούν την διεθνή έρευνα και πρόκειται να αναφερθούν. Τέλος, παρουσιάζεται μια ανασκόπηση των πιο πρόσφατων ερευνών όσον αφορά την παρέμβαση σε συμπεριφορές εκφοβισμού τόσο από το κράτος όσο και από ερευνητές, με στόχο την διερεύνηση

των πιθανών τρόπων αντιμετώπισης ενός φαινομένου που φαίνεται ότι θα απασχολήσει για αρκετά ακόμη χρόνια την παγκόσμια έρευνα στο πεδίο του σωφρονιστικού συστήματος αλλά και τις κρατικές υπηρεσίες ως προς την εξάλειψη του.

1.0 εκφοβισμός στο σωφρονιστικό σύστημα.

1.1 : Η φυλακή ως περιβάλλον υπεύθυνο για την ανάπτυξη εκφοβιστικών συμπεριφορών.

Η φυλακή θεωρείται το βασικό συστατικό στοιχείο των σωφρονιστικών συστημάτων ανά τον κόσμο και θεωρητικά πρέπει να εξυπηρετεί τρεις στόχους. Αρχικά την τιμωρία του κρατούμενου μέσω των στερητικών της ελευθερίας ποινών, δευτερευόντως την διασφάλιση των βασικών δικαιωμάτων των κρατούμενων ταυτόχρονα με την ομαλή λειτουργία των σωφρονιστικών καταστημάτων και τέλος την κοινωνική, επαγγελματική και οικογενειακή αποκατάσταση του κρατούμενου. Ωστόσο ύστερα από ένα συντριπτικό ποσοστό ερευνών έχει γίνει πλέον σαφές ότι ως προς το τρίτο σκέλος της λειτουργίας της φυλακής το σωφρονιστικό σύστημα έχει αποτύχει παγκοσμίως σε γενικές γραμμές. Τα δεδομένα που υπάρχουν σχετικά με την κατάσταση του σωφρονιστικού συστήματος στην Ελλάδα είναι απογοητευτικά. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι η υπερπλήρωση των ιδρυμάτων είναι στο 68,9%, η αναλογία μεταξύ φυλακτικού προσωπικού και κρατούμενων είναι 1/5, ενώ ταυτόχρονα σχεδόν οι μισοί κρατούμενοι είναι αλλοδαποί και οι περισσότεροι από το σύνολο των κρατούμενων είναι στη φυλακή για παράβαση του νόμου περί Ναρκωτικών. (Ρηγούτσου, 2006)

Ο Gersham Sykes είναι ο πρώτος που περιέγραψε τα δεινά του εγκλεισμού και εξήγησε την αιτιολογία τους. Σύμφωνα με τον Sykes η στέρηση της ελευθερίας, η στέρηση υλικών αγαθών και υπηρεσιών, η σεξουαλική στέρηση, η στέρηση της αυτονομίας καθώς και η στέρηση της ασφάλειας θεωρούνται ως υπεύθυνοι παράγοντες για την εμφάνιση των δεινών του εγκλεισμού. Όπως περιγράφει ο Goffman στο βιβλίο του «Τα άσυλα», σχετικά με τα ολοπαγή ιδρύματα, τα κεντρικά του χαρακτηριστικά καλύπτουν απόλυτα τον ορισμό της

φυλακής, όπως το συγκεκριμένο πρόγραμμα, οι καταναγκαστικές δραστηριότητες, οι εκδηλώσεις της ζωής ίδιες για όλους του κρατούμενους αντιμετωπίζοντας ως μάζα χωρίς ατομικά χαρακτηριστικά. Παράγοντες όπως ο ιδρυματισμός, η υποκουλτούρα της φυλακής, το άγχος του κρατούμενου, η αποπροσωποποίηση και σε γενικές γραμμές τα «δεινά του εγκλεισμού» επιβαρύνουν τις συνθήκες κράτησης. Για τον Goffman η μετάβαση από την κοινωνία στην κοινωνία της φυλακής εμπεριέχει μια συμβολικής σημασίας αντίληψη πολύ πιο περίπλοκη από το πέρασμα σε ένα περιορισμένο περιβάλλον. Περιγράφεται ως «κοινωνικός θάνατος», η οποία αποτελεί την είσοδο σε ένα ολοκληρωτικό ίδρυμα και περιλαμβάνει μια σειρά κοινωνικών και ψυχολογικών επιθέσεων κατά της αίσθησης του εαυτού.

Ανάμεσα σε όλα τα δεινά του εγκλεισμού ο φόβος για την προσωπική ασφάλεια, η οποία κινδυνεύει από συγκρατούμενους και σωφρονιστικό προσωπικό, είναι αδιαμφισβήτητο το κυρίαρχο χαρακτηριστικό της ζωής στα περισσότερα ιδρύματα. Για τους περισσότερους κρατούμενους, ο σεβασμός στην ομάδα των συνομηλίκων, το προσωπικό στάτους και η πρόσβαση σε αγαθά ασυνήθιστα στο περιβάλλον της φυλακής όλα επαφύονται στην φήμη τους σχετικά με την επιθετικότητα που επιδεικνύουν και στην σωματική τους δύναμη. Όπως σε κάθε άλλο οργανισμό το κλίμα φόβου είναι βέβαιο ότι θα οδηγήσει στην εκμετάλλευση των ασθενέστερων ατόμων από τους πιο ισχυρούς, έτσι και στη φυλακή η ψευδαίσθηση της δύναμης φαίνεται επιφανειακά να αποτυπώνει παραδοσιακά πρότυπα πατριαρχίας, με ευάλωτους κρατούμενους, όπως σεξουαλικούς δράστες, να είναι στοχοποιημένοι, υποτιμημένοι και να υποβάλλονται σε κάθε μορφής βία.

Ως προς το φαινόμενο του εκφοβισμού στην φυλακή, αυτό αποτελεί κατά κύριο λόγο την αλληλεπίδραση του ατόμου και των επιμέρους χαρακτηριστικών του με το περιβάλλον του σωφρονιστικού καταστήματος. Όπως έχει δηλώσει άλλωστε ο Beck το 1995 «τα απαιτητικά χαρακτηριστικά ενός περιβάλλοντος όπως η φυλακή αθροιστικά με την παρελθοντική συμπεριφορά των κρατουμένων έχουν ως αποτέλεσμα έναν συνδυασμό όπου συχνά μπορούν να συμβούν περιστατικά εκφοβισμού» (σελ. 55).

Μιλώντας για τα εξωατομικά χαρακτηριστικά που οδηγούν σε συμπεριφορές εκφοβισμού πρέπει να λάβουμε υπόψιν παράγοντες του φυσικού και του κοινωνικού περιβάλλοντος, οι οποίοι είναι άρρηκτα συνδεδεμένοι με την εμφάνιση τέτοιου είδους συμπεριφορών. Αυτοί περιλαμβάνουν την περιορισμένη πρόσβαση στα υλικά αγαθά, την ύπαρξη καπιταλιστικών οικονομικών δομών, τον υπερπληθυσμό στα σωφρονιστικά ιδρύματα, την οργανωσιακή δομή των φυλακών, την υποκουλτούρα των τροφίμων, καθώς και τις στάσεις της ομάδας συνομηλίκων αλλά και την σημασία της ιεραρχίας (Ireland & Archer, 2002).

Τα υλικά αγαθά, και ιδιαιτέρως ο καπνός και οι τηλεφωνικές κάρτες, αποτελούν μια πολύτιμη μορφή νομίσιματος στην φυλακή, και τα ώρια που τίθενται από το ίδιο το σύστημα αυξάνουν τον ανταγωνισμό μεταξύ των κρατουμένων για την απόκτηση τους. Ορισμένοι κρατούμενοι θα καταφύγουν στον εκφοβισμό ώστε να αποκτήσουν τα συγκεκριμένα ή άλλα αγαθά είτε για ιδιοχρησία είτε για μεταπώληση σε άλλους κρατουμένους με όρους «μαύρης αγοράς» σε υπερβολικά υψηλές τιμές. Η στέρηση υλικών αγαθών θεωρείται ως ένα από τα «δεινά της φυλακής» και όσο μεγαλύτερη είναι η στέρηση τόσο πιο κερδοφόρα είναι η εκμετάλλευση που γίνεται για τον επιθετικό κρατούμενο. Το γεγονός ότι οι κρατούμενοι έχουν περιορισμένους υλικούς πόρους προωθεί την καπιταλιστική οικονομική δομή, η οποία αυξάνει την επιθετική συμπεριφορά (Ireland, 2002).

Τα σωφρονιστικά καταστήματα, σε παγκόσμιο επίπεδο, στεγάζουν έναν υπερβολικά μεγάλο αριθμό πληθυσμού. Σε έρευνα των Lawrence και Andrews συνωστισμός, το 2004, τα αποτελέσματα έδειξαν ότι ο συνωστισμός σε σωφρονιστικά ιδρύματα σχετίζεται με την ερμηνεία ενός γεγονότος ως επιθετικό, και την τάση να ερμηνεύονται τα άτομα που εμπλέκονται σε αυτό κακόβουλα και εχθρικά ως προς το άτομο. Στην συγκεκριμένη μελέτη δόθηκαν στους κρατούμενους μια μελέτη περίπτωσης όπου περιγραφόταν ένα επιθετικό επεισόδιο μεταξύ δυο κρατουμένων. Η θετική συσχέτιση μεταξύ της αντίληψης τους συνωστισμού και ο βαθμός στον οποίο οι συμμετέχοντες θεώρησαν ότι οι πρωταγωνιστές του περιστατικού συμπεριφέρονται εχθρικά δεν είχε ερευνηθεί προηγουμένως, και μπορεί να εξηγήσει την σχέση μεταξύ της επιθετικής συμπεριφοράς και του υπερπληθυσμού στα σωφρονιστικά ιδρύματα.

Ο εκφοβισμός συμβαίνει σε όλους του τύπου κρατουμένων- άνδρες, γυναίκες, νέους. Η συχνότητα τέτοιου είδους φαινομένων στις φυλακές έχει σχετιστεί με την μειωμένη προκοινωνική συμπεριφοράς. Εξαιτίας των απόλυτων αριθμών των κρατουμένων που στεγάζονται σε ένα μόνο σωφρονιστικό κατάστημα και της μειωμένης εποπτείας- θα ήταν ανεδαφικό να περιμένουν παρακολούθηση της συμπεριφοράς των κρατούμενων επί 24 ώρες κάθε μέρα. Με δεδομένο ότι ο εκφοβισμός είναι μια αντικοινωνική πράξη, θα λάβει χώρα μακριά από την προσοχή- επίβλεψη του προσωπικού, μπορεί να αναμένεται να ευδοκιμήσει σε τέτοιες περιστάσεις. Η οργανωτική δομή της φυλακής μπορεί επίσης να προωθήσει τον εκφοβισμό. Οι φυλακές είναι ουσιαστικά αυταρχικά περιβάλλοντα που επιβάλλουν την σημασία της πειθαρχίας και βασίζονται σε σαφείς νομιμοποιημένες ιεραρχικές δομές. Τα στοιχεία αυτά έχουν περιγραφεί ως προγνωστικοί παράγοντες εκφοβιστικών φαινομένων όχι μόνο στις φυλακές αλλά και στα σχολεία και στους χώρους εργασίας. Η ύπαρξη μια υποκοουλτούρας στα πλαίσια της φυλακής είναι επίσης σημαντική ως προς την εξήγηση του φαινομένου. Οι υποκοουλτούρες αποτελούν άτυπα κοινωνικά συστήματα που περιλαμβάνουν έναν «κώδικα κρατουμένων», τον οποίο όλοι οι κρατούμενοι οφείλουν να τηρούν. Αυτό ο «κώδικας» απαγορεύει την εκροή πληροφοριών για άλλους κρατούμενους, την συναδέλφωση με το προσωπικό , ενώ ενθαρρύνει την ανάγκη του κρατουμένου να διατηρήσει την θέση του στην ιεραρχία της φυλακής. Παραβιάσεις αυτού του κώδικα από τους κρατούμενους συχνά ελέγχονται με εκφοβισμό. Για παράδειγμα η παροχή πληροφοριών για άλλους κρατούμενους, κυρίως προς το προσωπικό, θεωρείται μια έγκυρη δικαιολογία για εκφοβισμό. Σε αυτές τις περιπτώσεις οι κρατούμενοι δεν αναφέρουν το περιστατικό εκφοβισμού από φόβο νέας τιμωρίας (Ireland & Archer, 1996).

Όπως αναφέρει η Ανθοζωή Χαΐδου στο σύγγραμμα «Το σωφρονιστικό σύστημα- ζητήματα θεωρίας και πρακτικής», η μικροκοινωνία της φυλακής χαρακτηρίζεται από μια ιδιότυπη κοινωνική οργάνωση, δηλαδή από ένα σύνολο κοινωνικών σχέσεων, ρόλων, κανόνων, προτύπων και συμπεριφορών το οποίο δεν καθορίζεται από το επίσημο νομικό καθεστώς που διέπει την φυλακή αλλά αναπτύσσεται από αυτό και ενάντια σε αυτό ως αποτέλεσμα της αλληλεπίδρασης που ασκείται από τις σχέσεις των κρατουμένων μεταξύ τους ή μεταξύ αυτών και του προσωπικού της φυλακής.

Το κύριο χαρακτηριστικό αυτής της οργάνωσης είναι η υποπολιτισμική ομάδα της φυλακής ή «ο κώδικας των κρατουμένων». Ο κώδικας αυτός, ο οποίος απαντάται σε κάθε φυλακή, είναι ένα σύστημα αξιών και κανόνων το οποίο υφίσταται παράλληλα με τους επίσημους κανόνες που αφορούν το σωφρονιστικό κατάστημα. Οι βασικές του αρχές απαγορεύουν την κατάδοση συγκρατουμένου και την παροχή βοήθειας στο προσωπικό και την διεύθυνση της φυλακής, σχετικά με την τήρηση της πειθαρχίας και υπογραμμίζουν την αλληλεγγύη με τους συγκρατούμενους. Οι αξίες που συγκροτούν τον κώδικα των κρατουμένων εξαρτώνται από την οργανωτική δομή της φυλακής και από τους σκοπούς που αυτή επιδιώκει. Στα σωφρονιστικά καταστήματα τα οποία προσανατολίζονται προς φιλελεύθερες μεθόδους μεταχείρισης δεν είναι τόσο έντονη η παρουσία αυτού του κώδικα, όσο στις φυλακές υψίστης ασφαλείας με αυστηρό καθεστώς πειθαρχίας. Η παραβίαση των αξιών και των κανόνων του άγραφου αυτού κώδικα συνεπάγεται (άτυπες) κυρώσεις, οι οποίες κλιμακώνονται από τον εξοστρακισμό και την κοινή περιφρόνηση του παραβάτη μέχρι την άσκηση σωματικής βίας, χωρίς να αποκλείεται και η θανάτωση, κυρίως σε περιπτώσεις κατάδοσης.

Επιπλέον ρόλο παίζουν και η στάση των κρατουμένων στην διαιώνιση αυτών των φαινομένων. Αν ο εκφοβισμός δεν υποστηριζόταν σε κάποιο βαθμό από τις υποομάδες των φυλακών είναι πιθανό να μην υπήρχε συνέχεια του. Υπάρχουν ενδείξεις ότι ο εκφοβισμός αποτελεί αξιόλογη συμπεριφορά σε μια φυλακή όπου οι δράστες εκφοβισμού απολαμβάνουν κάποιου είδους καταξίωσης από τους συγκρατούμενους του αλλά και από το προσωπικό, ενώ τα θύματα στιγματίζονται (Connell & Farrington, 1996).

Πράγματι τα θύματα θεωρούνται συχνά ως αδύναμοι και αναφέρονται με υποτιμητικούς όρους όπως «γκρινιάρηδες», «μαριονέτες» και άλλα προσωνύμια. Αυτό επίσης μπορεί να σχετίζεται με την ιεραρχία που υπάρχει ανάμεσα στους κρατούμενους, που ορισμένες φορές ονομάζεται «κάστα κρατουμένων» ή «ιεραρχία». Οι θύτες, μέσω του στάτους τους και της αποδοχής που λαμβάνουν από τους υπόλοιπους κρατούμενους εμφανίζονται στην κορυφή αυτών των ιεραρχιών, όπου τα θύματα στιγματίζονται και εμφανίζονται στο κατώτερο μέρος της ιεραρχίας. Αυτές οι ιεραρχίες αποτελούν ένα σημαντικό στοιχείο της

υποκοουλτούρας της φυλακής, όπου είναι πρωταρχικής σημασίας η ικανότητα κυριαρχίας στους άλλους ώστε να επιτευχθεί η αποδοχή. Ο εκφοβισμός είναι ένας τρόπος για τους κρατούμενους να επιτύχουν την άνοδο τους στην ιεραρχία του εκάστοτε σωφρονιστικού συστήματος (Connell & Farrington, 1996).

1.2 Ο ορισμός του φαινομένου εκφοβισμού.

Κατά τον εικοστό πρώτο αιώνα υπάρχει ένα όλο και αυξανόμενο κλίμα ανησυχίας ως προς τα δικαιώματα των ατόμων και των ομάδων, που οφείλεται είτε σε θέματα ρατσισμού, φύλου, αναπηρίας θρησκείας ή σεξουαλικού προσανατολισμού. Η θυματοποίηση που υφίσταντο άτομα ή ομάδες των παραπάνω κατηγοριών ευαισθητοποίησε τόσο του ερευνητές και επαγγελματίες που σχετίζονται με τέτοια θέματα και οδήγησε στην ανάπτυξη της έρευνας. Το θέμα του εκφοβισμού βρίσκεται πλέον ανάμεσα στα πιο δημοφιλή θέματα προς ερεύνηση και είναι παρόν σε αρκετά επιστημονικά συνέδρια (Smith, 2004).

Ο εκφοβισμός πλέον ορίζεται ευρέως ως μια συστηματική κατάχρηση εξουσίας (Rigby, 2002) και συγκεκριμένα ως μια εμπρόθετη επαναλαμβανόμενη επιθετική συμπεριφορά απέναντι σε ένα θύμα που δεν μπορεί με άνεση να υπερασπιστεί τον εαυτό του / της (Olweus, 1999). Ως εκ τούτου ο εκφοβισμός μπορεί να συμβεί σε διάφορα πλαίσια. Η παλαιότερες έρευνες γύρω από το θέμα του εκφοβισμού μελετούν ως πλαίσιο εμφάνισης τους κυρίως το σχολικό περιβάλλον. Ωστόσο τα τελευταία χρόνια οι ερευνητικές προσεγγίσεις του θέματος ενδιαφέρονται και για πλαίσια ενηλίκων όπως το εργασιακό περιβάλλον και η φυλακή.

Ο εκφοβισμός έχει μελετηθεί εκτενώς σε παιδιά στο σχολείο, με ένα όλο και αυξανόμενο αριθμό ερευνών να συναντά το φαινόμενο αυτό και σε άλλα περιβάλλοντα όπως τα σωφρονιστικά συστήματα. Ωστόσο η ερεύνα σχετικά με την φυλακή τείνει να εστιάζει σε ορισμούς του φαινομένου που έχουν δημιουργηθεί για μαθητές (Connell & Farrington, 1996). Αν η προσέγγιση αυτή φαίνεται λίγο ανορθόδοξη, υπάρχουν δυο λόγοι που αυτό συμβαίνει. Αρχικά, η προγενέστερη ερευνά σε σωφρονιστικά περιβάλλοντα έχει εστιάσει σε νεαρούς θύτες όπου έχει υποστηριχθεί ότι η ηλικία τους είναι κοντά στην ηλικία θυτών που

είναι κοντά σε δεδομένα που βασίζονται σε σχολικές έρευνες. Οι ερευνητές που βρέθηκαν αντιμέτωποι με δεδομένα ανηλίκων μελέτησαν ποια έρευνα έχει διεξαχθεί παλαιότερα σε φυλακή και θα μπορούσαν, συνεπώς, να χρησιμοποιήσουν τους ορισμούς που έχουν κατασκευαστεί σε αυτές τις έρευνες. Δευτερευόντως, το μεγαλύτερο μερίδιο της έρευνας σχετικά με τον εκφοβισμό έχει περιοριστεί στην μελέτη των παιδιών στο σχολικό περιβάλλον. Ο εκφοβισμός μεταξύ ενηλίκων έχει προσεγγιστεί πολύ λιγότερο (Randall, 1997).

Το μεγαλύτερο μέρος της έρευνας που έχει διεξαχθεί σχετικά με τους ενηλίκους έχει να κάνει με την κακοποιητική συμπεριφορά στα πλαίσια του εργασιακού περιβάλλοντος. Οι όροι «εργασιακό τραύμα», «κακή εργασιακή συμπεριφορά» και «εργασιακή παρενόχληση» έχουν χρησιμοποιηθεί εναλλακτικά ώστε να περιγράψουν την ακατάλληλη και κακοποιητική συμπεριφορά μεταξύ ενηλίκων στον χώρο εργασίας. Για παράδειγμα ο Spratlen (2005) έχει χρησιμοποιήσει τον όρο «κακή εργασιακή συμπεριφορά» ώστε να εξηγήσει συμπεριφορές χωρίς «σεξουαλικές οι ρατσιστικές υποδηλώσεις στις οποίες ο παραλήπτης αντιλαμβάνεται ότι είναι ανεπιθύμητος, χωρίς λόγο ύπαρξης, ακατάλληλος, υπερβολικός ή αντιλαμβάνεται βιασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Οι διαφορές στους ορισμούς και στην ορολογία που χρησιμοποιείται δυσκολεύει την προσπάθεια να σκιαγραφηθούν οι συγκρίσεις μεταξύ αυτών των πιο γενικών μελετών σε σχέση με την παρενόχληση και αυτών που εστιάζουν σε φαινόμενα εκφοβισμού.

Σύμφωνα με την HM Prison Service το 2004, το φαινόμενο του εκφοβισμού στη φυλακή ορίζεται ως μια συμπεριφορά η οποία κινητοποιείται από την επιθυμία του θύτη να πληγώσει, να φοβίσει ή να απειλήσει κάποιον. Μπορεί να είναι σωματική, λεκτική, ψυχολογική ή συναισθηματική και εμπεριέχει μια ανισορροπία εξουσίας μεταξύ των εμπλεκομένων. Συνήθως είναι μια επαναλαμβανόμενη, απρόκλητη συμπεριφορά με σκοπό να προκαλέσει φόβο ή βλάβη στο θύμα. Η προσθήκη ως προς την ανισορροπία δύναμης οφείλεται σε μελέτη του Olweus (1993) σύμφωνα με την οποία η ανισότητα ισχύς θεωρείται ουσιώδης ως προς τον ορισμό του εκφοβισμού. Για παράδειγμα αν δυο άνθρωποι ίδιας δύναμης μαλώσουν τότε αυτό δεν συνίσταται σε φαινόμενου εκφοβισμού. Πράγματι, επειδή ο εκφοβισμός συνεπάγεται σχέσεων στις οποίες το ένα άτομο

έχει εξουσία πάνω στο άλλο, η έννοια του αμοιβαίου εκφοβισμού είναι αντιφατική. Η αντίληψη ως προς την ανισορροπία δύναμης είναι το κλειδί για την έρευνα φαινομένων εκφοβισμού συναινεί στο ότι μπορεί να είναι πιο χρήσιμο να σκεφτόμαστε τον εκφοβισμό ως είδος ποιότητας διαπροσωπικών σχέσεων παρά ως ένα είδος συμπεριφοράς.

Ιδιαίτερα την τελευταία δεκαετία έχει παρατηρηθεί ένα αυξανόμενο ενδιαφέρον ως προς τον εκφοβισμό σε σωφρονιστικά περιβάλλοντα. Το 1999, η ανάγκη ύπαρξης στα σωφρονιστικά καταστήματα μιας στρατηγικής απέναντι στον εκφοβισμό έγινε επιτακτική υποδεικνύοντας ότι πρέπει να υπάρχει μια συνέπεια στην αντιμετώπιση του εκφοβισμού παγκοσμίως (South & Wood, 2006). Αρκετοί ερευνητές έχουν ορίσει τον εκφοβισμό. Οι περισσότεροι ορισμοί υποστηρίζουν τα πέντε κλειδιά χαρακτηριστικά που έχουν προσδιοριστεί από τον Farrington (1993), ότι ο εκφοβισμός πρέπει α) να εμπεριέχει ψυχολογική ή λεκτική κακοποίηση, β) να περιλαμβάνει ανισορροπία δύναμης, δ) να είναι απρόκλητος, ε) επαναλαμβανόμενος και στ) να έχει ως πρόθεση να προκαλέσει φόβο, βλάβη στο θύμα.

Ένας από τους πιο περιεκτικούς ορισμούς ως προς το φαινόμενο του εκφοβισμού στο σωφρονιστικό περιβάλλον είναι αυτός της Ireland (2002). Στον ορισμό αυτό αναφέρεται ότι ένα άτομο έχει εκφοβιστεί όταν έχει πέσει θύμα άμεσης ή έμμεσης επιθετικότητας, η οποία συμβαίνει σε εβδομαδιαία βάση από του ίδιους ή διαφορετικούς θύτες. Μεμονωμένα περιστατικά βίας μπορούν να θεωρηθούν ως εκφοβισμός ιδιαίτερα αν είναι σκληρά και αν το άτομο πιστεύει ή φοβάται ότι κινδυνεύει και στο μέλλον να θυματοποιηθεί από τα ίδια άτομα ή από διαφορετικά. Ένα συμβάν μπορεί να θεωρηθεί εκφοβισμός αν το θύμα πιστεύει ότι του έχουν επιτεθεί ανεξάρτητα από την πραγματική πρόθεση του δράστη. Επίσης μπορεί να είναι εκφοβισμό όταν η ανισορροπία της δύναμης μεταξύ του θύματος και του δράστη είναι αφανής και δεν είναι εύκολα παρατηρήσιμη. Ιδιαίτερα την τελευταία δεκαετία έχει παρατηρηθεί ένα αυξανόμενο ενδιαφέρον ως προς τον εκφοβισμό σε σωφρονιστικά περιβάλλοντα.

1.3 Επιδημιολογικά στοιχεία εμφάνισης περιστατικών εκφοβισμού στο σωφρονιστικό σύστημα.

Εξαιτίας των δυσκολιών που έχουν προκύψει ως προς την εξακρίβωση και τον ορισμό φαινομένων εκφοβισμού, όπως έχει περιγραφεί και σε προηγούμενο κεφάλαιο έχουν υιοθετηθεί διάφορες μέθοδοι ώστε να συλλέγονται δεδομένα γύρω από το φαινόμενο. Αυτές οι μέθοδοι μπορούν να διαχωριστούν σε δύο μέρη, τις αυτό αναφορές και τα επίσημα αρχεία των σωφρονιστικών καταστημάτων ως προς φαινόμενα εκφοβισμού. Η πλειονότητα των ερευνών βασίζεται στις αυτοαναφορές ή αλλιώς συνεντεύξεις, στα ερωτηματολόγια που συμπληρώνουν αυτοβούλως οι κρατούμενοι ή σε συμπεριφορικές λίστες. Οι λίστες αυτές είναι μια νέα «κατασκευή» και αντιπροσωπεύει την μοναδική μέθοδο που αποφεύγει να χρησιμοποιήσει τον όρο «εκφοβισμό». Τα επίσημα αρχεία έχουν χρησιμοποιηθεί πολύ λιγότερο και συμπεριλαμβάνουν την χρήση εγχειριδίων ως προς την πειθαρχία/ κακή διαγωγή καθώς και αναφορές συμβάντων εκφοβισμού (Ireland, 2002).

Οι εκτιμήσεις γύρω από το φαινόμενο του εκφοβισμού είναι πολύ υψηλότερες από ότι άλλα θέματα στο σωφρονιστικό περιβάλλον. Στην ερώτηση «έχετε πέσει θύμα εκφοβισμού ή έχετε εκφοβίσει κάποιον συγκρατούμενο σας;» οι θετικές απαντήσεις φτάνουν στο ποσοστό του 67% και κατά μέσο όρο κυμαίνονται στο 21%. Η θυματοποίηση εκτιμάται ότι κυμαίνεται στο ποσοστό του 23%. Μελέτες που χρησιμοποιούν τις λίστες ελέγχου συμπεριφοράς και οι συμμετέχοντες δείχνουν τα χαρακτηριστικά των επιθετικών συμπεριφορών που έχουν εμπλακεί ή έχουν εκτεθεί , έχουν αναφέρει υψηλότερα ποσοστά συνολικά. Σε πρόσφατες έρευνες με χρονική περίοδο αναφοράς ενός μήνα έχουν σημειωθεί ποσοστά της τάξεως του 81% για θυματοποίηση και 67 % για διάπραξη εκφοβισμού. Τα μεγαλύτερα ποσοστά εκτίμησης συμπεριφορών εκφοβισμού ίσως να οφείλονται στο εύρος των συμπεριφορών που καλύπτονται από τους πίνακες ελέγχου. Μέσα στα σωφρονιστικά καταστήματα, οι λίστες ελέγχου συμπεριφοράς αποτελούν την μοναδική μέθοδο που αξιολογεί σε τακτική βάση την έμμεση επιθετικότητα (πχ

κουτσομπολιό, εξοστρακισμός, ήπια επιθετικότητα) εν αντιθέσει με την κατ' αποκλειστικότητα εξερεύνησης της μέσης επιθετικότητας. Οι λίστες ελέγχου συμπεριφοράς αποτελούν επίσης την μόνη μέθοδο εξερεύνησης της «καταναγκαστικής επιθετικότητας», η οποία περιλαμβάνει τον εξαναγκασμό άλλων να εκτελούν καθήκοντα όπως το καθάρισμα του κελιού ενός άλλου κρατούμενου (Ireland & Power, 2006).

Στο Ηνωμένο Βασίλειο, ο εκφοβισμός στην φυλακή έχει από καιρό αναγνωριστεί ως ένα σοβαρό πρόβλημα και είχε εμπλακεί στις αυτοκτονίες τεσσάρων νεαρών παραβατών κατά τη διάρκεια του 1991-1992 σε ένα μόνο σφραγιστικό κατάστημα (Ireland, 2000). Μια από τις πρώτες μελέτες που διεξήχθησαν και αφορούσαν αποκλειστικά το φαινόμενο του εκφοβισμού πραγματοποιήθηκε σε ένα βρετανικό ίδρυμα για νεαρούς παραβάτες από τους Mc Gurk και McDougall το 1986. Χρησιμοποιήθηκαν δομημένες συνέντευξης και οι τρόφιμοι που πήραν μέρος ήταν 23. Από αυτούς το 61% δήλωσε ότι ήταν μάρτυρας τουλάχιστον ενός περιστατικού εκφοβισμού μια εβδομάδα πριν τη μελέτη, ενώ το 22% δήλωσε ότι έχει ακούσει για ένα περιστατικό. Σε άλλη μελέτη του Beck το 1992 όπου χρησιμοποιήθηκαν συνεντεύξεις σε ένα δείγμα 189 κρατούμενων σε φυλακές νεαρών παραβατών του Ην. Βασιλείου το 21% είχε εκφοβίσει συγκατούμενους του τον προηγούμενο μήνα, ενώ το 29% παραδέχτηκε ότι ήταν θύμα εκφοβισμού.

Σε άλλη έρευνα του Brookes (1993) ερωτήθηκαν 56 ενήλικοι άντρες παραβάτες σε ένα βρετανικό ίδρυμα μέσω ημιδομημένης συνέντευξης ερωτηματολογίων. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι το 13% του δείγματος έχει δεχθεί απειλές τουλάχιστον μια φορά και το 2% ότι έχει δεχθεί απειλές δύο με τέσσερις φορές και το 2% του συνόλου των ερωτηθέντων πάνω από 12 φορές. Ακόμη το 14% δήλωσε ότι έχει αντιληφθεί ένα περιστατικό εκφοβισμού την τελευταία εβδομάδα και το 24% τον τελευταίο μήνα. Ωστόσο κανένας κρατούμενος δεν παραδέχεται ότι έχει υπάρξει δράστης εκφοβιστικής συμπεριφοράς. Σε μελέτη του Brookes και των συνεργατών του το 1994 από ένα δείγμα 123 ενηλίκων αρσενικών παραβατών από ένα μόνο βρετανικό ίδρυμα με χρήση ημιδομημένης συνέντευξης ερωτηματολογίων το 15% απάντησε ότι έχουν γίνει μάρτυρες ενός περιστατικού εκφοβισμού την τελευταία εβδομάδα και το 13% να δηλώνει ότι έχει ακούσει για

κάποιο συμβάν. Αντίθετα με την προηγούμενη έρευνα εδώ το 3% δηλώνει ότι έχει εκφοβίσει άλλους κρατούμενους και το 8% έχει πέσει θύμα εκφοβισμού.

Τέλος ενδιαφέρον έχει η μελέτη των Ireland και Archer το (1996), στην οποία έλαβαν μέρος 90 άντρες κρατούμενοι και 48 γυναίκες από τέσσερα σωφρονιστικά καταστήματα της Μ. Βρετανίας. Ένα ποσοστό της τάξεως του 46% των συμμετεχόντων ανέφεραν ότι έχουν δει κάποιον συγκρατούμενο τους να εκφοβίζεται την προηγούμενη εβδομάδα. Οι άντρες μάλιστα υποστήριξαν ότι έχουν δει τέτοιου είδους συμβάντα περισσότερο από ότι οι γυναίκες που έλαβαν μέρος στο πείραμα. Μόνο το 6% του δείγματος παραδέχτηκε ότι εκφοβίζει τους άλλους συγκρατούμενους του, ενώ το 14% παραδέχτηκε ότι είναι θύμα, με σημαντική διαφορά υπέρ των γυναικών από ότι στους άντρες. Μόνο το 10,5% του δείγματος παραδέχτηκε ότι έχει πέσει θύμα εκφοβιστικής συμπεριφοράς αλλά είναι και το ίδιο θύτης και περιορίζεται μόνο στις γυναίκες συμμετέχουσες.

2. Μορφές και αιτιολογία εμφάνισης συμπεριφορών εκφοβισμού στα σωφρονιστικά ιδρύματα

2.1 Συμπεριφορές που μαρτυρούν ύπαρξη εκφοβισμού στο σωφρονιστικό σύστημα.

Ο εκφοβισμός σε ένα περιβάλλον όπως ένα σωφρονιστικό κατάστημα μπορεί να πάρει πολύ διαφορετικές μορφές λόγω των ιδιαιτεροτήτων της καθημερινότητας και του συστήματος σε μια φυλακή. Το Υπουργείο Εσωτερικών της Αγγλίας σε αναφορά του περιγράφει τις πιο συχνές συμπεριφορές που μπορούν να καταχωρηθούν ως εκφοβιστικά φαινόμενα. Συμπεριφορές όπως η επίθεση (συμπεριλαμβανομένης και της σεξουαλικής βίας), η λεκτική κακοποίηση, το πείραγμα, οι απειλές, ο εξαναγκασμός κρατουμένων να προβούν σε ανεπιθύμητες και παράνομες ενέργειες και άλλες θεωρούνται δείγματα συμπεριφορών που ταξινομούνται ως εκφοβιστικές ενέργειες. Σε διάφορες μελέτες που διεξήχθησαν τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι κρατούμενοι σε ένα μεγάλο ποσοστό έχουν πέσει θύματα κάποιας από τις παραπάνω συμπεριφορές. Για παράδειγμα σε μελέτη των Mc Gurk και Mc Dougall (1986) εκτός από περιστατικά σωματικής βίας αναφέρονται και περιστατικά σεξουαλικής κακοποίησης αλλά και συμβάντα όπως το συνεχές πείραγμα ή η υποτίμηση.

Τα παραπάνω συμβάντα μπορούν να κωδικοποιηθούν ως φαινόμενα εκφοβισμού σε διαφορετικά πλαίσια από αυτά της φυλακής καθώς μπορούν να συμπεριληφθούν και με κάποιες αλλαγές σε συμπεριφορές εκφοβισμού σε ένα σχολικό πλαίσιο για παράδειγμα. Ωστόσο κάποιες συμπεριφορές συμβαίνουν κυρίως στο πλαίσιο ενός σωφρονιστικού συστήματος και μάλιστα θεωρούνταν για αρκετά χρόνια ως «λογικές» και αναμενόμενες συμπεριφορές. Σε προηγούμενο κεφάλαιο σκιαγραφήθηκαν οι λόγοι για τους οποίους τα σωφρονιστικά καταστήματα θεωρούνται υπεύθυνα σε έναν βαθμό για την ύπαρξη τέτοιων συμπεριφορών, συμπεριφορών που δεν συμβαίνουν σε οποιοδήποτε πλαίσιο καθώς ευνοούνται από τις ιδιαίτερες συνθήκες.

Ένα από αυτά τα συμβάντα που μαρτυρούν εκφοβισμό είναι η φορολόγηση μέσα στην φυλακή (taxing όπως αναφέρεται στην διεθνή βιβλιογραφία). Η φορολόγηση είναι μια συμπεριφορά όπου αφαιρούνται από τους νέους κρατούμενους κάποια από τα προσωπικά τους αντικείμενα, ως μια μορφή φορολογίας (Ireland, 1997). Το συγκεκριμένο ασυνεχές περιστατικό θυματοποίησης συμβαίνει σε έναν κρατούμενο που είναι νέος είτε στην φυλακή είτε στην πτέρυγα. Δεδομένου ότι αυτή η μορφή θυματοποίησης μπορεί να συμβεί μόνο μία φορά πιθανώς να θεωρηθεί εκτός πεδίου ορισμού του εκφοβισμού. Ωστόσο αυτού του είδους η φορολόγηση μπορεί να χαρακτηριστεί ως ένα σοβαρό περιστατικό κλοπής το οποίο είναι αναμενόμενο να συμβεί σε ένα σωφρονιστικό κατάστημα. Αυτό υποδεικνύει ότι είναι ένα επαναλαμβανόμενο και συνηθισμένο συμβάν το οποίο όλοι οι νέοι τρόφιμοι πρέπει να περιμένουν. Κατά συνέπεια αυτή η ενέργεια μπορεί να οριστεί ως ένα μεμονωμένο περιστατικό σοβαρής παρενόχλησης, η οποία μπορεί να χαρακτηριστεί εκφοβισμός κάτω από συγκεκριμένες συνθήκες (Olweus, 1996).

Επιπλέον περιστατικά όπως οι τελετές μύησης θα μπορούσαν να καταχωρηθούν ως συμβάντα που υποθάλπουν και προωθούν εκφοβιστικές συμπεριφορές σε ένα σωφρονιστικό περιβάλλον. Για παράδειγμα τελετές μύησης όπως «θανάσιμοι αγώνες δρόμου», που συμβαίνουν στους κοιτώνες και κατά τους οποίους ο νέος κρατούμενος είναι αναγκασμένος να τρέξει κατά μήκος του κοιτώνα ενώ οι παλαιότεροι κρατούμενοι του πετάνε μαξιλαροθήκες γεμάτες με μπότες. Στις συγκεκριμένες τελετές οι νέοι κρατούμενοι τυγχάνουν θύματα εκφοβισμού ιδιαίτερα από τους παλαιότερους κρατούμενους, χωρίς ωστόσο να αντιλαμβάνονται τι αντιμετωπίζουν αλλά να θεωρούν το συμβάν ως μια ιεροτελεστία μετάβασης από την ελεύθερη ζωή στην ζωή στην φυλακή. Ωστόσο η συνέχιση ή όχι της θυματοποίησης είναι σχετική με το κατά πόσον ο κρατούμενος υπερασπίστηκε τον εαυτό του κατά τη διάρκεια αυτού του περιστατικού. Έτσι αν και αυτές οι δραστηριότητες μπορούν να συμβούν μόνο μία φορά, χαρακτηρίζονται ως σοβαρό περιστατικό εκφοβισμού ανάλογα με τις συνέπειες που είχε για τον κρατούμενο

Μια ακόμα εκφοβιστική είναι η τοκογλυφία στα πλαίσια της φυλακής (baronning). Η συμπεριφορά αυτή έχει να κάνει με την δοσοληψία αγαθών, όπως ο καπνός, το

αλκοόλ, ναρκωτικά ή και χρήματα από τα θύματα στους θύτες με τη μορφή δανείου με ιδιαίτερα υψηλό τόκο. Οι περισσότεροι από τους θύτες δεν κατηγοριοποιούν την συγκεκριμένη συμπεριφορά ως εκφοβιστική αλλά θεωρούν ότι είναι αποδεκτή στα πλαίσια της φυλακής. Η τοκογλυφία, όπως και οι τελετές αλλά και η «φορολόγηση» των κρατουμένων, ωστόσο θα μπορούσε να μην εμπίπτει στο χαρακτηρισμό εκφοβιστική συμπεριφορά καθώς θεωρείται ότι το θύμα οικειοθελώς αναζήτησε την συγκεκριμένη «βοήθεια» και ως εκ τούτου το φαινόμενο δεν ανταποκρίνεται στο κριτήριο περί ασυμμετρίας δύναμης. Ωστόσο η τοκογλυφία είναι ένα παράδειγμα εκβιαστικής συμπεριφοράς και αντιπροσωπεύει μια κακοποιητική σχέση συνεχίζεται με την πάροδο του χρόνου κατά την οποία ο θύτης έχει τον απόλυτο έλεγχο του δανείου. Οι τιμωρίες, που επιβάλλονται σε αυτούς που αποτυγχάνουν να αποπληρώσουν το χρέος τους, είναι σε αρκετές περιπτώσεις σωματικής βίας και απειλές. Ως εκ τούτου αν και οι παραπάνω συμπεριφορές αποτελούν ειδικές κατηγορίες θυματοποίησης μπορούν να συμπεριληφθούν στην κατηγορία των εκφοβιστικών φαινομένων (Ireland, 2000).

Έρευνα των Ireland και Archer (1996) σχετικά με τα είδη εκφοβισμού και σε ποίο βαθμό συμβαίνουν στη φυλακή ανάμεσα σε άντρες και γυναίκες έδειξε ότι οι σωματικές επιθέσεις είναι ένα από τα πιο συχνά φαινόμενα ενώ ακολουθούν πρακτικές όπως η λεκτική κακοποίηση, οι απειλές, το κουτσομπολιό αλλά και η απομόνωση. Αντίθετα σε μελέτες όπως αυτή του Willmott (1997) και του Livingston και των συνεργατών του (1994) η σωματική βία φάνηκε να υποβαθμίζεται ως προς την συχνότητα της και οι λεκτικές απειλές να αποτελούν την πιο συχνή συμπεριφορά εκφοβισμού. Ωστόσο σε άλλη μελέτη του Brookes (1993), η οποία παρείχε μια εκτενέστερη και πληρέστερη λίστα των εκφοβιστικών συμπεριφορών στα σωφρονιστικά ιδρύματα, συμπεριλαμβάνονται μορφές σωματικής βίας όπως κλοτσιές και χαστούκια, σεξουαλική κακοποίηση αλλά και φαινόμενα λεκτικής βίας όπως δυσφήμιση, πειράγματα και απειλές. Στην λίστα αυτή αναφέρεται ως εκφοβιστική συμπεριφορά και ο εξαναγκασμός της οικογένειας του θύματος να προμηθεύει με ναρκωτικά τον εκάστοτε θύτη.

Οι συμπεριφορές που δηλώνουν την πρόθεση του εκφοβισμού που περιεγράφησαν παραπάνω αναφέρονται κατά κύριο λόγο στην διάθεση του θύτη ενώ υπονοούν μια μορφή παθητικότητας από την πλευρά του θύματος. Ο

εκφοβισμός διαχωρίζεται από την βίαιη συμπεριφορά και ως προς αυτό το κριτήριο, δηλαδή την συμπεριφορά του θύματος. Σε μελέτη του Edgar (2005) περιγράφονται δύο μελέτες περιπτώσεων που θα άξιζαν να αναφερθούν ώστε να γίνει κατανοητός ο διαχωρισμός συμπεριφοράς εκφοβισμού και βίαιης συμπεριφοράς. Η πρώτη περίπτωση αναφέρεται σε δύο συγκρατούμενους τον Leyland και τον Harpton, οι οποίοι στεγάζονται στην ίδια πτέρυγα σωφρονιστικού ιδρύματος. Αφότου ο Harpton ήρθε στη φυλακή, ο Leyland άρχισε να τον ενοχλεί. Όταν ήταν παρόντες και άλλοι συγκρατούμενοι, ο Leyland αποκαλούσε τον Harpton «μαμόθρεφτο» και αναφερόταν σε αυτόν με το προσωνύμιο «μικρός». Σύντομα και οι υπόλοιποι άρχισαν να τον φωνάζουν έτσι. Ο Harpton αγχώθηκε για την φήμη του στους άλλους φυλακισμένους. Την επόμενη φορά που ο Leyland αποκάλεσε «μικρό» τον Harpton και αφού ο δεύτερος τον είχε προειδοποιήσει ότι θα τον σκοτώσει αν το ξαναέκανε, ο Harpton χτύπησε τον Leyland και κατέληξαν με την κατηγορία της πάλης. Απέναντι στον συνέντευξη του ο Harpton είπε ότι στο εξής οι υπόλοιποι συγκρατούμενοι του θα ήξεραν ότι ήταν ικανός να υπερασπιστεί τον εαυτό του.

Η δεύτερη περίπτωση περιλαμβάνει μορφή επώδυνης συμπεριφοράς αλλά υπάρχει μια εμφανής διαφοροποίηση. Σε γυναικείες φυλακές αυτή τη φορά η διαμάχη σχετίζεται με την Stroud, μια κατάδικο ήδη αρκετά χρόνια στη φυλακή, και την Bampton, η οποία είναι νέα στην πτέρυγα. Η συγκάτοικος της Bampton είχε στην κατοχή της μια ποσότητα ναρκωτικών και μια από τις συγκρατούμενες τους πίεσε για να αποκτήσει και εκείνη κάποια ποσότητα. Η γυναίκα αυτή ήταν η συγκάτοικος της Stroud, η οποία και την υπερασπίστηκε και συνεπώς ξεκίνησε καβγάς μεταξύ της Stroud και της Bampton. Ωστόσο στην συγκεκριμένη περίπτωση χειροδικίες υπήρξαν και από της δύο μεριές ισάξια.

Τα δύο αυτά περιστατικά περιλαμβάνουν συμπεριφορές που σκοπό έχουν να βλάψουν κάποιον. Στη μία μόνο περίπτωση, όμως, η συμπεριφορά μπορεί να χαρακτηριστεί καταχρηστική λόγω της δύναμης που έχει το ένα από τα δύο άτομα που εμπλέκονται. Ο Leyland χρησιμοποίησε το προσβλητικό προσωνύμιο ώστε να εγκαθιδρύσει την εξουσία του στον Harpton. Ο Harpton ένιωθε υποτιμημένος από αυτόν, και αντέδρασε, όχι για να αποκτήσει ίση εξουσία με τον Leyland αλλά για να αποτρέψει την στοχοποίηση του ως θύμα του από τους άλλους κρατούμενους

και να αποφύγει τέτοιου είδους συμπεριφορές. Αντίθετα, η Bampton και η Strout προσπάθησαν (ανεπιτυχώς) να υποτιμήσουν η μία την άλλη. Καμία δεν αποδείχθηκε δυνατώτερη από την άλλη, συνεπώς αν και το υπήρχε εμπλοκή βίας στο περιστατικό όπως απειλές και απόπειρες να υποτιμηθεί το άλλο άτομο αλλά και επιθέσεις, δεν αποτελεί ένα συμβάν που θα μπορούσε να χαρακτηριστεί εκφοβισμός (Edgar, 2005).

2.2 : Παράγοντες εμφάνισης εκφοβιστικών συμπεριφορών στο σωφρονιστικό περιβάλλον.

Το φαινόμενο του εκφοβισμού αποτελεί ένα σύνθετο θέμα πολυεπίπεδου χαρακτήρα. Η βιβλιογραφία γύρω από αυτό φαίνεται να διαχωρίζει τα αίτια που το προκαλούν σε αίτια περιβαλλοντικής φύσεως και εγγένεις παράγοντες ιδιοσυγκρασιακού χαρακτήρος του ατόμου.

Ως προς το πρώτο σκέλος τα περισσότερα από αυτά τα αίτια έχουν αναφερθεί σε προηγούμενο κεφάλαιο και έχουν να κάνουν με την ευθύνη του σωφρονιστικού περιβάλλοντος και την ενίσχυση συμπεριφορών εκφοβισμού και θυματοποίησης. Περιληπτικά, παράγοντες όπως ο υπερπληθυσμός, η έλλειψη υλικών αγαθών, η ιεραρχική δομή της φυλακής, η υποकुουλτούρα των σωφρονιστικών ιδρυμάτων αλλά και οι συμπεριφορές των άλλων συγκαταόμενων αποτελούν παράγοντες εμφάνισης φαινομένων εκφοβισμού.

Παρ' όλα αυτά, οι περιβαλλοντικοί παράγοντες δεν μπορούν από μόνοι τους να εξηγήσουν το φαινόμενο του εκφοβισμού στα σωφρονιστικά ιδρύματα καθώς δεν εμπλέκονται όλοι οι κρατούμενοι. Όπως έχει ήδη αναφερθεί υπάρχει μια αλληλεπίδραση μεταξύ περιβαλλοντικών παραγόντων και εγγενών χαρακτηριστικών η οποία ενοχοποιείται για την εμφάνιση εκφοβιστικών συμπεριφορών. Κατά τη διάρκεια των τελευταίων ετών έχει υπάρξει μια πληθώρα εμπειρικών ερευνών σχετικά με τα εγγενή χαρακτηριστικά προσωπικότητας των δραστών, πέρα από τα δημογραφικά χαρακτηριστικά όπως η ηλικία, το είδος του αδικήματος και το ποινικό τους μητρώο. Έχει φανεί ότι ορισμένες πτυχές του χαρακτήρα όπως η αυτοπεποίθηση σχετίζονται με την συμμετοχή σε φαινόμενα εκφοβισμού, και σε γενικές γραμμές, οι δράστες τείνουν να έχουν υψηλότερη αυτοπεποίθηση από τα θύματα, τα οποία έχουν χαμηλότερο συνολικό μέσο όρο (Ireland, 2002b). Το είδος του δεσμού και η συναισθηματική απομόνωση έχουν επίσης σχετιστεί με τον εκφοβισμό. Κρατούμενοι που είναι και θύτες και θύματα τείνουν να έχουν υψηλότερα σκορ που σχετίζονται με αποφευκτικό τύπο

δεσμού, αλλά φανερώνουν και συναισθηματική μοναξιά σε σχέση με άλλες κατηγορίες θυτών (Ireland & Power, 2004).

Άλλες έρευνες έχουν δείξει ότι οι θύτες σε σύγκριση με τα θύματα εκφοβισμού, εκφράζουν θετικότερες απόψεις σχετικά με την χρήση βίας, είναι λιγότερο συναισθητικοί, και είναι πιθανότερο να απαντήσουν επιθετικά σε καταστάσεις σύγκρουσης (Ireland & Archer, 2002). Ακόμα έχει προταθεί ως παράγοντας εμφάνισης συμπεριφορών εκφοβισμού ο τρόπος επίλυσης κοινωνικών προβλημάτων του κάθε ατόμου και η σχέση του με τέτοιου είδους συμπεριφορές. Ο Dodge (1986) περιγράφει την πορεία της συμπεριφοράς του ατόμου ώστε να βρει μια λύση. Η πορεία αυτή ακολουθεί κάποια βήματα επεξεργασίας πληροφοριών, τα οποία συνήθως συμβαίνουν ασυναίσθητα. Τα βήματα αυτά περιλαμβάνουν την πρόσληψη κάποιων κοινωνικών στοιχείων του περιβάλλοντος, την δημιουργία μια γνωστικής αναπαράστασης και μετάφρασης αυτών των στοιχείων, την αναζήτηση πιθανής συμπεριφοράς, την απόφαση δράσης και τέλος την πραγματοποίηση της συμπεριφοράς. Ελλείψεις σε κάποιο από αυτά τα στάδια μπορεί να οδηγήσει σε επιθετική συμπεριφορά κάποιων ατόμων. Η άποψη αυτή έχει μερικώς υποστηριχθεί από μεταγενέστερη έρευνα της Ireland (2001). Το ενδιαφέρον της συγκεκριμένης έρευνας είναι ότι φαίνεται οι επιθετικές αποκρίσεις των δραστών εκφοβισμού ίσως είναι αποτέλεσμα μαθημένων συμπεριφορών. Δηλαδή οι δράστες εκφόβισαν κάποιον συγκρατούμενο τους, και κατόπιν αντιλήφθηκαν ότι επωφελήθηκαν από αυτήν την πράξη. Όπως έχει αναφερθεί και προηγουμένως το περιβάλλον της φυλακής ενισχύει την χρήση βίας στην επίλυση προβλημάτων και στην προσαρμογή στην ζωή στην φυλακή. Η συνεχής επιθετικότητα από τους θύτες ίσως έχει να κάνει με την προσπάθεια να διατηρήσουν τη θέση τους απέναντι στους συγκρατούμενους τους, και η συμπεριφορά αυτή αποδεικνύεται ιδιαίτερα αποτελεσματική. Στο περιβάλλον αυτό η επιθετικότητα αποτελεί έναν αποτελεσματικό τρόπο επίλυσης προβλημάτων και σε ένα δεύτερο επίπεδο βελτίωσης της εικόνας του κρατούμενου. Ωστόσο αν και πολλοί από αυτούς τους παράγοντες μπορούν να διευκολύνουν μια τέτοια συμπεριφορά, δεν κατορθώνουν να καλύψουν το κίνητρό του εκφοβισμού (South & Wood, 2006).

Ο εκφοβισμός θεωρείται ένα κοινωνικό φαινόμενο. Όπως έχει ειπωθεί από τον Gilbert (1994) «οι κοινωνίες που έχουν στηριχθεί σε καπιταλιστικές οικονομικές δομές ενδιαφέρονται μόνο για τους νικητές επιδεικνύοντας ελάχιστο ενδιαφέρον για τους αδύναμους» (σελ. 371). Ο εκφοβισμός είναι ένας τρόπος μέσω του οποίου μπορεί κάποιος να χαρακτηριστεί νικητής. Το κοινωνικό στάτους είναι ένα πολύτιμο αγαθό στην φυλακή το οποίο επιτρέπει σε αυτούς που το έχουν να έχουν απαιτήσεις από αυτούς που δεν είναι κοινωνικά καταξιωμένοι και να εξασφαλίζουν μεγαλύτερη πρόσβαση στα υλικά αγαθά (Ireland, 2002a).

Ένας από τους παράγοντες υπεύθυνους για την εμφάνιση εκφοβιστικών συμπεριφορών είναι και η ιεραρχική δόμηση των σωφρονιστικών ιδρυμάτων. Ο συγκεκριμένος παράγοντας είναι ιδιαίτερος καθώς η αιτιολογία ύπαρξης του είναι περιβαλλοντική λόγω των κανόνων που υπάρχουν σε ένα σωφρονιστικό σύστημα αλλά και εξαρτάται από τα στοιχεία προσωπικότητας όπως η εξουσία και η εγγενής θέληση για επιβολή. Η έννοια της κυριαρχίας παίζει σημαντικό ρόλο στην εμφάνιση συμπεριφορών εκφοβισμού. Ο Beck (1992) υποστήριξε ότι η κυριαρχία αποτελεί ένα από τα ενθαρρυντικά στοιχεία του εγκλεισμού, με τα θύματα να ενδέχεται να παραμένουν απομονωμένα από τον υπόλοιπο πληθυσμό, «Οι δομές με ισχυρή ιεραρχική δύναμη είναι πιθανόν να θεωρούνται αποδεκτές σε όσους εργάζονται μέσα στις φυλακές ως νόμιμη εξουσία η οποία εμπεριέχει την ιεραρχία από τον διοικητή μέχρι τον αξιωματικό» (σελ. 6). Επιπλέον οι δράστες εκφοβισμού θεωρείται ότι έχουν ισχυρό κίνητρο ώστε να αποκτήσουν εξουσία και δύναμη. Είναι παράξενο το γεγονός ότι συνήθως επιλέγουν ευάλωτα θύματα, και όταν προκαλέσουν μια αντιπαράθεση ή καβγά κάποια μορφής αγνοούν τις υπάκουες συμπεριφορές των θυμάτων (Dodge et al., 1990).

Ηθολογικές έρευνες δείχνουν ότι η κυριαρχία στην ιεραρχία είναι πιο διαδεδομένη στους άντρες από ότι στις γυναίκες, και βρίσκονται σε μία ομάδα είδους όπου οι πόροι είναι περιορισμένοι. Άτομα που αποτυγχάνουν να ανταγωνιστούν θα ήταν στο κάτω μέρος της ιεραρχικής πυραμίδας κάτω από αυτές τις συνθήκες. Η κατάσταση που περιγράφεται στην παραπάνω άποψη έχει πολλές ομοιότητες με τις συνθήκες που επικρατούν στο περιβάλλον της φυλακής. Στα σωφρονιστικά ιδρύματα οι κρατούμενοι συγκατοικούν ουσιαστικά ως μια ομάδα, με λίγα υλικά αγαθά και εκείνοι που δεν συμμετέχουν ή είναι κατά της

βίας καταλήγουν θύματα. Αν και αναγνωρίζεται ότι οι ηθολογικές αρχές προέρχονται από τα ζώα, οι ερευνητές προτείνουν ότι υπάρχουν στοιχεία που συγκλίνουν στο συμπέρασμα ότι η κυριαρχική συμπεριφορά των πρωτευόντων είναι ανάλογη με αυτή που βρέθηκε στους ανθρώπους (Weisfeld, 1994).

Η έρευνα που διεξάγεται σε σχέση με την κυριαρχική συμπεριφορά στους ανθρώπους περιορίζεται σε παιδιά και εφήβους. Προτείνεται ότι η κυριαρχική συμπεριφορά βασίζεται στην δυνατότητα για πάλη στα παιδιά και ιδιαίτερα στα αγόρια, ένδειξη που επιβεβαιώνεται διαπολιτισμικά (Omark, Strayer & Freedman, 1980). Ωστόσο έχει περιγραφεί και ο τρόπος κατάταξης στην πυραμίδα της ιεραρχίας ανάλογα με την κοινωνική επιρροή (Barner- Barry, 1980). Με βάση τις διαφορές φύλου ως προς την επιθετικότητα, οι άνδρες, ως σωματικά πιο επιθετικό φύλο, θα βασίσουν την κυριαρχική τους συμπεριφορά στην σωματική ικανότητα, ενώ οι γυναίκες είναι πιθανότερο να χρησιμοποιήσουν την κοινωνική χειραγώγηση και την επιρροή ως βάση εγκαθίδρυσης τους σε ανώτερα κλιμάκια της ιεραρχίας (Bjorkqvist, Osterman, & Lagerspetz, 1994). Το παραπάνω είναι πιθανό να συμβεί σε περιβάλλοντα όπου το φύλο είναι διαχωρισμένο, όπως οι φυλακές, και οι διαφυλικές διαφορές δε είναι παρούσες. Ο άντρας θύτης είναι πιθανότερο να κερδίσει εξουσία μέσω της σωματικής δύναμης και η γυναίκα μέσω της κοινωνικής χειραγώγησης.

Οι φυλακές μπορούν να ενθαρρύνουν ενεργά ένα τέτοιου είδους κοινωνικό σύστημα, με την δυνατότητα να κυριαρχίας πάνω στα αδύναμα μέλη αν πρόκειται να αποκτηθεί με αυτόν τον τρόπο αποδοχή και στάτους. Οι σχέσεις μεταξύ των κρατούμενων, συνεπώς, βασίζονται στην κυριαρχία και την δύναμη, με έμφαση στην δημιουργία αυτών των ιεραρχικών δομών. Οι κρατούμενοι που είναι υπεύθυνοι για εκφοβιστικές συμπεριφορές έχουν υψηλότερη κοινωνική αποδοχή από το περιβάλλον, τόσο από τους κρατούμενους όσο και από το προσωπικό. Ενώ αντίθετα το θύμα εκφοβισμού στιγματίζεται. Η έννοια της κυριαρχικής συμπεριφοράς είναι σημαντική για την περιγραφή των σχέσεων μεταξύ κρατουμένων, καθώς ο εκφοβισμός πιθανόν να υποκινείται από την ανάγκη για αποδοχή. Ταυτόχρονα αυτές οι συμπεριφορές ενισχύονται και διαιωνίζονται από το ήθος και την υποκουλτούρα της φυλακής (Ireland, 2000).

Συγκεκριμένα, η υποκοουλτούρα της φυλακής έχει «ενοχοποιηθεί» ιδιαίτερος ως αίτιο εκφοβιστικών φαινομένων. Ο λόγος είναι ότι εξαιτίας αυτής της υποκοουλτούρας και των άγραφων νόμων της φυλακής, ο κρατούμενος δεν ειδοποιεί σε κάποιον αρμόδιο την θυματοποίηση ή τον εκφοβισμό του με αποτέλεσμα να διαιωνίζονται συμπεριφορές. Τις περισσότερες φορές οι κρατούμενοι φοβούνται τον εξοστρακισμό τους από την ομάδα για αυτό τον λόγο και δεν αναφέρονται στο προσωπικό (O' Donnell & Edgar, 1996). Επιπλέον έρευνες έχουν δείξει ότι άτομα τα οποία δεν λειτουργούσαν μέσα σε ένα κοινωνικό σύστημα ομάδας, όπως μια συμμορία, και ζούσαν στο περιθώριο της υποκοουλτούρας της φυλακής επιδεικνύοντας μια αντισυμβατική συμπεριφοράς, κινδύνευαν περισσότερο να εκφοβιστούν (Wooldredge, 1998).

Επιπλέον, ένας από τους σημαντικότερους παράγοντες εμφάνισης συμπεριφορών εκφοβισμού στο σωφρονιστικό πλαίσιο είναι και η ύπαρξη συμμοριών μέσα σε αυτό, οι οποίες προωθούν ενέργειες τέτοιου τύπου. Όπως αναφέρθηκε ήδη η φυλακή είναι ένα σύστημα, έχει τεράστια σημασία η επιβίωση του δυνατότερου, και δυνατότερος θεωρείται εκείνος που έχει μεγαλύτερη εξουσία και πρόσβαση σε υλικά αγαθά, όπως για παράδειγμα είναι τα μέλη συμμοριών,. Ο εκφοβισμός, πιθανόν, διευκολύνει την επάνδρωση αυτών των ομάδων, καθώς οι κρατούμενοι συμπεριφέρονται έτσι ώστε να γίνουν μέλος μιας ομάδας με κύρος και φιλοδοξώντας σε μια υψηλότερη θέση στην ιεραρχία της (South & Wood, 2006). Τα άτομα που συμπεριφέρονται με αυτόν τρόπο με σκοπό να γίνουν μέλος μιας συμμορίας ίσως να αποφεύγουν ταυτόχρονα και την δική τους θυματοποίηση. Οι αναταραχές που συμβαίνουν εξαιτίας του εκφοβισμού στα σωφρονιστικά καταστήματα μπορεί να επιτρέψει στους κρατούμενους να ανατρέψουν τους κανόνες της φυλακής και να αποκτήσουν δύναμη, για παράδειγμα υψηλή θέση στην ιεραρχία της συμμορίας των φυλακών (Camp & Camp, 1985). Η εννοιολογική ομοιότητα μεταξύ των δραστηριοτήτων των μελών της συμμορίας και αυτών των δραστών εκφοβισμού, είναι προφανής, και συνεπώς είναι εύκολη η εξαγωγή του συμπεράσματος ότι ο εκφοβισμός μπορεί να χρησιμοποιηθεί ιδανικά για την επίτευξη των στόχων της συμμορίας. Σε έρευνα του 2009 (Wood, Moir & James) φάνηκε ότι ο συνολικός χρόνος που περνούν οι κρατούμενοι στην φυλακή, η εμπλοκή τους σε φαινόμενα εκφοβισμού καθώς και η ικανότητα τους να αποκόπτουν την ηθική σκέψη ήταν σημαντικοί προβλεπτικοί

παράγοντες για την συμμετοχή τους σε συμμορίες. Το παραπάνω ενισχύουν την θέση που αναφέρεται στην σχέση της συμμετοχής σε συμμορίες και την επιθετική συμπεριφορά, τον εκφοβισμό. (Thornberry, 1999) Επιπλέον υποδεικνύει ότι οι κρατούμενοι που δεν είναι δράστες εκφοβισμού έχουν λιγότερες πιθανότητες να λάβουν μέρος σε τέτοιου είδους ομάδες. Από την στιγμή που τα μέλη συμμοριών συσχετίζονται θετικά με υψηλά επίπεδα αναφοράς ηθικής αποδέσμευσης, είναι πιθανό να είναι ικανά να αναστέλλουν της ηθικές αναστολές τους (Bandura et al., 1996) και να συμπεριφέρονται λιγότερα ανθρώπινα από εκείνα τα άτομα που οι αναστολές τους τους δεσμευτούν σε μια πιο αποδεκτή συμπεριφορά.

Στενά συνδεδεμένος με τους παράγοντες της κοινωνικής αποδοχής και της ιεραρχίας στο περιβάλλον της φυλακής είναι και η πορεία του ιδρυματισμού. Ο ιδρυματισμός ορίζεται ως «υιοθέτηση των συνηθειών, των ηθών και εθίμων και της γενικότερης κουλτούρας της υποκουλτούρας των τροφίμων» (Clemmer, 1940, σελ. 270). Η πορεία του ιδρυματισμού δεν εξαρτάται από ένα μόνο παράγοντα αλλά αποτελεί μια πολυπαραγοντική αλληλεξάρτηση μεταξύ της στέρησης στο περιβάλλον της φυλακής και την σημασία των εμπειριών σχετικά με υποκουλτούρες ομάδων πριν τον εγκλεισμό (Zingraff, 1980).

Ο ιδρυματισμός επηρεάζει την συμπεριφορά και τις σχέσεις μεταξύ των κρατουμένων (Wing, 2003). Κρατούμενοι που επικροτούν την κοινωνική ιεραρχία της κουλτούρας των ιδρυμάτων και ταυτίζονται έντονα με τις νόρμες των συγκρατουμένων, μπορούν πιθανώς να εκτιμήσουν την κοινωνική θέση, καθώς η παραμονή στα ανώτερες κλίμακες της κοινωνικής ιεραρχίας είναι μια κεντρική πτυχή του ιδρυματισμού (Paterline & Petersen, 1999).

Επιπλέον έρευνες έχουν γίνει αναφορικά με την σχέση των μηχανισμών ηθικής αποδέσμευσης και της επιθετικής συμπεριφοράς. Η ηθική αποδέσμευση έχει αποδειχθεί ότι επηρεάζει την βίαιη και παραβατική συμπεριφορά με άμεσο τρόπο αλλά και μειώνοντας την προκοινωνική συμπεριφορά, το αίσθημα της ενοχής ενώ ταυτόχρονα προωθεί την επιθετικότητα. (Bandura et al., 1996).

Η ηθική αποδέσμευση ορίζεται από τον Bandura (2002, σελ. 101) ως «μια γνωστική διαδικασία που του επιτρέπει να εμφανίσει ή όχι επιθετική συμπεριφορά». Η γνωστική αυτή διαδικασία περιλαμβάνει οκτώ μηχανισμούς,

διαμέσου των οποίων το άτομο μπορεί να αποδεσμευτεί από τις ηθικές του αρχές και να δικαιολογήσει την επιθετική του αντίδραση ή συμπεριφορά. Οι μηχανισμοί ηθικής αποδέσμευσης είναι: η ηθική δικαιοσύνη, ο ευφημιστικός χαρακτηρισμός, η πλεονεκτική σύγκριση, η μετατόπιση και διάχυση της ευθύνης, η αγνόηση ή διαστρέβλωση των συνεπειών, η επιθετικότητα που προκλήθηκε από το θύμα, και τέλος, η θηριοποίηση – απανθρωπιά (Bandura, 1999).

Σύμφωνα με την έρευνα των South και Wood (2006) οι συμπεριφορές εκφοβισμού συσχετίζονται θετικά με την ηθική αποδέσμευση. Συγκεκριμένα οι θύτες παρουσίασαν υψηλά επίπεδα ηθικής αποδέσμευσης σε σχέση με τα θύματα. Το παραπάνω αποτέλεσμα ίσως δείχνει ότι η ευκολία με την οποία κάποιος άνθρωπος αποδεσμεύεται από την ηθική παίζει ρόλο σε συμπεριφορά εκφοβισμού. Η ηθική αποδέσμευση συσχετίστηκε θετικά και με την προσωπική αντίληψη κοινωνικής θέσης στην φυλακή. Αν και τα πρόσφατα αποτελέσματα δεν επιτρέπουν συμπεράσματα αιτιώδους συνάφειας, τα άτομα που φιλοδοξούν για μια υψηλότερη κοινωνική θέση φαίνεται να είναι ηθικά απεμπλεγμένα, ίσως λόγω της συμπεριφοράς που επιδίδονται ώστε να πετύχουν τον στόχο τους για περισσότερο κύρος στο ίδρυμα. Η παραπάνω θέση είναι ενδιαφέρουσα καθώς η αυτό-εικόνα, οι στόχοι που θέτει το άτομο για τον εαυτό του αλλά και η αίσθηση της αξίας του ατόμου χρησιμοποιούνται στην φυσιολογική αυτορύθμιση της συμπεριφοράς (Anderson & Bushman, 2002). Τα αποτελέσματα της έρευνας δείχνουν ότι όταν η αίσθηση της κοινωνικής θέσης γίνεται σημαντική, δεν λειτουργούν οι μηχανισμοί αυτορύθμισης της συμπεριφοράς.

2.3 Είδη εκφοβισμού : Σύγκριση μεταξύ άμεσου και έμμεσου εκφοβισμού.

Ο εκφοβισμός αποτελεί μία υποδιαίρεση του συνόλου της επιθετικής συμπεριφοράς και συνήθως συμβαίνει σε κοινωνικές περιστάσεις όπου είναι ξεκάθαρες οι σχέσεις εξουσίας και υπάρχει χαμηλή επιτήρηση. Ο ακριβής ορισμός του φαινομένου εξαρτάται από το κοινωνικό και πολιτισμικό πλαίσιο, αν η κακοποίηση είναι συστηματική, τότε ο εκφοβισμός είναι ένας δόκιμος όρος για να περιγράψει ένα τέτοιο περιστατικό βίας (Smith, 1994). Οι συμπεριφορές εκφοβισμού δεν είναι μόνο βίαια περιστατικά με την προϋπόθεση σωματικής, λεκτικής ή και σεξουαλικής κακοποίησης αλλά μπορεί να αποτελούν και έμμεσες μορφές θυματοποίησης όπως το κουτσομπολιό, η διάδοση φημών και ο εξοστρακισμός (Ireland & Archer, 1996).

Η έρευνα σχετικά με τη φύση των περιστατικών εκφοβισμού στο σωφρονιστικό σύστημα, αρχικά, επικεντρώθηκε σε άμεσες μορφές θυματοποίησης, όπως σωματική βία, σεξουαλική κακοποίηση, λεκτικό εκφοβισμό και άλλα εμφανή συμβάντα. Από το 1996 το ενδιαφέρον φαίνεται να έχει μετακινηθεί στην εξερεύνηση των έμμεσων μορφών εκφοβισμού (Ireland et al., 2007). Εξαιτίας αυτού του ενδιαφέροντος, παρουσιάστηκε η ανάγκη δημιουργίας ενός «εργαλείου» συνεντεύξεων των κρατουμένων που να είναι σε θέση να συμπεριλάβει όχι μόνο τις άμεσες περιπτώσεις εκφοβισμού αλλά και τις έμμεσες. Για το λόγο αυτό δημιουργήθηκε το DIPC (Direct and Indirect Prisoner Behavior Checklist) το 1999 από την J. Ireland, το οποίο μετρά και τα δύο ενδεχόμενα.

Σε ένα σωφρονιστικό ίδρυμα, η έμμεση επιθετικότητα φαίνεται να συμβαίνει σχεδόν στον ίδιο βαθμό, αν όχι και πιο συχνά, όσο και η άμεση (Ireland & Monaghan, 2006). Εξήγηση σε αυτήν την τάση για διάπραξη έμμεσου εκφοβισμού έχει εξηγηθεί με βάση τα αναπτυξιακά μοντέλα της επιθετικότητας αλλά και την εφαρμογή της αρχής αποτέλεσμα δράσης – κίνδυνος.

Από τους πρώτους ερευνητές που ασχολήθηκαν με την αιτιολόγηση αυτού του φαινομένου ήταν ο K. Bjorkqvist (1992), ο οποίος περιέγραψε το αναπτυξιακό μοντέλο σχετικά με την έμμεση επιθετικότητα. Σε αυτή το μοντέλο η έμμεση επιθετικότητα αποτελεί συμπλήρωμα και αντικαθιστά την άμεση επιθετικότητα με την πάροδο του χρόνου. Αναφέρεται επίσης ότι από την ηλικία των 15 χρόνων η έμμεση επιθετικότητα αποτελεί μια συνηθισμένη επιλογή δράσης ως μέρος μιας επιθετικής συμπεριφοράς. Από την στιγμή που η έρευνα σε σωφρονιστικά περιβάλλοντα επικεντρώθηκε σε νεαρούς (άνω των 18 ετών) και ενήλικες, φανερώθηκε μια σημαντική προτίμηση για έμμεση επιθετικότητα, η οποία θα έπρεπε ως εκ τούτου να είναι αναμενόμενη. Ωστόσο αν και το συγκεκριμένο αναπτυξιακό μοντέλο μπορεί να εξηγήσει αυτή την προτίμηση, δεν επαρκεί πλήρως για να την στηρίξει.

Όσον αφορά την αρχή αποτελέσματος δράσης- κινδύνου επισημαίνεται ως μια περαιτέρω εξήγηση του φαινομένου. Η πιθανότητα να συλληφθεί ένας κρατούμενος στην φυλακή να εκφοβίζει κάποιον συγκρατούμενο του ίσως κινητοποιήσει την επιβολή κυρώσεων του από το προσωπικό, με μερικές από αυτές να θεωρούνται σοβαρές, όπως η αφαίρεση προνομίων. Επομένως τα οφέλη που συνδέονται με τις άμεσες μορφές εκφοβισμού ίσως να μην μπορούν να υπερκεράσουν το δυνητικό κόστος (Ireland, 2005a).

Από την άλλη ο έμμεσος εκφοβισμός αποτελεί μια αποτελεσματική μέθοδο θυματοποίησης στην φυλακή από την στιγμή που είναι λιγότερο πιθανό να εντοπιστεί από το προσωπικό φύλαξης. Συνεπώς αν το συνδυάσουμε και με την αρχή «αποτελέσματος δράσης- κινδύνου», οι θύτες επιλέγουν μια στρατηγική που βασίζεται σε μια αξιολόγηση της επίδρασης της επιθετικότητας αναφορικά με τον κίνδυνο με τον οποίο δυνητικά μπορεί να βρεθούν αντιμέτωποι. Η έμμεση επιθετικότητα αδιαμφισβήτητα συνδυάζει τον χαμηλό κίνδυνο με τις επιθυμητές αρνητικές επιπτώσεις στα θύματα, και συνεπώς ίσως είναι προτιμότερη συμπεριφορά από τους κρατούμενους σε σχέση με την φανερή αλλά με μεγάλο πιθανό κόστος άμεση επιθετικότητα (Ireland et al., 2007). Ταυτόχρονα η έμμεση επιθετικότητα πλεονεκτεί έναντι της άμεσης καθώς το θύμα δεν μπορεί να αποφύγει αυτήν την κατάσταση.

Η αρχική εκτίμηση των ερευνητών ήταν ότι ο έμμεσος εκφοβισμός συνήθως είναι εργαλείο των θηλυκών κρατούμενων σε αντίθεση με τις πιο επιθετικές μορφές που προτιμούν οι άντρες κρατούμενοι. Ωστόσο από την έρευνα της J. Ireland (1999) φάνηκε ότι τόσο οι άντρες όσο και οι γυναίκες κρατούμενοι αναφέρουν περιστατικά άμεσου και έμμεσου εκφοβισμού. Η σημαντική διαφορά είναι ότι οι άντρες αναφέρονται σε συμβάντα εκφοβισμού, άμεσου είτε έμμεσου, περισσότερο από τις γυναίκες καταρρίπτοντας έτσι τις προηγούμενες έρευνες. Σε μελέτη των Ireland και Ireland (2000) σε φυλακές υψίστης ασφαλείας τα αποτελέσματα απέδειξαν την προτίμηση των θυτών σε μορφές έμμεσου εκφοβισμού. Διαπιστώθηκε ότι ο εκφοβισμός και η θυματοποίηση είναι κυρίως έμμεσες και ίσως αντανάκλα την επιθυμία των ενηλίκων να αποκρύψουν την επιθετικότητα τους. Ομοίως, σχετικά με τον άμεσο εκφοβισμό περιγράφεται ότι η πλειοψηφία φαίνεται να τον περιγράφει ως ψυχολογικό/ λεκτικό, γεγονός που ίσως τον κατατάσσει σε ένα υποσύνολο της άμεσης επιθετικότητας. Η δυσδιάκριτη φύση των έμμεσων επιθετικών συμπεριφορών, και σε κάποιο βαθμό των λεκτικών και ψυχολογικών μορφών, μπορεί να αποτρέψει την ανίχνευση τους μέσα σε ένα σωφρονιστικό περιβάλλον, και συνεπώς πιο επιθυμητές, όπως έχει ήδη αναφερθεί. Σε φυλακές όπου η εποπτεία και η ασφάλεια των κρατούμενων είναι σε ένα αρκετά υψηλό επίπεδο, με υψηλή στελέχωση και κοντινή παρακολούθηση των κρατούμενων από το προσωπικό, οι πιθανότητες να εκδηλωθεί εκφοβισμός με άμεση μορφή και σωματική επαφή, χωρίς να γίνει αντιληπτό από το προσωπικό, είναι πολύ δυσκολότερο. Οι πιο έμμεσες μορφές τείνουν να είναι πιο δημοφιλείς ανάμεσα στους κρατούμενους γι' αυτό τον λόγο.

3. Οι θύτες και τα θύματα

3.1 Το προφίλ των θυτών

Το μεγαλύτερο μέρος της έρευνας σχετικά με τον εκφοβισμό στα σωφρονιστικά ιδρύματα περιορίζεται στην εξήγηση της φύσης και της εξάπλωσης του προβλήματος, με λίγες έρευνες ασχολούνται με τα χαρακτηριστικά των θυτών εκφοβισμού και των θυμάτων τους. Σύμφωνα με την Ireland (1999a) στο περιβάλλον της φυλακής διακρίνονται τέσσερις ξεχωριστές κατηγορίες κρατουμένων σχετικές με το θέμα του εκφοβισμού. Οι θύτες, άτομα τα οποία έχουν αναφέρει ότι έχουν προβεί σε εκφοβισμό συγκρατουμένων τους. Τα θύματα, κρατούμενοι που έχουν υποστεί εκφοβισμό. Οι θύτες/ θύματα, οι οποίοι έχουν υποστεί εκφοβισμό αλλά και τον έχουν διαπράξει, και τέλος η ομάδα κρατουμένων που δεν έχει εμπλακεί σε τέτοιου είδους περιστατικά. Στο παρόν κεφάλαιο θα ασχοληθούμε με τα χαρακτηριστικά συμπεριφοράς τάσεις των θυτών αλλά και των θυτών- θυμάτων.

Οι δράστες εκφοβισμού έχουν μελετηθεί κυρίως σε πλαίσιο- όπως και σε όλες τις άλλες περιπτώσεις- σχολικό. Η έρευνα σχετικά με το θέμα σε πλαίσια σωφρονιστικά δεν έχει ακόμη προχωρήσει ιδιαίτερα. Παρόλα αυτά είναι δυνατόν να εξαχθούν κάποια συμπεράσματα για τα ψυχολογικά χαρακτηριστικά των θυτών και μέσα από την βιβλιογραφία σχετική με την φυλακή αλλά και μέσω της ευρύτερης έρευνας σε αυτό το κομμάτι. Οι μελέτες που επικεντρώνονται στο προφίλ των θυτών θεωρούν ότι υπάρχουν δύο κύριες προσεγγίσεις σχετικά με την μελέτη της κοινωνικής νόησης και συμπεριφοράς και ιδιαίτερα μεταξύ των συναισθημάτων και του εκφοβισμού. Η πρώτη προσέγγιση αντιπροσωπεύεται από ένα μοντέλο επεξεργασίας πληροφοριών που παρουσιάζει την επιθετική συμπεριφορά ως ένα αποτέλεσμα που προκύπτει από την επεξεργασία των προκαταλήψεων σε ένα ή περισσότερα στάδια μιας διαδικασίας επεξεργασίας πληροφοριών που αποτελείται από έξι (Crick & Dodge, 1994). Όσον αφορά τους δράστες εκφοβισμού, το έλλειμμα στις κοινωνικές δεξιότητες υποδεικνύει ότι θα μπορούσαν να υπάρχουν ελλείμματα

παρόμοια με αυτά των επιθετικών ατόμων, ως προς το ότι αποδίδουν εχθρικές προθέσεις στους άλλους. Επιπλέον έχουν ένα περισσότερο περιορισμένο ρεπερτόριο όσον αφορά απαντήσεις που δίνουν σε κοινωνικές καταστάσεις όπου απαιτείται επίλυση ενός προβλήματος, και έτσι θεσπίζουν πιο εύκολα επιθετική συμπεριφορά, την οποία αξιολογούν ως παραγωγική για τους προσωπικούς τους στόχους.

Αντίθετα η δεύτερη προσέγγιση υπογραμμίζει το ρόλο του κινήτρου προσαρμογής με σκοπό να εξηγήσει την εκφοβιστική συμπεριφορά (Smith, 1991). Αυτή η προσέγγιση θεωρεί ότι ο τίτλος του ελλείμματος είναι ακατάλληλος με την περίπτωση. Οι δράστες εκφοβισμού είναι πιθανό όχι να παρερμηνεύουν κοινωνικές ενδείξεις, και να έχουν περιορισμένο εύρος απαντήσεων αλλά απλώς να επιλέγουν την επιθετικότητα, για να προστατέψουν στόχους τους όπως, η διατήρηση κυριαρχίας. Η δεύτερη αυτή προσέγγιση υποδηλώνει ότι οι θύτες είναι ικανοί χειραγωγοί, οι οποίοι χρησιμοποιούν τις ψυχολογικές δεξιότητες τους ώστε να ελέγχουν το μυαλό των άλλων και να τους προκαλούν δυσφορία (Dodge, 1991).

Ελάχιστα στοιχεία είναι γνωστά για τους θύτες, καθώς η έρευνα περιορίζεται, κυρίως, στις αντιλήψεις της φυλακής σχετικά με τους δράστες εκφοβισμού. Για παράδειγμα σε μελέτη του Power, Dyson και Wozniak (1997) αναφέρεται ότι οι θύτες θεωρούνται άτομα που γνωρίζουν αρκετά σχετικά με τους ανθρώπους, έχουν διαπράξει ένα συγκεκριμένο έγκλημα, έχουν σωματικά προσόντα και ένα αρκετά μεγάλο ποινικό μητρώο. Ωστόσο σχετικά με τα χαρακτηριστικά των θυτών έχουν μελετηθεί στοιχεία όπως η ηλικία, το έγκλημα που διέπραξαν και τον χρόνο παραμονής τους στην φυλακή. Για παράδειγμα οι νεαροί παραβάτες, οι οποίοι είχαν προφυλακιστεί έχουν τις διπλάσιες πιθανότητες να διαπράξουν εκφοβισμό από ότι οι παραβάτες που έχουν καταδικαστεί. Πιθανή εξήγηση για αυτό είναι ότι ίσως οι προφυλακισμένοι δράστες θεωρούν ότι έχουν λιγότερα να χάσουν σε περίπτωση που συλληφθούν να εκφοβίζουν κάποιον συγκρατούμενο τους, από ότι οι καταδικασμένοι, οι οποίοι θεωρούν ότι έχουν συμμετοχή στην ζωή της φυλακής και φοβούνται να διακινδυνεύσουν την θέση τους (Beck, 1996).

Αν και η σύγχρονη έρευνα παρουσιάζει ελλείψεις σχετικά με τη σκιαγράφηση του προφίλ των θυτών εκφοβισμού σε πλαίσια ενός σωφρονιστικού περιβάλλοντος, τα τελευταία χρόνια φαίνεται να υπάρχει ένα αυξανόμενο ενδιαφέρον ως προς αυτό το ζήτημα και μια τάση σύνδεσης του με την αιτιολόγηση του φαινομένου. Σύμφωνα

με μια πληθώρα ερευνών έχει αποδειχθεί ότι οι δράστες εκφοβισμού καταφέρνουν να πετύχουν τα αναμενόμενα υψηλά σκορ στις μετρήσεις σχετικά με την άμεση επιθετικότητα, όπως βίαια εγκλήματα και την συμμετοχή σε καβγάδες, την επιθετικότητα ως αίτιο αλλά και αποτέλεσμα καθώς και την σωματική βία (Fagginton, 1993), (Roland & Isdoe, 2001) και (Craig, 1998).

Σε γενικές γραμμές η επιθετικότητα περιλαμβάνει οφέλη όπως ο έλεγχος της συμπεριφοράς του άλλου, η εξουδετέρωση μιας αδικίας, η διατήρηση της δημόσιας εικόνας αλλά και η αποτροπή μελλοντικών επιθέσεων. Ωστόσο η επιθετικότητα περιλαμβάνει και κόστος. Κόστος επιθετικότητας μπορούμε να θεωρήσουμε τα αντίποινα, την συμμετοχή τρίτων (συνήθως του σωφρονιστικού προσωπικού), τις επιπτώσεις στην φήμη του κρατουμένου. Η σχέση λοιπόν κόστος- όφελος είναι μια εκλογικευμένη διαδικασία λήψης απόφασης. Σχετικά με το φαινόμενο του εκφοβισμού, (Archer & Southall, 2009) , αν και αποτελεί μια πράξη που απαιτεί την λήψη απόφασης μέσα από το μοντέλο κόστος- όφελος, φαίνεται να επηρεάζεται ιδιαίτερα και από την παρορμητικότητα, γεγονός που μας κάνει να καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι οι παράγοντες αυτοί είναι συνδεδεμένοι. Σε γενικές γραμμές θα μπορούσαμε να πούμε ότι οι θύτες, δρουν μέσω των δυο καναλιών επεξεργασίας αυτό της λογικής και αυτό του συναισθήματος, συνεπώς ο εκφοβισμός δεν επηρεάζεται μόνο από την εκλογίκευση του κόστους- όφελους αλλά και από τα συναισθήματα του δράστη.

Σε έρευνα του Archer και των συνεργατών του το 2007 τα αποτελέσματα δείχνουν συσχέτιση μεταξύ της αξιολόγησης των περιστατικών που εκφοβίζονται και την επιθετική (άμεση ή έμμεση) απόκριση τους σε αυτά, ιδιαίτερα μεταξύ των δραστών εκφοβισμού. Η κοινωνική θέση του θύτη φάνηκε να συσχετίζεται πλήρως με καθοριστικές αποδόσεις σχετικά με επιθετικές ενέργειες. Τα άτομα αυτά είναι πιθανόν να δικαιολογούνται από δράστες και κατά συνέπεια η δικαιολόγηση αυτή να αυξάνει τα στοιχεία εκφοβιστικών συμπεριφορών σε σωφρονιστικά περιβάλλοντα. Επιπλέον η κοινωνική θέση του θύτη φαίνεται να επηρεάζει και τις αποδόσεις που εκφράζονται σχετικά με επιθετικές ενέργειες. Για παράδειγμα, οι θύτες είναι πιθανότερο να αντιμετωπίζουν την επιθετικότητα ως έλλειψη ελέγχου. Παράλληλα φαίνεται ότι οι φαντασιώσεις εκδίκησης αποτελούν ένα επιπρόσθετο χαρακτηριστικό απόκρισης των θυτών, το οποίο υποστηρίζεται από τις επιπτώσεις της κοινωνικής

θέσης του θύτη. Η επιθυμία για εκδίκηση ήταν ιδιαίτερα υψηλή στους δράστες, ενώ ταυτόχρονα χαρακτηρίζονται και ως περισσότερο παρορμητικοί σε σχέση με τους μη δράστες. Επιπλέον, σε ένα σωφρονιστικό πλαίσιο, κάποια περιστατικά εκφοβισμού μπορεί να είναι και αντιδραστικά, συμπεριλαμβάνοντας αρνητικά συναισθήματα όπως ο θυμός με αμυντικά στοιχεία (Ireland, 2004). Η παραπάνω θέση είναι σύμφωνη με την άποψη ότι η επιθετικότητα μπορεί να είναι υποκινούμενη από ανάμεικτα συναισθήματα, και ως εκ τούτου δεν είναι αναγκαίο να καθοδηγείται ως δράση ή ως αντίδραση (Bushman & Anderson, 2001). Στην φυλακή, οι δράστες εκφοβισμού έχουν περιγραφεί ως επιτιθέμενοι των οποίων οι πράξεις περιλαμβάνουν κυρίως πρωτογενή στοιχεία.

Επιπροσθέτως σχετικά με την επιθετικότητα οι δράστες φαίνεται να θεωρούν ότι ένα περιστατικό επιθετικότητας μπορεί να έχει κυρίως θετικές συνέπειες. Το παραπάνω είναι σύμφωνο με προηγούμενη μελέτη, η οποία υποδείκνυε ότι τα επιθετικά παιδιά και έφηβοι αξιολογούν τις εχθρικές και επιθετικές αποκρίσεις περισσότερο ευνοικά από ότι τα μη επιθετικά παιδιά, και ότι αυτά τα παιδιά έχουν μάθει να αξιολογούν τι μπορεί να επιτευχθεί μέσω της επιθετικότητας. Αυτά τα αποτελέσματα είναι επίσης σύμφωνα και με τη μελέτη του Randall (1997), ο οποίος αναφέρει ότι οι θύτες εκφοβισμού έχουν πιο θετικές στάσεις απέναντι στην βία, και στην χρήση βίας ως προς την επίλυση προβλημάτων. Τα συμπεράσματα της έρευνας της Ireland και Archer (2002) ωστόσο αναφέρουν ότι οι δράστες εκφοβισμού ίσως είναι προκατειλημμένοι να αντιλαμβάνονται τις θετικές επιπτώσεις της επιθετικότητας εν αντιθέσει με τις αρνητικές, πράγμα που δεν μπορεί να θεωρηθεί έλλειμμα στην κοινωνική νόηση.

Το προφίλ των δραστών εκφοβισμού έχει μελετηθεί αρχικά μέσα από έρευνες σε σχολεία σχετικά με τον εκφοβισμό. Η βιβλιογραφία σχετικά με το φαινόμενο του εκφοβισμού στις φυλακές έχει σε πολλές περιπτώσεις καθοδηγηθεί από αυτές τις πρόδρομες μελέτες. Ένα από τα πρώτα στοιχεία προσωπικότητας που έχουν ερευνηθεί ως προς την σχέση τους με περιστατικά εκφοβισμού είναι η διεκδικητικότητα. Ήδη από το 1978 ο Olweus παρατηρώντας τις συμπεριφορές παιδιών εμπλεκόμενα σε τέτοιου είδους συμβάντα περιέγραψε τους θύτες ως ανεξάρτητα άτομα, με εμπιστοσύνη στον εαυτό τους και διεκδικητικά, χωρίς να είναι αγχώδη. Αργότερα οι Stephenson και Smith (1989) αναφέρθηκαν, μετά από έρευνα

τους σε νηπιαγωγείο, στους δράστες ως δυνατά παιδιά, με αυτοπεποίθηση, αρκετά δημοφιλή που απολάμβαναν επιθετικές συμπεριφορές. Επιπλέον όσον αφορά τα δεδομένα από έρευνες σχετικά με τον σχολικό εκφοβισμό έχει υποστηριχθεί ότι η έλλειψη διεκδικητικότητας ανάμεσα στους μαθητές μπορεί να οδηγήσει σε θυματοποίηση, δηλαδή τα ανασφαλής παιδιά θα επιτρέψουν σε άλλους να κυριαρχήσουν, με αποτέλεσμα τα ίδια να έχουν έναν παθητικό ρόλο(Olweus, 1992). Από την άλλη, τα παιδιά που είναι υπερβολικά σίγουρα για τον εαυτό τους, είναι βίαια και επιζητούν την προσοχή είναι πιθανό να απειλήσουν και να βασανίσουν άλλους συνομηλίκους τους (Besag, 1993). Ο ρόλος της διεκδικητικότητας άρχισε να ενδιαφέρει ιδιαίτερα τους ερευνητές από την στιγμή που σε αρκετά προγράμματα παρέμβασης συνιστάται η ενδυνάμωση της στα θύματα εκφοβισμού.

Η έννοια της διεκδικητικότητας στα πλαίσια του σωφρονιστικού περιβάλλοντος περιγράφεται με αναφορά σε τρεις παράγοντες την κοινωνική αυτοπεποίθηση, την διαλεκτικότητα και μαχητικότητα, και την θέληση για συζήτηση με τους άλλους. Σε έρευνα της Ireland (2002) σχετικά με την σχέση της διεκδικητικότητας και τον εκφοβιστικών συμπεριφορών ανάμεσα σε κρατούμενους φυλακής επιβεβαιώνεται μερικώς, λόγω της εμφάνισης κάποιων σημείων διεκδικητικότητας σε άτομα που είναι και θύματα και δράστες εκφοβισμού αλλά και σε κάποιους θύτες.

Ένα ακόμα στοιχείο προσωπικότητας που έχει μελετηθεί αναφορικά με την εκφοβιστική συμπεριφορά είναι και η ενσυναίσθηση. Σε γενικές γραμμές η θεωρία αναφέρει ότι, σχετικά με την προκοινωνική συμπεριφορά, εκείνων που έχουν υψηλή ικανότητα ενσυναίσθησης θα ανταποκριθούν ώστε να ανακουφίσουν αρνητικά συναισθήματα των άλλων είτε με βάση εγωιστικά κίνητρα είτε για ανιδιοτελείς σκοπούς. Αντίθετα, τα άτομα που έχουν με χαμηλότερη ενσυναίσθηση θα αποτύχουν να ανταποκριθούν βοηθητικά ώστε να μειώσουν τα αρνητικά συναισθήματα των άλλων, καθώς οι ενέργειες τους δεν μετριάζονται από την σύνδεση των δικών τους εμπειριών και την αντίληψη των συναισθημάτων των άλλων. Τα άτομα αυτά, μάλιστα, ίσως αποτυγχάνουν να συνδέσουν την αντικοινωνική τους συμπεριφορά με τις συναισθηματικές αποκρίσεις των άλλων. Δεν αποτελεί έκπληξη με αυτά τα θεωρητικά δεδομένα, η σύνδεση της χαμηλής ενσυναίσθησης με συμπεριφορές εκφοβισμού. Σε έρευνα των Jolliffe και Farrington (2006) σε γυναίκες και άνδρες

φαίνεται αρχικά ότι οι άνδρες ενδέχεται να εμπλέκονται περισσότερο σε τέτοιας φύσης περιστατικά, ιδιαίτερα με τον ρόλο του δράστη. Ωστόσο σχετικά με την ενσυναίσθηση ως προβλεπτικό χαρακτηριστικό συμπεριφοράς οι άνδρες που ανέφεραν ότι είναι δράστες εκφοβισμού δεν διέφεραν ως προς τις μετρήσεις σχετικά με την ενσυναίσθηση από τους μη εμπλεκόμενους. Παρόλα αυτά, άνδρες που εκφοβίζουν συστηματικά είναι λιγότερο ικανοί όσον αφορά την ενσυναίσθηση. Επιπλέον φαίνεται ότι οι άνδρες που εκφοβίζουν με βίαιες μεθόδους τα θύματα τους έχουν σαφώς λιγότερη ενσυναίσθητική ικανότητα από τα άτομα που δεν έχουν σχέση με τέτοιου είδους περιστατικά. Η σύνδεση της ενσυναίσθησης με τον εκφοβισμό, όμως περιορίζεται σε σχέση με τα σωφρονιστικά πλαίσια καθώς δεν υπάρχουν επαρκή στοιχεία για την τεκμηρίωση του προβλεπτικού χαρακτήρα της ενσυναίσθησης σε ένα περιβάλλον φυλακής, συνεπώς αρκούμαστε σε δεδομένα ερευνών εκτός σωφρονιστικών συστημάτων.

Ένα ακόμα χαρακτηριστικό ερευνηθεί στα πλαίσια μελέτης του προφίλ των δραστών εκφοβισμού είναι η ηθική και οι επιπτώσεις της σε συναισθήματα ηθικής αποδέσμευσης. Σύμφωνα με έρευνα του Menesini και των συνεργατών του (1999), οι δράστες εκφοβισμού τείνουν να παρουσιάζουν υψηλά ποσοστά ηθικής αποδέσμευσης σε σχέση με τα θύματα και με τα μή εμπλεκόμενα άτομα. Οι δράστες έχουν μια εγωκεντρική εικόνα του εαυτού τους, γεγονός που αποδεικνύει τα στοιχεία σχετικά με την αποδέσμευση του εαυτού. Όταν αντιμετωπίζουν τους εαυτούς τους σε αυτόν τον ρόλο, τα προσωπικά κίνητρα και τα πλεονεκτήματα της εκφοβιστικής συμπεριφοράς είναι επαρκή ώστε να δικαιολογήσουν τις πράξεις τους. Μάλιστα έχει αποδειχθεί ότι το προφίλ των θυτών στα πλαίσια της ηθικής αποδέσμευσης και του εγωκεντρισμού είναι ανεξάρτητο από πολιτισμικές επιρροές. Σε διαπολιτισμική μελέτη των Menesini και των συνεργατών του (2003) παιδιών δημοτικού σε τρεις ευρωπαϊκές πρωτεύουσες τα αποτελέσματα της υποδηλώνουν ,μάλιστα, ότι μόνο το 30% των δραστών εκφοβισμού ενδιαφέρεται για τις συνέπειες της συμπεριφοράς τους. Το ενδιαφέρον είναι ότι η ανησυχία βασίζεται κατά κύριο λόγο στις επιπτώσεις στο πρόσωπό τους, όπως τιμωρία και όχι στις συνέπειες των πράξεων τους στα θύματα.

Τέλος όσον αφορά την σκιαγράφηση των στοιχείων προσωπικότητας των θυτών εκφοβισμού έρχεται να προστεθεί μια έρευνα αρκετά πρόσφατη των Holland,

Ireland και Muncer (2009) αναφορικά με τις αποδόσεις. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι δράστες ανέφεραν σε υψηλότερο βαθμό αποδόσεων με εξωτερική έδρα ελέγχου από ότι θα θύματα. Υπάρχει συνέπεια με προηγούμενες έρευνες οι οποίες συσχέτιζαν τον υψηλό βαθμό πεποιθήσεων βασισμένων εξωτερικής έδρας ελέγχου με την επιθετικότητα αντί των εκφρασμένων πεποιθήσεων., υποδηλώνοντας ότι οι δράστες επιθυμούν να δικαιολογούν τις πράξεις επιθετικότητας τους. Η παραπάνω σκέψη είναι σύμφωνη με τα δεδομένα σχετικά με την υποκουλτούρα της φυλακής όπου η επιθετικότητα λόγω αντιποίνων ή άμυνας είναι δικαιολογημένη, σε συνδυασμό με την υποστηρικτική χρήση της επιθετικότητας ως στοιχείο επικράτησης και διατήρησης της κοινωνικής θέσης ανάμεσα στους συγκρατούμενους (Ireland, 2002). Μέσα σε σωφρονιστικά περιβάλλοντα, είναι πιθανόν οι πεποιθήσεις που βασίζονται σε μια εξωτερική έδρα ελέγχου (δικαιολόγηση εαυτού) να επιτρέπουν περισσότερο την προσαρμογή από ότι κανονιστικές πεποιθήσεις. Επιτρέποντας στους κρατούμενους να συμπεριφέρονται επιθετικά, οι πεποιθήσεις αυτές ίσως προστατεύουν τον κρατούμενο από την θυματοποίηση του αλλά και να τον εντάσσουν σε συμπεριφορές που συμπεριλαμβάνουν αντίποινα προς άλλους (Holland, Ireland & Muncer, 2009). Επιπλέον στην συγκεκριμένη έρευνα τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι δράστες εκφοβισμού είναι εκείνοι δρουν επιθετικά πιο σχεδιασμένα και προβαίνουν σε εξωτερικές αποδόσεις αντί εκείνους που συμμετέχουν σε περιστατικά αμοιβαίας θυματοποίησης, οι οποίοι εμφανίζονται αρκετά πιο παρορμητικοί.

Ο εκφοβισμός είναι μια συμπεριφορά η οποία παράγει βία και γεννά βία. Οι εκφοβιστικές συμπεριφορές μέσα σε ένα σωφρονιστικό περιβάλλον, και όχι μόνο, δημιουργούν έναν φαύλο κύκλο θυματοποίησης. Οι περισσότερες έρευνες που ασχολούνται με τα ποσοστά εκφοβιστικών συμπεριφορών στην φυλακή, αποδεικνύουν μια τάση των θυμάτων να εκφοβίζουν άλλους συγκρατούμενους τους και να γίνονται και οι ίδιοι δράστες με την σειρά τους. Στην μελέτη του Archer και των συνεργατών του (2007) φάνηκε ότι ήταν πολύ πιθανό η κατηγοριοποίηση του κρατούμενου ως θύμα μετριάξει τον αντίκτυπο της πλευράς του δράστης αλλά και το αντίστροφο. Στην ίδια έρευνα τα άτομα που ταξινομήθηκαν στην κατηγορία θύτης-θύμα ήταν πολύ περισσότερα, σε σύγκριση με τους θύτες αλλά και τα θύματα. Συγκεκριμένα το 71% των θυτών ήταν και θύματα και το 57% που ανέφερε ότι ήταν θύματα ήταν και θύτες. Αυτή η συσχέτιση δεν αποτελεί έκπληξη, δεδομένου ότι η συνηθέστερη αντίδραση απέναντι στην άμεση επιθετικότητα ήταν τα αντίποινα. Η

υποκουλτούρα της φυλακής βασίζεται στην αρχή των αντιποίνων από την σωματική επίθεση μέχρι την λεκτική προσβολή και περιλαμβάνει ένα υψηλό επίπεδο αμοιβαιότητας μεταξύ των κρατουμένων.

Η νεότερη βιβλιογραφία προτείνει σε σχέση με το προφίλ των θυτών-θυμάτων την συσχέτιση με αρνητικές συμπεριφορές. Είναι πιθανό η υιοθέτηση αρνητικών συμπεριφορών από αυτά τα άτομα να είναι ένας τρόπος για να αποτρέψουν την μελλοντική θυματοποίηση, μια προσπάθεια για να επικοινωνήσουν στους υπόλοιπους συγκρατούμενους ότι δεν είναι εύκολοι στόχοι και δεν θα έπρεπε να στιγματιστούν ως θύματα (Ireland, 2002a). Επίσης αυξάνει τις πιθανότητες τους να παρατηρήσει την συμπεριφορά τους το προσωπικό φύλαξης και να τους μεταφέρει από την πτέρυγα τους, και κατά συνέπεια να τους χαρίσουν μια ανάπαυλα από τον αντίπαλό τους, ενώ ταυτόχρονα εξασφαλίζουν την κρίση των συγκρατούμενων τους ότι δεν έχουν οι ίδιοι ενημερώσει το προσωπικό, κάτι το οποίο θεωρείται ως παραβίαση του κώδικα της φυλακής και μπορεί να οδηγήσει σε «δικαιολογημένο» εκφοβισμό. Το είδος αυτό του εκφοβισμού είναι ένας τρόπος με τον οποίο μια ομάδα κρατουμένων μπορεί να ελέγξει τις παραβιάσεις του κώδικα από άλλον συγκρατούμενο. Είναι μια μορφή εκφοβισμού η οποία μειώνει τις κοινωνικές αποδόσεις των κρατουμένων απέναντι στην θυματοποίηση. Συνεπώς θεωρείται σημαντική η αποφυγή του «δικαιολογημένου» εκφοβισμού.

Η αρνητική συμπεριφορά, ακόμη, βοηθά στην διασφάλιση της στενής παρακολούθησης από το σωφρονιστικό προσωπικό, γεγονός που θα αποθαρρύνει τους εκφοβιστές του κρατούμενου. Η εμφάνιση αρνητικών συμπεριφορών εξυπηρετεί και μια προσαρμοστική λειτουργία για τα θύματα και τους βοηθά να παραμείνουν κάτω από παρακολούθηση αυξάνοντας τον κίνδυνο για τον πραγματικό δράστη να προβεί σε εκφοβισμό. Αυτή η εξήγηση της αρνητικής συμπεριφοράς ως μια αντίδραση του θύματος είναι συνεπής και με την βιβλιογραφία σχετικά με τις αντιδράσεις των θυμάτων στην φυλακή, ιδιαίτερα ότι υπάρχει μια καθυστερημένη ανταπόκριση φυγής. Οι αρνητικές συμπεριφορές (συμπεριλαμβανομένης και της επιθετικότητας) θεωρούνται ότι εξυπηρετούν παρόμοιες λειτουργίες με αντιδράσεις όπως ο αυτοτραυματισμός. Σε ένα σωφρονιστικό περιβάλλον όπου οι στρατηγικές αποφυγής είναι περιορισμένες από τις συνθήκες, οι άμεσες απαντήσεις φυγής από μια απειλή δεν είναι πάντα δυνατές. Με την εμφάνιση αρνητικών συμπεριφορών,

ωστόσο, οι θύτες- θύματα ίσως ενθαρρύνουν την μετακίνηση τους σε μια ξεχωριστή δομή μακριά από τις απειλές που βιώνουν στο προηγούμενο περιβάλλον τους (Ireland, Archer & Power, 2007).

Στην ίδια έρευνα της Ireland και των συνεργατών της (2007) τα αποτελέσματα έδειξαν ότι τα άτομα που έχουν κατηγοριοποιηθεί στην ομάδα των θυτών- θυμάτων έχουν μια περισσότερο ενοχλητική συμπεριφορά, ενώ συχνά συμμετέχουν σε χρήση και εμπορία ναρκωτικών ουσιών μέσα στην φυλακή. Η υψηλή συχνότητα χρήσης ναρκωτικών σε αυτή την ομάδα πιθανόν να έχει σχέση με τον τρόπο των ατόμων αυτών να ανταπεξέλθουν. Ίσως αποτελεί μια δυσπροσαρμοστική μέθοδο η οποία να αποτελεί έναν τρόπο αποφυγής από την κακοποίηση (Ireland, 2001). Σχετικά με την αιτιολόγηση τέτοιων συμπεριφορών η βιβλιογραφία υποθέτει ότι ίσως αντιπροσωπεύει μια μέθοδο μέσω της οποίας μπορούν τα θύματα να αποκτήσουν καλύτερη κοινωνική θέση στη φυλακή. Ακόμα ίσως αποτελεί μια μέθοδο επίλυσης προβλημάτων στο σωφρονιστικό περιβάλλον.

Σχετικά με την επιθετικότητα που επιδεικνύουν οι θύτες –θύματα φαίνεται ότι αναφέρουν μεγαλύτερα επίπεδα άμεσης και έμμεσης επιθετικότητας ως αποκρίσεις σε καταστάσεις που περιλαμβάνουν περιστατικά εκφοβισμού ενώ δεν λείπουν και οι φαντασιώσεις για εκδίκηση των αντιπάλων τους (Archer, Ireland, Power, 2007). Ωστόσο οι θύτες- θύματα δεν φαίνεται να επιλέγουν τις λύσεις επιθετικότητας, τουλάχιστον όχι όσο οι θύτες. Το αποτέλεσμα αυτό της Ireland (2001) ίσως υποδηλώνει ότι η συγκεκριμένη γνωστική ικανότητα που απαιτείται για την δημιουργία μια αποτελεσματική- μη επιθετικής λύσης δεν είναι ανεπαρκής για την ομάδα αυτή. Το γεγονός ότι αυτή η κατηγορία κρατουμένων επιλέγει να επιτίθεται ίσως να οφείλεται στο γεγονός ότι αντιδρούν με αυτόν τον τρόπο σε αντίθεση με την προμελετημένη αντίδραση των θυτών.

Η επιθετικότητα αυτή των θυτών- θυμάτων ίσως οφείλεται και στην δυσκολία αυτής της ομάδας να αντιδράσει αποτελεσματικά ως προς την αξιολόγηση της κατάστασης και της προσαρμογής. Το εύρημα αυτό ίσως διαλευκάνει την αντίδραση των θυτών-θυμάτων μέσω της βίας, καθώς επιλέγουν υψηλού κινδύνου αντιδράσεις, κυρίως μέσω της επιθετικότητας ώστε να κινηθούν. Επιπλέον έχει φανεί ότι αυτή η ομάδα κρατουμένων υποστηρίζει την βία μέσω κανονιστικών αντιλήψεων (Ireland, 2005).

Οι θύτες- θύματα παρουσιάζονται στις συνεντεύξεις αυτοαναφοράς ως πιο διαλεκτικοί και μαχητικοί όταν πρέπει να διεκδικήσουν πράγματα για τον εαυτό τους. Επιπλέον φαίνεται να ανταποκρίνονται με πιο βίαιο τρόπο σε κοινωνικές καταστάσεις που περιλαμβάνουν θυμωμένη ή αμυντική στάση. Είναι πιθανό αυτή η υπερδιεκδικητικότητα τους να έγκειται στην γενικότερη φύση επίλυσης καταστάσεων στο περιβάλλον της φυλακής. Ταυτόχρονα, όμως, οι θύτες- θύματα είναι εκείνη η ομάδα που επιδεικνύει την λιγότερη κοινωνική διεκδικητικότητα, γεγονός που ίσως οφείλεται στο ότι αν και τα άτομα αυτά είναι πιο μαχητικά και διεκδικητικά, ωστόσο στην πραγματικότητα τείνουν να είναι πιο συνεσταλμένα στην έκφραση συναισθημάτων. Τέλος είναι εκείνη η ομάδα που αναφέρει μεγαλύτερο κοινωνικό άγχος, πιθανόν λόγω της μή ύπαρξης κοινωνικής διεκδικητικότητας (Ireland, 2002), καθώς και φαίνονται περισσότερο παρορμητικοί (Holland, Ireland & Muncer, 2009).

Τέλος σχετικά με τα χαρακτηριστικά συμπεριφοράς της ιδιαίτερης ομάδας των θυτών- θυμάτων έχει ενδιαφέρον μια πρόσφατη έρευνα των Ireland και Power (2004) σχετικά με την επιθετικότητα, την εκφοβιστική συμπεριφορά και τον τύπο του δεσμού του κρατουμένου. Η θεωρία του δεσμού είναι μια από τις πιο σημαντικές θεωρίες στον χώρο της ψυχολογίας και αναφέρεται στο στο συναισθηματικό δεσμό ανάμεσα στο βρέφος και το κύριο πρόσωπο που το φροντίζει (συνήθως τη μητέρα). Η φύση και η μορφή της πρώτης σχέσης γίνεται μοντέλο για τις μετέπειτα σχέσεις , προκαλώντας προσδοκίες για το αν το άτομο είναι άξιο αγάπης και κατά πόσο μπορεί να βασιστεί στους άλλους. Κατά τη διαδικασία της κοινωνικής του εξέλιξης, το άτομο κατασκευάζει εσωτερικά λειτουργικά μοντέλα ή νοητικές αναπαραστάσεις του εαυτού και των προτύπων αλληλεπίδρασης με τους άλλους. Τα μοντέλα αυτά οργανώνουν την εξέλιξη της προσωπικότητας, κατευθύνουν την κοινωνική συμπεριφορά και αποτελούν τη βάση για τη διαμόρφωση προσδοκιών, αντιλήψεων και συμπεριφορών, καθώς και τη βίωση συναισθημάτων σε υπάρχουσες αλλά και νέες σχέσεις. Υπάρχουν τέσσερις τύποι δεσμού ο ασφαλής, ο αμφίθυμικός, ο αποφευκτικός και ο φοβικός.

Όσον αφορά τώρα την σχέση αυτής της θεωρίας και του φαινομένου του εκφοβισμού στις φυλακές η έρευνα των Ireland και Power (2004) αναφέρει ότι οι θύτες/ θύματα σημειώνουν υψηλά σκόρ, σε σχέση με τις άλλες ομάδες στην κατηγορία, της αποφυγής. Σε γενικές γραμμές τα άτομα που αντιμετωπίζουν τα πιο

σοβαρά προβλήματα στην φυλακή έχουν αναπτύξει ανασφαλούς τύπου σχέσεις. Ακόμη με επιφύλαξη τα αποτελέσματα της έρευνας δείχνουν ότι η ομάδα των θυτών-θυμάτων μπορεί να είναι πιο στιγματισμένη από τους συνομηλίκους της, όπως προκύπτει από το αποφευκτικό στυλ δεσμού τους γεγονός που αυξάνει την συναισθηματική μοναξιά τους σε σχέση με τα θύματα.

Ως προς την ψυχολογική υγεία των θυτών- θυμάτων, αυτή η κατηγορία φαίνεται να παρουσιάζει άγχος και κατάθλιψη ως επί τω πλείστον (Ireland, 2005). Γενικά φαίνεται να μην διαφέρει ιδιαίτερα από τις ψυχολογικές επιπτώσεις που αναφέρουν τα θύματα, οι οποίες θα αναφερθούν στο επόμενο κεφάλαιο. Οι ερευνητές μάλιστα τα τελευταία έχουν προτείνει οι θύτες- θύματα να κατηγοριοποιούνται ως θύματα καθώς δεν είναι θύτες αλλά θύματα που έχουν εκφοβιστεί και αντιδρούν για τους λόγους που αναφέραμε πιο πάνω βίαια (Ireland, 2002).

3.2 Το προφίλ των θυμάτων.

Τα θύματα εκφοβιστικών φαινομένων μέσα σε ένα σωφρονιστικό κατάστημα όπως αποδεικνύουν και τα επιδημιολογικά στοιχεία που αναφέρθηκαν παραπάνω, όλο και πολλαπλασιάζονται. Ωστόσο δεν μπορούμε να παραβλέψουμε και την μεγαλύτερη ευαισθητοποίηση και αναγνώριση σχετικά με το φαινόμενο αυτό σχετικά με τις προηγούμενες δεκαετίες. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι περίπου ένας στους τέσσερις κρατούμενους παραδέχεται ότι έχει πέσει θύμα εκφοβισμού από συγκρατούμενο του. Οι γενικές πληροφορίες που έχουμε όσον αφορά το προφίλ και τα χαρακτηριστικά των θυμάτων είναι σαφώς περισσότερες από αυτές των θυτών, δεδομένου του μεγαλύτερου ενδιαφέροντος που έχουν τύχει από την επιστημονική κοινότητα.

Η έρευνα δείχνει ότι υπάρχουν συγκεκριμένοι τύποι κρατουμένων που πρόκειται να θυματοποιηθούν. Ανάμεσα σε αυτούς, όπως συνήθως γίνεται αντιληπτό από το προσωπικό και τους τροφίμους, είναι άτομα που δεν έχουν εξοφλήσει τα χρεή τους, αδύναμα και ευάλωτα, κρατούμενοι που δεν συμβιβάζονται με τους «κανόνες» της υποκουλτούρας της φυλακής. Επιπλέον φαίνεται να παίζει ρόλο και το αδίκημα για το οποίο έχουν καταδικαστεί τα θύματα καθώς οι βιαστές είναι συνήθη θύματα από τους συγκρατούμενους τους (Brookes, 1993). Ωστόσο θύματα εκφοβισμού πέφτουν και άτομα που είναι νέα σε αυτό το περιβάλλον, έχουν λίγους φίλους, έχουν παράξενη εμφάνιση, είναι χρήστες ναρκωτικών (Power et al., 1997) . Τέλος σημασία έχει η τάση των κρατούμενων να εκφοβίζουν τρόφιμους, οι οποίοι τείνουν να δίνουν πληροφορίες στους υπαλλήλους (Brookes et al., 1994). Στο ίδιο μοτίβο ο Power και οι συνεργάτες του (1997) ανέφεραν ότι τα θύματα είναι λιγότερο πιθανό να έχουν χρεωθεί ένα βίαιο αδίκημα από τους θύτες ή από τους κρατούμενους που δεν αναφέρουν κάποιο φαινόμενο εκφοβισμού.

Περισσότερες γενικές πληροφορίες σχετικά με την προσωπικότητα και τα χαρακτηριστικά των θυμάτων προσφέρει η έρευνα της Ireland του 2001. Συγκεκριμένα αναφέρεται ότι ένα από τα στοιχεία που μπορούν να καθορίσουν την θυματοποίηση ενός κρατουμένου είναι η ηλικία, θεωρείται ότι όσο μεγαλύτερος είναι ο κρατούμενος τόσο πιθανότερο να πέσει θύμα εκφοβισμού, αλλά και ο ιδρυματισμός που έχει βιώσει το άτομο ανά τα χρόνια. Σε αντίθεση με την συμμετοχή στην ομάδα θύτη /θύματος όπου αποτελείται από νεότερα άτομα.

Τα χαρακτηριστικά προσωπικότητας των θυμάτων αναφέρονται, κυρίως, σε παράγοντες όπως η ικανότητα για αντιπαράθεση, η κοινωνικότητα καθώς και η προσαρμοστικότητα σε δυσμενή περιβάλλοντα όπως αυτά των σωφρονιστικών ιδρυμάτων. Οι αντιδράσεις των θυμάτων στον εκφοβισμό αναμένεται να είναι σχετικές με τα παραπάνω χαρακτηριστικά, τα οποία προβλέπουν και την τάση των ατόμων αυτών να αποτελούν θύματα εκφοβισμού πέρα από χαρακτηριστικά όπως η ηλικία ή ο χρόνος παραμονής τους στην φυλακή. Πρόκειται για χαρακτηριστικά που βασίζονται στην ιδιοσυγκρασία του ατόμου και διαφέρουν ανάμεσα στις ομάδες που μελετώνται όσον αφορά το ζήτημα του εκφοβισμού.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η έρευνα των Archer, Ireland και Power (2007) σχετικά με τις διαφορές στην προσωπικότητα των ομάδων σχετικά με μεταβλητές της επιθετικότητας. Συγκεκριμένα τα συμπεράσματα της έρευνας όσον αφορά τα θύματα αναφέρονται στην εκτοπισμένη επιθετικότητα, δηλαδή την επιθετικότητα προς έναν άλλον στόχο από αυτόν που αποτελεί την πηγή της πρόκλησης. Μάλιστα σε μελέτη των Miller, Pedersen και Polloch (2003) υπογραμμίζεται η σημασία αυτού του τύπου της «αργοπορημένης» επιθετικότητας θεωρώντας είναι δυνατόν να παράγει μια δυσανάλογη επιθετική απόκριση. Η εκτοπισμένη επιθετικότητα είναι μια χαμηλού κόστους αντίδραση σε επιθετικές προκλήσεις, κατά την οποία δεν υπάρχει ο κίνδυνος των αντιποίνων, γεγονός που έκανε τους επιστήμονες να πιστεύουν ότι πρόκειται για μια συνηθισμένη αντίδραση των θυμάτων σε προκλήσεις. Ωστόσο η παραπάνω θέση δεν επαληθεύτηκε πλήρως μέσα από την έρευνα των Archer, Ireland και Power, (2007), καθώς αν και τα θύματα εκφοβισμού εμφάνισαν ποσοστά εκτοπισμένης επιθετικότητας, δεν μπόρεσαν να ξεπεράσουν τα πραγματικά μεγάλα ποσοστά των θυτών, γεγονός που φανερώνει μια ολοκληρωμένη άποψη αυτών των ατόμων γύρω από την επιθετικότητα. Παρόλα αυτά

συνεχίζουν να έχουν υψηλότερα ποσοστά σωματικής εκτοπισμένης επιθετικότητας σε σχέση με άτομα που δεν έχουν υπάρξει θύματα εκφοβισμού.

Από την άλλη τα θύματα στην ίδια έρευνα, φάνηκε ότι τα θύματα είχαν σε ιδιαίτερα υψηλό βαθμό απαντήσεις που χαρακτηρίζονται από φόβο και αποφυγή σε περιγραφές εκφοβισμού μέσα από την μελέτη. Ταυτόχρονα τα θύματα παρουσιάζονται πιο αυθόρμητα από κρατούμενους που δεν έχουν θυματοποιηθεί, αλλά και με περισσότερες ιδέες για εκδίκηση.

Ο όρος της διεκδικητικότητας που αναφέρθηκε και στο κεφάλαιο σχετικά με το προφίλ των δραστών εκφοβισμού, έρχεται να μας απασχολήσει και σχετικά με την προσωπικότητα των θυμάτων αυτή τη φορά. Η διεκδικητικότητα φανερώνει την διάθεση του ατόμου να παλέψει για τον εαυτό του και την ικανότητα του να συνδιαλεχθεί με άλλους ανθρώπους. Σε ένα πλαίσιο όπως της φυλακής, η ικανότητα αυτή αποδεικνύεται χρήσιμο εργαλείο και η έλλειψη του ίσως στοχοποιεί τα άτομα ώστε να δεχθούν κατόπιν κάποιας μορφής εκφοβισμού.

Η μελέτη της J. Ireland(2002b) προτείνει ότι η διεκδικητικότητα σχετίζεται με την εκφοβιστική συμπεριφορά ανάμεσα στους κρατούμενους. Τα θύματα βαθμολογήθηκαν στην μελέτη αυτή με λιγότερα ποσοστά διεκδικητικότητας σε σχέση με τις άλλες κατηγορίες που εμπλέκονται σε τέτοια φαινόμενα. Το παραπάνω υποστηρίζει την υπόθεση τα άτομα που έχουν θυματοποιηθεί θα παρουσιάσουν και λιγότερα ποσοστά διεκδικητικότητας. Τα αποτελέσματα αυτά συμφωνούν με την μελέτη του Olweus (1992) και την υπόθεση του ότι μη- διεκδικητικότητα συμβάλει στα αίτια της θυματοποίησης αλλά και με αυτή του Falshaw (1993) που κατέληξε στο συμπέρασμα ότι όσο πιο παθητικός είναι ένας κρατούμενος τόσες περισσότερες είναι οι πιθανότητες του να πέσει θύμα εκφοβισμού.

Το αποτέλεσμα αυτό υποδηλώνει ότι τα θύματα, με το να είναι μη διεκδικητικά, ίσως επιτρέπουν στους άλλους κρατούμενους να κυριαρχήσουν εις βάρος τους, και αυτό σαν φαύλος κύκλος να αυξάνει την υποτακτικότητα τους. Τα θύματα μπορεί να ενθαρρύνουν την ίδια τους την θυματοποίηση με το να επιδεικνύουν μια συνεσταλμένη συμπεριφορά και να κάνουν φανερό το πόσο ευάλωτα είναι. Ωστόσο είναι πιθανό ένα θύμα που παρουσιάζει λιγότερο διεκδικητική συμπεριφορά, ιδιαίτερα σε καταστάσεις συγκρούσεις, να

συμπεριφέρεται ιδιαιτέρως προσαρμοστικά. Για παράδειγμα μπορεί να έχουν κρίνει αποτελεσματική την πρακτική αυτή, και συνεπώς να έχουν υιοθετήσει μη διεκδικητικούς τρόπους, οι οποίοι να τους βοηθάνε να αποφύγουν κάποιο πιθανό τραυματισμό (Ireland, 2002b).

Ωστόσο όσον αφορά την κοινωνική προσαρμογή σε έρευνα του Kiriakidis (2009) φαίνεται ότι τα θύματα εκφοβισμού στο σωφρονιστικό περιβάλλον παρουσιάζουν ένα ιστορικό προβληματικής κοινωνικής προσαρμογής σε άλλα πλαίσια, όπως το σχολείο. Η κοινωνική θέση του θύματος στην φυλακή συσχετίζεται με την φοίτηση του σε ειδικό σχολείο, το ιστορικό κακής σχολικής επίδοσης, τις άσχημες σχέσεις με συνομηλίκους και φαίνεται να οδηγεί σε μια ασταθή συμβίωση στην φυλακή αλλά και την απόπειρα αυτοκτονίας ή αυτοτραυματισμού. Η ίδια έρευνα υποστηρίζει ότι η θυματοποίηση σχετίζεται με την έλλειψη κοινωνικής υποστήριξης και την αίσθηση του ανήκειν σε μια ομάδα, ως στοιχείο ασταθούς ύπαρξης στο σωφρονιστικό περιβάλλον, φαίνεται να κάνει τα θύματα ανάκατα να υπάρξουν μέσα σε μια ομάδα συνομηλίκων και ως εκ τούτου πιο αδύναμη στην κυριαρχική συμπεριφορά των άλλων κρατουμένων.

Γενικότερα, τα αποτελέσματα του εκφοβισμού σε μια φυλακή ως σύνολο μπορούν να μετρηθούν και να συμπεριλάβουν αύξηση στα ποσοστά των αυτοτραυματισμών, της χρήσης ναρκωτικών ουσιών, των αιτημάτων για μετακίνηση κρατουμένων αλλά και της καταστροφής της περιουσίας του σωφρονιστικού καταστήματος, γι αυτό και θα πρέπει να λαμβάνονται σοβαρά υπόψη.

Όσον αφορά τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του κάθε κρατουμένου που έχει υπάρξει θύμα εκφοβισμού, η αυτοπεποίθηση έχει απασχολήσει ιδιαίτερα τους ερευνητές. Με αφορμή έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί στο σχολικό περιβάλλον (Slee , 1993), όπου η αυτοπεποίθηση του δράστη διατηρείται μέσω της γελοιοποίησης των αδύναμων, θεωρήθηκε ότι μέσα σε ένα περιβάλλον όπως η φυλακή όπου η επιθετικότητα και η κυριαρχία παίζουν κυρίαρχο ρόλο η αυτοπεποίθηση θα είναι σχετική με τέτοια φαινόμενα. Θεωρώντας ότι τα θύματα είναι στην κατώτερη θέση της ιεραρχίας σε ένα σωφρονιστικό κατάστημα, δεν πρόκειται να λάβουν την απαιτούμενη προσοχή και υποστήριξη από τους συγκρατούμενους τους σε ένα συμβάν εκφοβισμού και κατά συνέπεια αναμένεται να έχουν χαμηλότερη αυτοπεποίθηση (Mandraka- Sheppard, 1986).

Η παραπάνω θέση, ωστόσο, δεν φαίνεται να υποστηρίζεται από την πιο πρόσφατη μελέτη της J. Ireland (2002) καθώς δεν υπάρχει σύμφωνα με τα αποτελέσματα της κάποια ειδοποιός διαφορά ανάμεσα στην αυτοπεποίθηση που αναφέρουν θύτες και θύματα. Παρόλα αυτά η συγκεκριμένη έρευνα αναφέρει ότι βρέθηκαν αποτελέσματα που αποδεικνύουν το γεγονός ότι τα θύματα και τα άτομα που δεν εμπλέκονται σε φαινόμενα εκφοβισμού τείνουν να παράγουν μη επιθετικές λύσεις σε πιθανές συγκρούσεις. Πιθανόν άτομα τα όποια δεν έχουν προβεί σε τέτοιου είδους συμπεριφορές να είναι πιο ήπια στην αντιμετώπιση συγκρουσιακών καταστάσεων μέσα στην φυλακή.

Ανάμεσα στα υπόλοιπα σημαντικά χαρακτηριστικά που προβλέπουν την θυματοποίηση, έχει προταθεί και η κοινωνική και συναισθηματική απομόνωση των θυμάτων. Οι κοινωνικές σχέσεις φαίνεται να παίζουν ένα ιδιαίτερο σημαντικό ρόλο στα σωφρονιστικά καταστήματα, όπου ο κίνδυνος επερχόμενης τιμωρίας από το κοινωνικό σύνολο της φυλακής αυξάνεται για δράστες, οι οποίοι επιλέγουν να επιτεθούν απέναντι σε έναν κρατούμενο με ένα καλά ανεπτυγμένο κοινωνικό δίκτυο. Πράγματι, η ύπαρξη κοινωνικού δικτύου μπορεί να αποτελέσει έναν προστατευτικό παράγοντα ενάντια στην θυματοποίηση στο σωφρονιστικό περιβάλλον (Ireland, 2002).

Τα θύματα στην φυλακή διατρέχουν, επιπλέον, τον κίνδυνο του στιγματισμού και της απόρριψης από την ομάδα των συνομηλίκων τους αν δεν αποκριθούν αποτελεσματικά στην επιθετικότητα. Το παραπάνω οδηγεί στην παρατήρηση ότι τα θύματα είναι πιθανότερο να στιγματιστούν και να απορριφθούν από τους θύτες/θύματα καθώς από την στιγμή που τα θύματα αποκτήσουν την φήμη του αδύναμου είναι ένα γεγονός που δεν αλλάζει. Η συγκεκριμένη συμπεριφορά αποτελεί μια παραβίαση του εσωτερικού «κώδικα» των κρατουμένων και αποτελεί αιτία για συνεχή απόρριψη από τους συγκρατούμενους (Ireland, 2002).

Συνεπώς τα θύματα σε μια φυλακή θα έπρεπε να είναι αναμενόμενο ότι πρόκειται να απορριφθούν, να στιγματιστούν και να παρουσιάζονται με ένα μειωμένο κοινωνικό δίκτυο. Είναι λογικό να συμπεράνουμε, όποτε, ότι τα θύματα μπορούν να χαρακτηρίζονται από μοναξιά. Η αντίληψη της σχέσης μεταξύ μοναξιάς και θυματοποίησης μέσα σε διαφορετικές κοινωνικές ομάδες είναι σημαντικό ώστε να αντιληφθούμε ότι είναι δυνατόν συγκεκριμένες καταστάσεις να προσδίδουν ένα

επιπλέον άγχος στα θύματα και ίσως να τους επιφέρουν περισσότερη μοναξιά. Για παράδειγμα, τα μοντέλα για το στρες ίσως έχουν αξία και εφαρμογή σε σωφρονιστικά καταστήματα επειδή οι φυλακές περιγράφονται ως περιβάλλοντα με παμπολλες πηγές άγχους, και το εύρος των στρατηγικών που έχουν διαθέσιμες οι κρατούμενοι ώστε να τις αντέξουν να είναι περιορισμένες λόγω φυσικού περιβάλλοντος (Ireland, Boustead, & Ireland, 2005).

Η θυματοποίηση στην φυλακή, όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως, αποτελεί έναν κίνδυνο απόρριψής και στιγματισμού που αδιαμφισβήτητα αποτελεί πηγή ενδεχόμενου άγχους αργότερα. Η μοναξιά ίσως για αυτό τον λόγο να είναι αναμένεται σε κρατούμενους που έχουν εκτεθεί σε επιθετική συμπεριφορά και από εκείνη την στιγμή βρίσκονται σε έναν αυξανόμενο κίνδυνο πραγματικού και αντιλαμβανόμενου αποκλεισμού και απόρριψης. Το γεγονός αυτό μπορεί μερικώς να οδηγεί μέρος των θυμάτων που αντιμετωπίζονται ως «εύκολοι στόχοι» ως εκείνοι που δεν επιδεικνύουν επιθετικότητα. Ακόμα μπορεί να έχει εφαρμογές σε θύματα που αναφέρουν έκθεση σε πιο έμμεσες, από ότι άμεσες μορφές επιθετικότητας, όπως εξοστρακισμός, κουτσομπολιό, αγνόηση (Ireland, 2002).

Σύμφωνα με την έρευνα των Ireland και Qualter (2008), σχετικά με την κοινωνική και συναισθηματική μοναξιά των κρατουμένων που είναι θύματα εκφοβισμού αναφέρεται ότι τα θύματα παρουσιάζονται με γενικότερες δυσκολίες προσαρμογής, συγκεκριμένα στις κοινωνικές σχέσεις οι οποίες εκτείνονται όχι μόνο σε αυτές μόνο μέσα στην φυλακή αλλά και έξω από αυτή. Ακόμα συσχετίζεται η κοινωνική μοναξιά με αίτια ή συνέπειες της θυματοποίησης, που ίσως οφείλεται στην έλλειψη της κοινωνικής υποστήριξης μέσα στην φυλακή, η οποία μειώνει τον κίνδυνο τιμωρίας των πιθανών δραστών. Για παράδειγμα, η στοχοποίηση ενός κοινωνικά απομονωμένου κρατουμένου φέρει ένα μειωμένο κίνδυνο ως προς την κοινωνική τιμωρία του δράστη αυξάνοντας την πιθανότητα θυματοποίησης του.

Τα θύματα αυτά κινδυνεύουν περισσότερο να γίνουν στόχοι από του θύτες/θύματα να αναφέρουν μικρότερα ποσοστά μειωμένης κοινωνικής υποστήριξης. Αυτό μπορεί να υποστηριχθεί μέσω τριών εξηγήσεων όπως αναφέρεται στην μελέτη. Αρχικά, είναι πιθανό τα θύματα να έχουν στιγματιστεί και εξοστρακιστεί από τους συγκρατούμενους τους μέσω της έκθεσης τους σε θυματοποίηση και στην αποτυχία επίδειξης επιθετικότητας από τους ίδιους., γεγονός που αποτελεί παράβαση για τον

εσωτερικό κοινωνικό «κώδικα». Δευτερευόντως, ίσως οι θύτες θύματα με την επίδειξη δικών τους επιθετικών ενεργειών έχουν αποφύγει τον στιγματισμό και έχουν αποδείξει ότι δεν είναι «εύκολοι» στόχοι και είναι και οι ίδιοι ικανοί για επιθετικότητα. Τρίτον, τα αυξανόμενο επίπεδα κοινωνική μοναξιάς ανάμεσα σε θύματα ίσως να αναπαριστούν μια εσωτερική λειτουργία σχετική με την πραγματική ή αντιλαμβανόμενη απόρριψη, η οποία από μόνη της αναπαριστά μια πηγή πρόσθετου άγχους, προωθώντας την μοναξιά.

Πέρα από τα εγγενή χαρακτηριστικά των θυμάτων μια άλλη ενδιαφέρουσα πτυχή της συμπεριφοράς τους ώστε να γίνει κατανοητή η θέση τους και η ψυχολογική τους κατάσταση είναι η αντίδραση τους απέναντι στον εκφοβισμό. Τα θύματα έχουν δυο επιλογές απέναντι στην θυματοποίηση τους, την ενεργητική αντίδραση και την παθητική στάση. Υπάρχει μια έλλειψη στην εμπειρική έρευνα σχετικά με την ανταπόκριση των θυμάτων σε φαινόμενα εκφοβισμού. Ωστόσο είναι γνωστό ότι πρόκειται να αντιδράσουν με διαφορετικούς τρόπους, είτε μέσω της συμπεριφοράς, είτε μέσω του συναισθήματος ή και τα δύο μαζί.

Μια από τις πιο συνηθισμένες αντιδράσεις των θυμάτων είναι οι αυτοτραυματισμοί και οι αυτοκτονικές απόπειρες, για τις οποίες θα γίνει λόγος σε παρακάτω κεφάλαιο εκτενώς. Σύμφωνα με τον Livingston (1994) νεαροί κρατούμενοι που αυτοτραυματίστηκαν είχαν είκοσι με εικοσιπέντε φορές περισσότερες πιθανότητες να αναφέρουν δυσκολίες προερχόμενες από εκφοβισμό στην φυλακή. Έχει προταθεί ότι ίσως ο αυτοτραυματισμός εξυπηρετεί μια επιτελική λειτουργία για τον κρατούμενο καθώς αποφεύγει μελλοντικά περιστατικά χωρίς όμως να πληροφορεί για το ποιός είναι ο δράστης, και συνάμα μπορεί να ελπίζει για την αλλαγή σφωρονιστικού καταστήματος (Livingston, & Chapman, 1997).

Ασφαλώς οι απόπειρες αυτές δεν είναι και οι μοναδικές αντιδράσεις των θυμάτων απέναντι στον εκφοβισμό. Στην Αγγλία η υπηρεσία φυλακών του υπουργείου Εσωτερικών (1993) έχει θέσει σε λίστα και άλλες συμπεριφορές που θα μπορούσαν να είναι ενδείξεις για τον εκφοβισμό ενός κρατουμένου. Αυτές περιλαμβάνουν την απόδραση ή αποτυχία να επιστροφής από επίσκεψη στο σπίτι και κατόπιν ζητούν να διαχωριστούν από άλλους συγκρατούμενους τους. Άλλα θύματα πειθαρχούν με σκοπό να διαχωριστούν ή να μεταφερθούν σε άλλη φυλακή αναφέροντας ότι είναι άρρωστοι ή επιδεικνύοντας μια πτώση στην διάθεση τους.

Άλλες συμπεριφορές μπορεί να περιλαμβάνουν την διαμάχη μεταξύ κρατουμένων, το κλάμμα, την προσέγγιση προσωπικού με σκοπό την μεταφορά, και την αμυντική στάση.

Ο φόβος για θυματοποίηση θεωρείται ότι είναι ένα ισχυρό πλήγμα στην ζωή του κρατούμενου μέσα στο σωφρονιστικό κατάστημα. Το σωφρονιστικό περιβάλλον διαφέρει από το περιβάλλον της κοινωνίας. Το εύρος των αντιδράσεων σχετικές με το πιθανό φόβο για θυματοποίηση ελέγχεται από κάποιους περιορισμούς, όπως η δυσκολία διαφυγής από απειλητικές καταστάσεις, οι προληπτικές συμπεριφορές, αλλά και οι διαπροσωπικές σχέσεις οι οποίες επηρεάζονται από αντιλήψεις σχετικές με την αυτοπροστασία και τα πιστεύω του καθένα σχετικά με την βία (Ireland, 2011).

Σε παλαιότερη έρευνα του ο McCorkle (1992) μελέτησε τις προφυλάξεις των κρατουμένων ώστε να μειώσουν τον κίνδυνο θυματοποίησης. Οι προφυλάξεις αυτές ήταν είτε προγενέστερες του συμβάντος είτε μεταγενέστερες. Συμπεριλαμβάνουν συμπεριφορές όπως η μυστικοπάθεια, η αποφυγή συγκεκριμένων περιοχών του ιδρύματος. Ακόμα οι κρατούμενοι προσπαθούσαν να περνούν περισσότερη ώρα μόνοι τους στα κελιά τους, αποφεύγοντας δραστηριότητές και ζητώντας συνοδεία. Ωστόσο υπήρχαν και πιο ενεργητικές συμπεριφορές ώστε να είναι έτοιμοι να αντιμετωπίσουν τέτοιου είδους φαινόμενα. Αρκετοί από τους κρατούμενους γίνονται σκληροί και βίαιοι, οπλοφορούν και κάνουν ειδική γυμναστική με βάρη. Αυτές οι δύο κατηγορίες συμπεριφορών θεωρούνται ως παθητική και επιθετική προφύλαξη. Συνήθως οι κρατούμενοι που έχουν περάσει αρκετό χρόνο στην φυλακή και έχουν βιώσει παλαιότερα περιστατικά εκφοβισμού τείνουν να είναι πιο επιθετικοί ώστε να αποφύγουν περαιτέρω συμβάντα (O' Donnell & Edgar, 1996).

Ωστόσο περιβάλλοντα όπως αυτό της φυλακής, όπου ένα άτομο βρίσκεται σε υψηλό κίνδυνο δεν ενεργοποιεί αυτόματα την αντίδραση φόβου. Το παράδοξο της ασφάλειας είναι μια εξήγηση για αυτό, δηλαδή οι κρατούμενοι νιώθουν ασφαλείς σε υψηλού κινδύνου πλαίσια, όπως αυτό της φυλακής, ενώ στην πραγματικότητα δεν θα έπρεπε (Wolff & Shi, 2009). Για τον λόγο αυτό απλουστευτικές εξηγήσεις, όπως πιθανότητα κινδύνου ισούται με αυξημένο φόβο, αποτυγχάνουν το πώς γίνεται αντιληπτός ο φόβος. Πράγματι, το πώς «κατασκευάζουμε» τον φόβο και το πώς τον

αντιλαμβανόμαστε θεωρείται ιδιαίτερα σημαντικό. Αυτό μπορεί να αντιπροσωπεύει δυσκολία, πρόκληση και επιθετική συμπεριφορά ένας κρατούμενος μπορεί να το αντιλαμβάνεται και να το αξιολογεί προσεκτικά ως αντίδραση φόβου, η οποία υποστηρίζεται και από άλλους παράγοντες όπως οι κανονιστικές πεποιθήσεις (Ireland, 2011).

Η θυματοποίηση δεν θα μπορούσε, φυσικά, παρά να έχει επιπτώσεις στην ψυχολογική υγεία των θυμάτων. Την τελευταία δεκαετία όλο και περισσότεροι ερευνητές έχουν ενδιαφερθεί για τα ψυχολογικά χαρακτηριστικά που σχετίζονται με εκφοβιστικές συμπεριφορές, ιδιαίτερα για την ψυχολογική υγεία των θυμάτων. Ένα μεγάλο εύρος ερευνητικών άρθρων ασχολούνται με την σχέση του εκφοβισμού και τις μοναξιάς, των ψυχοσωματικών συμπτωμάτων, της κατάθλιψης, του άγχους, του αυτοκτονικού ιδεασμού, και σε λιγότερο βαθμό των διαταραχών διατροφής και της κατάχρησης ουσιών.

Η έρευνα ωστόσο σχετικά με τις ψυχολογικές επιπτώσεις του εκφοβισμού σε θύματα στο πλαίσιο το σωφρονιστικών ιδρυμάτων είναι ακόμη σε πρώιμο στάδιο. Τρεις μελέτες έχουν ασχοληθεί ιδιαίτερα με αυτό το θέμα. Η πρώτη (Biggam & Power, 1998) περιελάμβανε νεαρούς παραβάτες, οι οποίοι ανέφεραν ήπια κατάθλιψη, κλινικές ενδείξεις άγχους, και αίσθημα απαισιοδοξία. Σύμφωνα με το προσωπικό της φυλακής αυτοί οι κρατούμενοι ήταν θύματα εκφοβισμού. Η δεύτερη έρευνα (Leddy & O'Connell, 2002) , περιελάμβανε ένα δείγμα από ενήλικες και έφηβους και φανέρωσε συσχέτιση μεταξύ του ψυχολογικού άγχους και του εκφοβισμού, καθώς τα θύματα και οι θύτες /θύματα ανέφεραν μεγαλύτερα επίπεδα άγχους από τους θύτες και τα άτομα που δεν είχαν εμπλακεί σε τέτοιου είδους φαινόμενα.

Μια από τις πιο πρόσφατες έρευνες της Ireland (2005) σχετικά με την ψυχολογική υγεία των θυμάτων ανέσυρε αρκετά ιδιαίτερα σημαντικά αποτελέσματα. Αρχικά υποστήριξε την θέση προηγούμενων ερευνητών όσον αφορά τον συσχετισμό εκφοβισμού με την ψυχολογική υγεία, ειδικά σε εφήβους κρατουμένους. Οι συμμετέχοντες στην ομάδα θυμάτων φάνηκε να έχουν φτωχότερη ψυχική υγεία. Συγκεκριμένα ανέφεραν άγχος και αυπνίες κατά κύριο λόγο, ενώ τρίτη σε σειρά αναφοράς ως προς τα συμπτώματα ήταν η βαριά κατάθλιψη. Γενικώς έχει υποστηριχθεί ότι το άγχος και η κατάθλιψη χαρακτηρίζουν τα άτομα που αναφέρουν θυματοποίηση. Ακόμη τα θύματα ανέφεραν κοινωνική δυσλειτουργία.

3.3 Εκφοβισμός και φαινόμενα αυτοκτονικότητας.

Οι απόπειρες αυτοκτονίας αποτελούν την μεγαλύτερη και πιο σοβαρή επιπλοκή κατά την διάρκεια της φυλάκισης και συμβάλλουν στην υψηλή θνησιμότητα που πλήττει τους κρατούμενους. Οι μέχρι τώρα έρευνες έχουν δείξει μεγάλο ενδιαφέρον να πλησιάσουν το φαινόμενο εξηγώντας, καταρχάς, την αιτιολογία του. Ανάμεσα στους παράγοντες ενοχοποιητικούς παράγοντες βρίσκονται ο υπερπληθυσμός των σωφρονιστικών ιδρυμάτων, η έλλειψη εργασία με νόημα για τον κρατούμενο, η έλλειψη δραστηριοτήτων αλλά και οι επιθέσεις από άλλους παραβάτες (Leese, Thomas, & Snow, 2006).

Ακόμα έρχονται να προστεθούν παράγοντες όπως η αλλαγή της ποινής από δύο σε πέντε χρόνια, η μεταφορά σε άλλη φυλακή, οι αρνητικές σχέσεις με το σωφρονιστικό προσωπικό και τους συγκρατούμενους, ένα δυσλειτουργικό και αρνητικό οικογενειακό περιβάλλον του ατόμου πριν φυλακιστεί, ψυχολογικά και ψυχιατρικά προβλήματα, χρήση ουσιών και τέλος ο φόβος για τους άλλους κρατούμενους (Laishes, 1997). Τέλος οι Patterson και Hughes (2008) αναφέρουν ως αιτιολογικούς παράγοντες του φαινομένου την απομόνωση αλλά και προηγούμενο ιστορικό αυτοχειρίας.

Σε αρκετές χώρες τα ποσοστά αυτοκτονικότητας στα σωφρονιστικά ιδρύματα ενηλίκων είναι αρκετά μεγαλύτερα από ότι τα ποσοστά στην ευρύτερη κοινότητα.

Αρκετοί ερευνητές έχουν την άποψη ότι τα ποσοτά αυτά είναι αποτέλεσμα της στρεσογόνας κατάστασης του εγκλεισμού και σε συνδυασμό με ευάλωτα χαρακτηριστικά του πληθυσμού των κρατουμένων μπορούν να προδιαγράψουν για αυτούς τον κίνδυνο της απόπειρας (Blaauw et al., 2002).

Η διεθνής βιβλιογραφία σχετικά με την αυτοκτονικότητα έχει ενοχοποιήσει τα λεγόμενα «δεινά του εγκλεισμού», όπως αναφέρθηκαν και σε προηγούμενο κεφάλαιο. Οι αποστερήσεις των βασικών αγαθών και αξιών από το άτομο φαίνεται να το οδηγούν σε απελπισία τόση ώστε να αποπειραθεί να αυτοκτονήσει. Μάλιστα σύμφωνα με πληθώρα ερευνών τα φαινόμενα αυτά φαίνεται να είναι αυξημένα σε φυλακές υψίστης ασφαλείας (Dye, 2010). Ενδεικτικά από το 1993 έως το 2001 στην Νέα Υόρκη το 83% των αυτοκτονιών συνέβησαν σε τέτοιου είδους ιδρύματα (Way et al., 2005).

Σε γενικές γραμές η έρευνα γύρω από τα φαινόμενα αυτοχειρίας επικεντρώνεται στον συνδυασμό της αλληλεπίδρασης μεταξύ το ιδιαίτερα απαιτητικό σωφρονιστικό περιβάλλον και την «ευαισθησία» αρκετής μερίδας του πληθυσμού των φυλακών (Blaauw, Kerkhof, & Vermunt, 1997). Συσχετίζονται χαρακτηριστικά όπως η αρνητική διάθεση, η έλλειψη ικανότητας προσαρμογής, προηγούμενο ψυχιατρικό ιστορικό. Αρκετοί συγγραφείς έχουν προτείνει την σχέση της αυτοκτονικότητας και του εκφοβισμού. Ο εκφοβισμός, όπως ορίστηκε και στα πρώτα κεφάλαια, περιγράφει ένα ευρύ φάσμα επιθετικών συμπεριφορών, οι οποίες είναι μόνιμες, απρόκλητες, σχεδιασμένες να τρομοκρατούν και να επιφέρουν βλάβες, ενώ περιλαμβάνουν και ανισορροπία μεταξύ των δυνάμεων που συγκρούονται (Farrington, 1993).

Σε περιβάλλοντα λιγότερο στρεσογόνα από τις φυλακές φαίνεται ότι ο εκφοβισμός μπορεί να έχει ολέθρια αποτελέσματα στα θύματα, όπως άγχος, άσχημη συναισθηματική κατάσταση, κατάθλιψη, ψυχολογικά και σωματικά συμπτώματα. Συνεπώς, μπορεί να εξαχθεί το συμπέρασμα ότι σε σωφρονιστικά καταστήματα ο εκφοβισμός μπορεί να έχει πολύ χειρότερες συνέπειες καθώς τα άτομα με κόπο επιβιώνουν των προκλήσεων του περιβάλλοντος. Το επιπρόσθετο άγχος που προκαλείται από τον εκφοβισμό μπορεί να συμβάλει σε μια κατάσταση κρίσης κατά την οποία τα άτομα διαπράττουν αυτοκαταστροφικές πράξεις. Για παράδειγμα, οι κρατούμενοι γίνονται αυτοκαταστροφικοί εξαιτίας των πεποιθήσεων τους σχετικά με

την έλλειψη πιθανοτήτων τους να ξεφύγουν της στρεσογόνας κατάστασής ή με το ότι αυτές οι συμπεριφορές μπορούν να είναι αποτελεσματικές είτε για την μεταφορά τους είτε για την βοήθεια που θα τους προσφερθεί (Blauuw, Winkel, & Kerkhof, 2001).

Δεν θα μπορούσε ακόμη να μην αναφερθεί η συσχέτιση των περιστατικών αυτοτραυματισμού με τις σχέσεις των κρατουμένων με το σωφρονιστικό προσωπικό. Θεωρείται ότι η ίδια η φυλακή και το καθεστώς της αλλά και η κουλτούρα και η ατμόσφαιρα που επικρατεί σε αυτή θα πρέπει να είναι στο επίκεντρο προληπτικών στρατηγικών και όχι η εξατομικευμένη παρέμβαση στον ευάλωτο κρατούμενο (Dooley, 1994). Ως προς αυτό το σωφρονιστικό προσωπικό είναι εκείνο που μπορεί να συμβάλλει σε τέτοιου είδους παρεμβάσεις καθώς έρχεται σε επαφή με τους κρατούμενους καθημερινά (Liebling, 1992). Η σύνδεση της ποιότητας των αλληλεπιδράσεων του προσωπικού με τους κρατούμενους και των δραστηριοτήτων πρόληψης αυτοτραυματικών συμπεριφορών θεωρείται ένα σημαντικό στοιχείο για την περαιτέρω έρευνα. Οι αλληλεπιδράσεις αυτές παρέχουν μια ευκαιρία στους τροφίμους να ανακαλύψουν τα συναισθήματα τους και να επικοινωνούν τα προβλήματα τους, πράγμα μπορεί να έχει θεραπευτικά αποτελέσματα στον κρατούμενο και να προσφέρει ικανοποίηση στον αξιωματικό (Liebling, 1992). Ο κάθε κρατούμενος είναι απίθανο να αποκαλύψει τα συναισθήματα και τις προθέσεις τους αν δεν υπάρχει μια καλή επικοινωνία και σχέση με το προσωπικό που απευθύνεται. Η στάση του προσωπικού, ωστόσο πιθανόν να επηρεάζεται από τις στάσεις του, και ως εκ τούτου να εμποδίζει την εξακρίβωση πιθανών απόπειρων αυτοκτονίας.

Μέσα από την έρευνα του Liebling (1992) αποκομίζονται χρήσιμα συμπεράσματα. Σε γενικές γραμμές το προσωπικό των φυλακών φαίνεται να εξετάζει με τυπικό τρόπο τα περιστατικά με γνώμονα οκτώ παράγοντες (κατάθλιψη, έλλειψη επικοινωνίας, άσχημα νέα, πίεση από την φυλακή, ψυχική ασθένεια, πλήξη, θυμός, ένοχη). Ακόμη, ξεχωρίζει την αυτοκτονία από τον αυτοτραυματισμό ως ξεχωριστά και διακριτά προβλήματα, το καθένα με την δική του αιτιολογία και παράγοντες εμφάνισης. Οι αξιωματικοί τείνουν να αντιλαμβάνονται τον αυτοτραυματισμό με δύο τρόπους. Ο πρώτος αναφέρεται στην «γνήσια» απόπειρα αυτοκτονίας, και ο δεύτερος σε μια ελάχιστης σημασίας πράξη. Κατά συνέπεια, η αντίληψη αυτή έχει σημαντικές επιπτώσεις στην φροντίδα των κρατουμένων. Εάν το προσωπικό των φυλακών

συνήθως αντιλαμβάνεται των αυτοτραυματισμό ως μη σοβαρή ενέργεια και έχει την γνώμη ότι τα αίτια του είναι ελεγχόμενα είναι πιθανό να αρνείται να βοηθήσει. Μια τέτοια αντίδραση, ωστόσο, κατά πάσα πιθανότητα θα επιβαρύνει την αίσθηση της μοναξιάς στον κρατούμενο.

Επιπλέον, η αυτοκτονικότητα μπορεί να είναι και αυτή που θα προαναγγείλει εκφοβιστικά περιστατικά. Έρευνες έχουν δείξει ότι ιδιαίτερα οι κρατούμενοι που βρίσκονται στην φυλακή για πρώτη φορά, οι βιαστές, τα άτομα με ιστορικό παραμονής σε ψυχιατρικά ιδρύματα ή ιστορικό αυτοχειρίας, αλλά και κρατούμενοι που θεωρούνται αδύναμοι, ευάλωτοι, απομονωμένοι συχνά γίνονται θύματα εκφοβισμού. (Power, Dyson, & Wozniak, 1997., & Toch, 1992., & Ireland & Archer, 1996). Γνωρίζοντας ότι πολλοί από τους αυτοκτονικούς κρατούμενους είναι ευάλωτοι και ότι οι απόπειρες μπορεί να είναι σημάδια αδυναμίας, είναι συνηθισμένο αυτά τα άτομα να αποτελούν στόχο των δραστών εκφοβισμού (Blauuw, Winkel, & Kerkhof, 2001).

Μελέτες σχετικές με τις απόπειρες αυτοκτονίας στο σωφρονιστικό σύστημα υποστηρίζουν την ύπαρξη σχέσης μεταξύ του εκφοβισμού και της αυτοκτονικής συμπεριφοράς. Το 1975 ο Toch ανακάλυψε ότι το 25% του δείγματος από 381 κρατούμενους που είχαν διαπράξει αυτοτραυματισμό ανέφεραν αποφυγή μοίρας – μια στάση που προκύπτει από την ανικανότητα του ατόμου να ανταπεξέρχεται τρέχουσες ή επικείμενες κοινωνικές καταστάσεις- ως ένα σημαντικό θέμα στην κρίση τους. Σε άλλη έρευνα (Liebling, 1992) βρέθηκε ότι τα άτομα που ανέφεραν αυτοτραυματισμούς είχαν σοβαρότερες δυσκολίες από άλλους κρατούμενους. Η ίδια συγγραφέας ανακάλυψε ακόμα σε έρευνα (1993) ότι ο εκφοβισμός και οι θυματοποίηση ήταν η αιτιολογία για 8% των αυτοκτονικών συμβάντων σε ενήλικους κρατούμενους και το 27 % σε νεαρούς παραβάτες.

Στην πιο πρόσφατη έρευνα των Blauuw, Winkel, και Kerkhof (2001) τα αποτελέσματα συμφώνησαν με την προγενέστερη βιβλιογραφία. Η συχνότητα της αναφοράς εκφοβισμού ήταν σαφώς μεγαλύτερη σε κρατούμενους με υψηλό κίνδυνο απόπειρας αυτοκτονίας από ότι σε άλλους με μικρότερο κίνδυνο. Αρκετοί αυτόχειρες είχαν υπάρξει θύματα εκφοβισμού, μέσα από αναφορές των φακέλων ιστορικού τους. Μάλιστα, το 34% που αναφέρεται ως ποσοστό συσχέτισης είναι υποτιμημένο καθώς

ο εκφοβισμός συχνά δεν ανιχνεύεται από το προσωπικό και η σύνδεση των περιστατικών είναι συνήθως ανύπαρκτη στην φυλακή.

Τα σοβαρά περιστατικά εκφοβισμού φάνηκε να είχαν μια ισχυρή σχέση με τον κίνδυνο αυτοκτονίας, περισσότερο από αυτά ήπιου εκφοβισμού, ωστόσο και τα δύο συσχετίζονται με αυτόν σε έναν βαθμό. Επιπροσθέτως τα χαρακτηριστικά των κρατουμένων που είναι θύματα σοβαρού εκφοβισμού διαφέρουν από αυτών που υποφέρουν από ήπιο εκφοβισμό.

Η συγκεκριμένη έρευνα συσχέτισε δύο χαρακτηριστικά κρατουμένων με τον ήπιας μορφής εκφοβισμό τον χρόνο παραμονής στην φυλακή και τον αυτοκτονικό κίνδυνο. Οι κρατούμενοι που είχαν φυλακιστεί για περισσότερες από έξι εβδομάδες συνήθως αναφέρουν ότι είναι θύματα ήπιου εκφοβισμού, γεγονός που ίσως αντανάκλα την ανάκτηση του θάρρους να εκφράσουν την δυσαρέσκεια τους για την κατάσταση. Το 71% αυτών αναφέρει ότι τους φώναζαν με προσωνύμια και και περιορισμό δραστηριοτήτων από τους σωφρονιστικούς υπαλλήλους.

Ο κίνδυνος αυτοκτονίας συσχετίστηκε ως το μόνο χαρακτηριστικό «ευαισθησίας» με τον ήπιο εκφοβισμό, το οποίο αποδεικνύει ότι δεν είναι όλοι οι ευάλωτοι κρατούμενοι στόχοι θυματοποίησης. Μια εξήγηση για αυτήν την σχέση θα μπορούσε να είναι ότι τα άτομα με τάσεις αυτοκτονίας τείνουν να μεταφράζουν σχετικά ενοχλητικά συμβάντα, ή και πλασματικά γεγονότα πιο καταστροφικά από άλλα άτομα. Συνεπώς κάποιοι από αυτούς τους κρατούμενους μπορεί να αξιολογούν ενοχλητικές πράξεις ως απειλητικές. Ακόμη είναι πιθανό ακόμα και ελαφρώς απειλητικές πράξεις είναι επαρκείς να προκαλέσουν μια κατάσταση κρίσης κατά την οποία ένα άτομο με αυτοκτονικό ιδεασμό να προβεί σε αυτοκαταστροφικές πράξεις.

Αρκετά χαρακτηριστικά κρατουμένων, ωστόσο, συσχετίστηκαν με σοβαρές μορφές εκφοβισμού. Συγκεκριμένα τα άτομα που έχουν ποινές σχετικές με ειδεχθή εγκλήματα συνήθως αναφέρουν ότι είναι θύματα σοβαρού εκφοβισμού, και πιθανόν να αντανάκλονται φόβοι εκδίκησης, με ποσοστό 97% του δείγματος, ατόμων εκτός του σωφρονιστικού ιδρύματος. Ωστόσο, ιδιαίτερης σημασίας είναι τα ευρήματα που φανερώνουν ότι ευάλωτοι κρατούμενοι (βιαστές, ψυχιατρικό ιστορικό, ιστορικό αυτοκτονιών, φυλάκιση κάτω από ιδιαίτερη εποπτεία) συνήθως αναφέρουν τέτοιου είδους θυματοποίηση.

Γνωρίζοντας ότι πολύ από τους αυτοκτονικούς κρατούμενους τέτοιους είδους χαρακτηριστικά, δεν αποτελεί έκπληξη το γεγονός ότι μια τέτοια σχέση αναδεικνύει επίσης σχέση μεταξύ αυτοχειρίας και σοβαρού εκφοβισμού. Ωστόσο η συγκεκριμένη έρευνα δεν απαντά στο ερώτημα αν η αυτοκτονική συμπεριφορά γεννά εκφοβισμό ή το αντίθετο. Είναι πιθανό ευάλωτοι κρατούμενοι γενικώς και αυτοκτονικοί κρατούμενοι ειδικώς, θεωρούνται εύκολοι στόχοι θυματοποίησης, αν και είναι απίθανο το γεγονός οι θύτες να επιδίδονται μόνο σε σοβαρές μορφές εκφοβισμού. Ακόμα είναι πιθανό η στρεσογόνο εμπειρία του εκφοβισμού να συνεπικουρεί με μια ήδη στρεσογόνο κατάσταση και ως εκ τούτοι τα ευάλωτα άτομα να προβαίνουν σε πράξεις αυτοτραυματισμού λόγω της ανικανότητάς τους να ανταπεξέλθουν των καταστάσεων. Τέλος, είναι πιθανό αυτοί οι κρατούμενοι, και ιδιαίτερα εκείνοι που αναφέρουν αυτοκτονικό ιδεασμό να τείνουν να μεταφράζουν ενοχλητικά περιστατικά ως απειλητικά για την ζωή τους, όπως έχει αναφερθεί και παραπάνω (Blauw, Winkel, & Kerkhof).

Ωστόσο αρκετοί ερευνητές έχουν καταδείξει την ανάγκη να διαχωριστούν από το σωφρονιστικό προσωπικό οι πραγματικές απόπειρες αυτοκτονίας από αυτές που αποτελούν πράξεις χειραγώγησης με στόχο την διεκδίκηση προσοχής ή την αλλαγή σχετικά με την περίπτωση του καθενός κρατούμενου (Power & Spencer, 1987). Ως επί το πλείστον το προσωπικό των ιδρυμάτων καταλήγει στην άποψη ότι οι αυτόχειρες και οι χειριστικοί κρατούμενοι είναι διαφορετικές ομάδες. Η ανάγκη διαχωρισμού αυτών των δύο ομάδων προκύπτει από το γεγονός ότι χρειάζονται διαφορετική αντιμετώπιση. Η πραγματική φροντίδα σχετικά με μια απόπειρα θα βοηθήσει τους πραγματικούς αυτόχειρες, όχι όμως και εκείνους που έχουν διαπράξει αυτοτραυματισμό για χειριστικούς λόγους, καθώς δεν πρόκειται να τους δοθεί η απαραίτητη προσοχή ή αλλαγή στις συνθήκες διαβίωσης τους (Liebling, 1992).

Βέβαια σχετικά με τον διαχωρισμό αυτόν υπάρχουν αντιδράσεις καθώς θεωρείται ότι η αποτυχία της διαχείρισης αυτών των ομάδων μπορεί να οδηγήσει σε ένα μοτίβο συνεχούς και επαναλαμβανόμενης συμπεριφοράς. Ακόμα ερευνητές έχουν προτείνει ότι η ταυτοποίηση των χειριστικών απόπειρων αυτοκτονίας είναι επικίνδυνη καθώς οι αυτοκτονικοί κρατούμενοι μπορεί να διαγνωστούν ως χειριστικοί λόγω λανθασμένης διάγνωσης και η ειδική μεταχείριση τους να είναι υπεύθυνη για πιθανή μοιραία, αυτοκαταστροφική συμπεριφορά (Harding, 1994).

Στοιχεία ερευνών έχουν δείξει ότι οι περισσότερες αυτοκαταστροφικές ενέργειες έχουν μικρό κίνδυνο για την ζωή του κρατουμένου και υποστηρίζουν την άποψη ότι πρόκειται κατ'ουσία για χειριστικές πράξεις (Franklin, 1988). Γενικώς επικρατεί η άποψη ότι ο χαμηλός κίνδυνος για την ζωή και η σε μικρό ποσοστό αυτοκτονική πρόθεση είναι αυτοί που περιλαμβάνει χειριστικά κίνητρα. Με βάση δεδομένα, έχει προταθεί ότι όλες οι αυτοκαταστροφικές συμπεριφορές προδηλώνουν μια απίστευτη δυσκολία στην διαχείριση καταστάσεων και στην προσαρμογή και σε αυτό τον βαθμό ο αυτοκτονικός ιδεασμός δεν πρέπει να εκτιμάται με βάση χειριστικά κίνητρα χρησιμοποιώντας αυτοκαταστροφικές τεχνικές (Liebling, 1992).

Νεότερη έρευνα, ωστόσο, υποστήριξε ότι δεν υπάρχει πάντα αιτιώδης σχέση των χειριστικών κινήτρων με τον χαμηλό αυτοκτονικό κίνδυνο μιας απόπειρας αλλά και τα κίνητρα αυτά δεν εμπεριέχουν πάντα τον ελάχιστο δυνατό κίνδυνο. Δύο στους τρεις κρατούμενους της έρευνας με χειριστικά κίνητρα είχαν αναφερθεί τουλάχιστον μια φορά σε σκέψεις αυτοκτονίας, ένας στους έξι είχε μια αυτοκαταστροφική εμπειρία που τον εξέθεσε σε κάποιον βαθμό σε κίνδυνο για την ζωή του (Dear, et al., 2000).

Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι το κίνητρο της απόδρασης εμπεριέχει κάποιου είδους αυτοκτονική πρόθεση και είναι σύνηθες να συμπεριλαμβάνει υψηλού βαθμού θανατηφόρες αυτοκαταστροφικές συμπεριφορές από ότι άλλα κίνητρα. Συγκεκριμένα οι κρατούμενοι που ανέφεραν το κίνητρο της απόδρασης, κατά κύριο λόγο, ανέφεραν και αυτοκτονικό ιδεασμό. Ωστόσο από τα αποτελέσματα αυτά παρεκλείουν δύο ομάδες ατόμων. Η πρώτη ομάδα αποτελείται από τέσσερα άτομα που εμφανίζουν υψηλά ποσοστά πρόθεσης να αυτοκτονήσουν αν και αναφέρουν ότι το κύριο κίνητρο τους ήταν η χειραγώγηση. Ο καθένας από αυτούς τους κρατούμενους αντιλαμβάνεται τον θάνατο ως πιθανό αλλά όχι σίγουρο αποτέλεσμα αυτού που πρόκειται να κάνει, και κανένας τους δεν προβαίνει σε ένα λιγότερο θανατηφόρο αυτοτραυματισμό.. Αν οι κρατούμενοι αυτοί ήθελαν να βελτιώσουν τις συνθήκες διαβίωσης τους, φαίνεται να ήταν προετοιμασμένοι για τον θάνατο τους. Τέτοιου είδους ανάμεικτα κίνητρα έχουν σε γενικότερο βαθμό άτομα που επιχειρούν τέτοιου είδους πράξεις (Dear et., 2000).

Η δεύτερη ομάδα που εμφανίζει αποκλίσεις από το γενικότερο συμπέρασμα απαρτίζεται από 11 συμμετέχοντες οι οποίοι αναζητούν την διαφυγή από την

κατάσταση της ζωής τους και παρουσιάζουν έναν υψηλό αυτοκτονικό ιδεασμό αλλά οι προσπάθειες αυτοτραυματισμού τους δεν εμπεριέχουν κανέναν ιδιαίτερο κίνδυνο για την ζωή. Αυτοί οι κρατούμενοι αναφέρουν τον θάνατο σαν πιθανό ενδεχόμενο της πράξης τους, χωρίς ωστόσο να προβούν σε κάτι λιγότερο θανατηφόρο. Φαίνεται ότι οι συγκεκριμένοι συμμετέχοντες ίσως να είναι λίγο αφελείς ως προς τι χρειάζεται για να διασφαλίσεις την επιτυχία μια απόπειρας. Αυτή η αφέλεια μπορεί να εξηγήσει την προφανή ασυνέπεια μεταξύ της πιθανότητας θνησιμότητας των πράξεων τους και των κινήτρων καθώς και του αυτοκτονικού ιδεασμού που αναφέρουν. Εναλλακτικά, η επιλογή μη θανατηφόρων τρόπων ίσως να είναι απλώς μια εκδήλωση της αμφιθυμίας που υπάρχει στα περισσότερα αυτοκτονικά άτομα (Dear et al., 2000) .

Η παραπάνω έρευνα συνδιάζεται με τον εκφοβισμό με δεδομένη την αλλαγή κατάστασης που επιθυμούν οι αυτόχειρες αλλά και την απελπισία στην οποία βρίσκονται λόγω του εκφοβισμού που δέχονται από συγκρατούμενους τους, αρκετοί από αυτούς σε καθημερινή βάση. Τα θύματα του εκφοβισμού μπορούν να προβούν σε απόπειρες αυτοκτονίας με μειωμένο ρίσκο για την ζωή προκειμένου να κινητοποιήσουν το ενδιαφέρον του προσωπικού αλλά και των άλλων κρατουμένων. Θεωρούν την αυτοκτονία ως τον μόνο τρόπο επικοινωνίας του προβλήματος που βιώνουν, και σε αρκετές περιπτώσεις έτσι είναι. Τα άτομα αυτά, θεωρώντας σωστά αποτελέσματα ερευνών που αναφέρθηκαν σε προηγούμενα κεφάλαια, είναι κοινωνικά απομονωμένα αλλά και αρκετές φορές εμφανίζουν ψυχολογικά προβλήματα όπως η κατάθλιψη. Η απόπειρα αυτοκτονίας είναι ένα από τα μέσα που έχουν τα οποία τους παρέχουν μια ούτως ή άλλως απόδραση από μια κατάσταση και αυτήν επιχειρούν. Το συμπέρασμα προκύπτει από συσχετισμούς της έως τώρα βιβλιογραφίας καθώς δεν υπάρχουν εμπειρικές έρευνες ως προς αυτό.

4. Το σωφρονιστικό περιβάλλον και η αντιμετώπιση του φαινομένου.

4.1 Η αντιμετώπιση των θυτών και των θυμάτων από τους συγκρατούμενους τους.

Το κλίμα της φυλακής αναφέρεται στα κοινωνικά, ψυχολογικά, οργανωσιακά και φυσικά χαρακτηριστικά ενός σωφρονιστικού ιδρύματος όπως γίνονται αντιληπτά από τους κρατούμενους και το προσωπικό. Είναι συνήθως συνώνυμο με τον όρο «σωφρονιστικό περιβάλλον». Το κλίμα της φυλακής μπορεί να μας πληροφορήσει για το τί γίνεται σε ένα συγκεκριμένο σωφρονιστικό κατάστημα και τι μπορεί μελλοντικά να συμβεί. Γενικώς επικρατεί η αντίληψη ότι τα άτομα που βρίσκονται στην φυλακή είναι ήδη τιμωρημένα και όχι για να τιμωρηθούν εκεί, αντίληψη που αντικατοπτρίζει την άποψη ότι η φυλάκιση είναι αρκετή για την τιμωρία ενός εγκλήματος (Ross et al., 2008).

Ωστόσο μια τέτοια θέση προωθεί την άποψη ότι η φυλακή είναι ένα «μαύρο κουτί» όπου οι άνθρωποι τιμωρούνται μόνο λόγω της στέρησης της ελευθερίας τους, και κατά συνέπεια ισοδύναμη με την κατ' οίκων. Οι πραγματικές συνθήκες της

φυλακή διαφέρουν σε σχέση με τον πραγματικό ιστό του ιδρύματος, την σκληρότητα της φυλακής, την κοινωνική οργάνωση και την δικαιοδοσία αλλά και με την κοινωνική αντίληψη των κρατουμένων που σε πολλές περιπτώσεις συσχετίζεται με την φυλακή. Συνεπώς είναι λογικό να υποθέσουμε ότι η μεταβολή της αντίληψης του κλίματος της φυλακής μπορεί να έχει αντίκτυπο στην παραβατική συμπεριφορά και σε νέες συλλήψεις παλαιών κρατουμένων μετά την απελευθέρωση τους. Ακόμα μπορεί να επηρεάσει συμπεριφορές αυτοτραυματισμού, εκφοβισμού ανάμεσα στους συγκρατούμενους καθώς και την χρήση ναρκωτικών κατά την διάρκεια της φυλάκισης (Ross et al., 2008).

Ο εκφοβισμός είναι ένα φαινόμενο που πλέον είναι στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος της έρευνας λόγω των σοβαρών συνεπειών που περιγράφηκαν σε προηγούμενα κεφάλαια. Αν και το μεγαλύτερο μερίδιο του ερευνητικού ενδιαφέροντος μοιράστηκε στα αίτια του και τις συμπεριφορές θυτών και θυμάτων. Ωστόσο πρέπει να αναλογιστούμε ότι κάθε πράξη παίρνει ανατροφοδότηση από το περιβάλλον στην οποία λαμβάνει χώρα. Συνεπώς το φαινόμενο του εκφοβισμού έχει κάποιες αντιδράσεις από το περιβάλλον της φυλακής, δηλαδή τους κρατούμενους που δεν λαμβάνουν μέρος στο συγκεκριμένο συμβάν. Η αντιμετώπιση των θυτών και των θυμάτων έχει άμεση σχέση με την συνέχεια του εκφοβισμού αλλά και την περαιτέρω κοινωνική ζωή τους μέσα στο σωφρονιστικό κατάστημα.

Σύμφωνα με μελέτες θεωρείται ότι οι δράστες εκφοβισμού αποκτούν κοινωνική θέση και σεβασμό από τους συνομηλίκους τους ως αποτέλεσμα της επιθετικότητας που επιδεικνύουν (Connel & Farrington, 1996). Πράγματι, το σωφρονιστικό περιβάλλον περιγράφεται ως επιθετικό και εχθρικό όπου η ικανότητα του ατόμου να αντιδράσει σε αυτούς που το απειλούν, να χρησιμοποιεί σωματική βία για να προστατεύσει τον εαυτό του, και η θέληση να είναι σκληρός και να παραμένει στην θέση του είναι σημαντικά θέματα της υποκουλτούρας των κρατουμένων (Feld, 1981). Η τάση χρήσης των κανόνων της υποκουλτούρας ώστε να κερδίσει ο κρατούμενος την άνοδο στην ιεραρχία της φυλακής φαίνεται ιδιαίτερα σημαντική κυρίως στους νεαρούς παραβάτες (McCorkle, 1992). Η ύπαρξη της ιεραρχίας είναι καταγεγραμμένη στις φυλακές με τους επιθετικούς κρατούμενους να διασφαλίζουν μια θέση στην κορυφή της, και τα θύματα εκφοβισμού να βρίσκονται στο τέλος αυτής της πυραμίδας.

Σε γενικές γραμμές, οι κρατούμενοι περιγράφουν τις σχέσεις μεταξύ τους ως περιορισμένες όσο το δυνατόν περισσότερο, αλλά και ιδιοτελείς. Από την μία πλευρά φαίνονται φυσιολογικές όσον αφορά την επιφάνεια, από την άλλη όμως τα άτομα αυτά τείνουν να περιφρουρούν τους εαυτούς τους σε υπερβολικά μεγάλο βαθμό. Οι συμμαχίες δημιουργούνται, όπως αναφέρεται, στα σφραγιστικά καταστήματα για λόγους ασφάλειας κυρίως. Συγκεκριμένες σχέσεις μπορεί να εμποδίσουν την εξέλιξη όσον αφορά την ατομική στρατηγική των κρατουμένων. Σε ένα τέτοιο πλαίσιο φίλος είναι εκείνος που απλώς δεν θα σου δημιουργήσει κάποιο πρόβλημα, όπως αναφέρουν οι κρατούμενοι. Η έμφαση στην προσωπική εξέλιξη του καθενός στην ιεραρχία της φυλακής και η αξιολόγηση του κινδύνου είναι μάλιστα ένας λόγος για τον οποίο σε μια φυλακή υψίστης ασφαλείας, οι κρατούμενοι δεν αμφισβητούν ανοιχτά άτομα που είχαν διαφωνήσει.

Όπως αναφέρει και η Ireland (2002a) «Οι θύτες εκφοβισμού έχουν υψηλή θέση στην κοινωνική ζωή της φυλακής, πράγμα που γίνεται αποδεκτό και από τους κρατούμενους και από το προσωπικό. Η κοινωνική θέση είναι ένα πολύτιμο αγαθό στην φυλακή και επιτρέπει στους κρατούμενους που την κατέχουν να απαιτούν πράγματα από αυτούς που βρίσκονται σε κατώτερη θέση αλλά και να διασφαλίσουν μεγαλύτερη πρόσβαση σε υλικά αγαθά. Επιτυχημένες ενέργειες εκφοβισμού άλλων κρατουμένων είναι ένας τρόπος διασφάλισης της κοινωνικής θέσης ανάμεσα στην ομάδα των συνομηλίκων».

Από την άλλη τα θύματα του εκφοβισμού δεν απολαμβάνουν τέτοιου είδους προνόμια. Σε γενικές γραμμές τα άτομα αυτά στιγματίζονται από τους άλλους κρατούμενους, οι οποίοι αναφέρονται σε αυτούς με υποτιμητικά προσωνύμια (Beck, 1992). Συνεπώς είναι εύκολο να κατανοήσουμε και γιατί κάποιοι κρατούμενοι μπορεί πραγματικά να αναφέρουν με υπερβολικό τρόπο την εμπλοκή τους σε περιστατικά εκφοβισμού ως θύτες και την μη εμπλοκή τους ως θύματα.

Ως προς την υποκουλτούρα της φυλακής έχει γίνει λόγος και σε προηγούμενο κεφάλαιο, όμως είναι τόσα τα αποτελέσματα ερευνών που την καταδεικνύουν ως σοβαρό παράγοντα εξακολούθησης του φαινομένου του εκφοβισμού που χρειάζεται περισσότερη ανάλυση. Η ύπαρξη ενός κανονιστικού συστήματος ανάμεσα στους κρατούμενους το οποίο αφορά του άγραφους νόμους και πρότυπα συμπεριφοράς, όπως για παράδειγμα η χρήση βίας ως αυτοπροστασία, προβληματίζει. Φαίνεται να

προβάλλει την πιθανότητα της επιθετικότητας ενώ ταυτόχρονα σχετίζεται και με τον φόβο για εκφοβισμό. Σε έρευνα του ο Bottoms (1999) αναφέρει ότι οι κρατούμενοι που είναι νέοι στην φυλακή είναι φοβισμένοι ενώ ηρεμούν καθώς εισέρχονται στην νοοτροπία της φυλακής.

Ενδεικτικό σημείο για την αποδοχή του εκφοβισμού ως φυσιολογική συμπεριφορά στα πλαίσια του σωφρονιστικού συστήματος αποτελεί η εξαίρεση της τοκογλυφίας ως συμπεριφορά εκφοβισμού. Σε έρευνα της Ireland και Ireland (2003) αναφέρεται ότι μόνο το 39% των ερωτηθέντων κρατουμένων θεώρησαν την τοκογλυφία εκφοβισμό. Γεγονός αναμενόμενο καθώς η πρακτική αυτή θεωρείται ότι είναι ευρέως διαδεδομένη και βαθιά ριζωμένη στην υποκουλτούρα της φυλακής (Archer, 1996). Μάλιστα η παραπάνω θέση, ενισχύεται και από το ότι οι περισσότεροι από τους συμμετέχοντες που την ανέφεραν είναι νεαροί παραβάτες που δεν έχουν ακόμη ενσωματωθεί στην κοινωνία της φυλακής και ακόμη μαθαίνουν τους αποδεκτούς τρόπους επιθετικότητας

Κατά συνέπεια οι κρατούμενοι θεωρούν την χρήση βίας κάτι το φυσιολογικό μέσα στο σωφρονιστικό πλαίσιο, και αναλογικά μπορεί να είναι και θετικά προσκείμενοι προς τις συμπεριφορές εκφοβισμού. Σε έρευνα της η Ireland (1999) περιγράφει ότι τα άτομα που εμπλέκονται σε περιστατικά εκφοβισμού έχουν λιγότερο θετική στάση απέναντι στα θύματα σε σχέση με αυτούς που δεν έχουν εμπλακεί. Σε άλλη μελέτη οι Ireland και Murray (2005) αναφέρεται ότι το περιβάλλον της φυλακής ενθαρρύνει την μάθηση νέων επιθετικών κινήσεων ή την παραλλαγή παλαιότερων, επικεντρωμένες στην χρήση βίας ως μια προσαρμοστική λύση στα προβλήματα που παρουσιάζονται στην φυλακή. Αυτό συμβαίνει μέσω της κοινωνικοποίησης στην κουλτούρα της φυλακής, και στην αποδοχή του κώδικα των κρατουμένων αλλά και το κανονιστικό σύστημα πεποιθήσεων, έχοντας σαν αποτέλεσμα στάσεις υποστηρικτικές ως προς τον εκφοβισμό σε ένα ευρύ ηλικιακό φάσμα (Ireland, 2002).

Το περιβάλλον της φυλακής κατηγοριοποιεί τους κρατούμενους, και παράδειγμα αυτού είναι η αντιμετώπιση των θυτών και των θυμάτων, όπου ο δράστης παρουσιάζει ένα βαθμό κύρους απέναντι στους υπόλοιπους ενώ το θύμα όχι αλλά και θεωρείται ως υπεύθυνο για την θυματοποίηση του. Ασφαλώς η παραπάνω κατάσταση οδηγεί σε αρνητικές στάσεις απέναντι στα θύματα εκφοβισμού και σε μια γενικότερη αποδοχή από το σύνολο των κρατουμένων για τους δράστες.

Μια άλλη πλευρά της στάσης των κρατουμένων απέναντι σε φαινόμενα επιθετικότητας είναι και η παρουσίαση μια πιο αρρενωπής πλευράς όπου αδυναμίες φαίνονται στο περιβάλλον το λιγότερο παράξενες και κατακριτέες. Τα σωφρονιστικά καταστήματα είναι μικρόκοσμοι της ευρύτερη κοινωνίας όπου τα άτομα υποδύονται το φύλο τους μέσα στους κανόνες των κοινωνικών ομάδων. Οι Sabo, Kupers και London (2001) περιγράφουν την ζωή στην φυλακή μέσα σε όρους ανδρικής κυριαρχίας και υποταγής, όπου οι κοινωνικές σχέσεις έχουν κατασκευαστεί ανάλογα με την αναπαραγωγή αντρικών προτύπων και αντανακλούν προβλέψεις και πρότυπα. Κάτω από αυτές τις συνθήκες και δεδομένης της ιεραρχίας η επιθετικότητα, η ανταγωνιστικότητα, η βία, και ο έλεγχος συμπεριφοράς θεωρούνται τυπικές συμπεριφορές ενώ οι κρατούμενοι φαίνεται να θεωρούν την βία ως καταλύτη ο οποίος διατηρεί την κοινωνική τάξη με τον εκφοβισμό των κρατουμένων. Η βία, η θυματοποίηση και ο εκφοβισμό παρουσιάζονται ως μια ρουτίνα και είναι αντιπροσωπευτικές συμπεριφορές μιας ιδρυματοποιημένης ζωής στην φυλακή. (De Viggiani, 2012).

Η ακαμψία του ρόλου του αρσενικού συνεπάγεται ότι η συμπεριφορά με έναν θηλυκό τρόπο ενέχει την απώλεια της κοινωνικής θέσης του άντρα (Archer, 1992). Συνεπώς εκφοβιστικές ενέργειες και η αποδοχή του εκφοβισμού μπορεί να εμφανίζεται ως επιθετικό (αρρενωπό) χαρακτηριστικό, ενώ αντίθετα η παραδοχή ενός κρατουμένου ότι είναι θύμα εκφοβισμού ή η ένδειξη συμπαράστασης για τα θύματα μπορεί να θεωρηθεί γυναικείο χαρακτηριστικό και να υποδηλώνει αδυναμία. Αυτό δεν ισχύει για τις γυναικείες ομάδες, όπου η αποδοχή της αδυναμίας είναι παραδεκτή και ως επακόλουθο μπορεί να υπονοηθεί ότι οι γυναίκες έχουν πιο θετικές στάσεις απέναντι στα θύματα εκφοβισμού (Ireland, 1999).

Στην αντίδραση των γυναικών κρατουμένων απέναντι στον εκφοβισμό αναφέρεται το άρθρο της Sophie Goldingay (2007). Οι κρατούμενες φαίνεται να μην διαφέρουν τόσο ως προς την στάση τους απέναντι σε αυτό το φαινόμενο από τους άντρες καθώς αναφέρουν ότι ο εκφοβισμός είναι μια πράξη αναπόφευκτη, που συμβαίνει σχεδόν πάντα. Μάλιστα θεωρούν ότι αυτές οι συμπεριφορές είναι δικαιολογημένες, ανάλογα με το έγκλημα που έχει διαπράξει το θύμα, τις ελλείψεις του σωφρονιστικού περιβάλλοντος, για παράδειγμα η έλλειψη δραστηριοτήτων. Ασφαλώς δικαιολογείται και σε περιπτώσεις αυτοπροστασίας. Ωστόσο ο εκφοβισμός

θεωρείται μια άσχημη πράξη όταν ο δράστης επωφελείται από το θύμα. Ενώ ενδιαφέρον παρουσιάζει και η αντίληψη σχετικά με τα άτομα που αν και διαπράττουν εκφοβισμό δεν είναι σε θέση να τον φέρουν εις πέρας, γεγονός που φαίνεται περίεργο στις κρατούμενες. Ωστόσο σε έρευνα της Ireland (1999) αναφέρεται ότι οι γυναίκες κρατούμενες έχουν θετικότερες στάσεις απέναντι στα θύματα εκφοβισμού πάντα σε σχέση με τους άντρες. Ίσως λόγω της έλλειψης ανάγκης επιβεβαίωσης των αρρενωπών στοιχείων που όπως αναφέραμε προηγουμένως είναι ιδιαίτερα σημαντικά σε ένα σωφρονιστικό ίδρυμα αρρένων.

Σε έρευνα των Ireland και Ireland (2003) εξερευνάται η σχέση των κρατουμένων με τον ορισμό του εκφοβισμού ως φαινόμενο, την ανταπόκριση τους σχετικά με αυτό αλλά και την αντίδραση τους απέναντι στους εμπλεκόμενους. Πάνω από τα τρία τέταρτα των ερωτηθέντων απάντησα ότι ο εκφοβισμός μπορεί να περιλαμβάνει και μια μεμονωμένη πράξη επιθετικότητας χωρίς να είναι αναγκαία η αντίδραση από την πλευρά του θύματος. Ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι 30% των νεαρών κρατουμένων του δείγματος θεώρησαν απαραίτητη την αντίδραση των θυμάτων πριν αυτά καταφύγουν στην γνωστοποίηση του περιστατικού.

Ως προς την αντίληψη τους σχετικά με τους εμπλεκόμενους το 52% απάντησε ότι οι θύτες είναι ορισμένες μόνο φορές πιο δυνατοί από τα θύματα, ενώ το 22 % δεν θεωρεί του θύτες πιο δυνατούς. Η απάντηση αυτή ωστόσο μπορεί να οφείλεται στην λανθασμένη αντίληψη των συμμετεχόντων ότι ερωτώνται για την σωματική δύναμη των εμπλεκόμενων. Υπάρχουν σαφή στοιχεία προηγούμενων ερευνών που αναφέρουν ότι οι δράστες δεν διαφέρουν σε σωματοδομή από τα θύματα (Falshaw, 1993). Αντίθετα οι διαφορές στην κυριαρχία μπορεί να είναι πιο υποβόσκουσες και να βασίζονται σε συμβολική δύναμη, για παράδειγμα ο δράστης μπορεί να είναι αρχηγός μιας ομάδας γνωστής για την επιθετικότητα της στην φυλακή (Ireland, 2002a).

Οι περισσότεροι κρατούμενοι ανέφεραν ότι τα θύματα κάποιες φορές μπορεί να έχουν προκαλέσει τον θύτη τους, με μόνο ένα μικρό ποσοστό της τάξεως του 21% να δηλώνει ότι τα θύματα δεν προκαλούν. Ωστόσο και πάλι οι ενήλικες φαίνεται να έχουν θετικότερη στάση απέναντι στα θύματα σε σχέση με τους νεαρούς παραβάτες, καθώς οι πρώτοι είναι λιγότερο σύνηθες να κατηγορήσουν τα θύματα για προκλητική συμπεριφορά. Είναι πιθανό να είναι ευκολότερο για τους κρατούμενους να

«κατασκευάζουν» νοητικά τα θύματα ως εν μέρει υπεύθυνα για την θυματοποίησή τους. Ο λόγος ίσως είναι ότι οι απρόκλητες πράξεις βίας είναι δυσκολότερο να γίνουν αποδεκτές από την στιγμή που είναι γνωστό ανάμεσα στους κρατούμενους ότι ο καθένας βρίσκεται σε κίνδυνο να πέσει θύμα εκφοβισμού (Ireland & Ireland., 2003).

Ένα ακόμη ενδιαφέρον δεδομένο είναι ότι στον γενικό πληθυσμό της φυλακής, η ομάδα που είναι και θύματα αλλά και θύτες είναι λιγότερο ευνοϊκά προσκείμενοι προς τα θύματα. Οι κρατούμενοι αυτοί φαίνεται να έχουν υιοθετήσει τις στάσεις, οι οποίες φαίνονται κατάλληλες για να ταιριάζουν με την ομάδα των δραστών- «δυνατών». Τείνουν μάλιστα να επιδεικνύουν μια αντιπάθεια προς τα θύματα και μεγαλύτερη αποδοχή για τις εκφοβιστικές συμπεριφορές. Σύμφωνα με την έρευνα της Ireland (1999) δεν υπήρξαν διαφορές ανάμεσα στην ομάδα των δραστών και σε αυτή των θυτών- θυμάτων, συνηγορώντας στην υπόθεση ότι και οι δύο αυτές ομάδες είχαν παρόμοιες στάσεις απέναντι στα θύματα.

Η μέχρι τώρα βιβλιογραφία συνεπικουρεί στην παραπάνω θέση της έρευνας. Οι θύτες θύματα, όπως έχει αναφερθεί και παραπάνω είναι μια ομάδα, που προσπαθεί να ενταχθεί στο περιβάλλον της φυλακής, αποτρέποντας την συνεχόμενη θυματοποίησή τους. Επιπλέον, η θέση τους στην φυλακή όπως εκείνοι την αντιλαμβάνονται είναι μεγάλης σημασίας καθώς καθορίζει την ταυτότητά τους μέσα σε ένα τέτοιο πλαίσιο. Αυτά τα άτομα, επίσης, εκτιμούν την κυριαρχική τάση και την δύναμη σε μεγαλύτερο βαθμό από άλλους κρατούμενους ενώ ταυτόχρονα πιστεύουν με το να συμπεριφέρονται επιθετικά θα κερδίσουν τον σεβασμό της ομάδας τους (South & Wood, 2006). Κατά συνέπεια μπορούμε να αντιληφθούμε την τάση του περιβάλλοντος απέναντι σε φαινόμενα εκφοβισμού, όχι μόνο από εκείνους που δεν εμπλέκονται σε αυτά αλλά και στους εμπλεκόμενους.

4.2 Στρατηγικές αντιμετώπισης του εκφοβισμού ως φαινόμενο στο σωφρονιστικό σύστημα.

Ο εκφοβισμός στο σωφρονιστικό περιβάλλον είναι ένα σύνθετο ζήτημα, το οποίο περιλαμβάνει ένα αρκετά μεγάλο εύρος συμπεριφορών, και ταυτόχρονα επηρεάζει όλο το περιβάλλον και όχι μεμονωμένα άτομα. Μετά την ανακάλυψη του ζητήματος, οι ερευνητές προσπάθησαν να κατασκευάσουν τεχνικές με τις οποίες αν όχι να εξαλείψουν, τουλάχιστον να μειώσουν τον επιπολασμό του και τις συνέπειες τις οποίες έχει στα θύματα αλλά και στο γενικότερο πλαίσιο. Ασφαλώς και οι τεχνικές αυτές δεν αποτελούν πανάκεια και δεν ευελπιστούν στην εξαφάνιση των συμπεριφορών, καθώς αυτές είναι μέρος ενός παγιωμένου συστήματος το οποίο τείνει να διαιώνίζεται μέσα από κρατούμενους αλλά και μιας μερίδας του προσωπικού.

Όπως έχει γίνει αντιληπτό και από προηγούμενες αναφορές, το φαινόμενο του εκφοβισμού παραμένει πολυπαραγοντικό καθώς συμβάλλουν σε αυτό περιβαλλοντικοί και ενδογενείς παράγοντες του άτομο. Συνεπώς, η αντιμετώπιση του φαινομένου δεν είναι μια εύκολη υπόθεση. Οι περισσότεροι από αυτούς τους παράγοντες είναι εκτός του πεδίου ορισμού των εκάστοτε σωφρονιστικών ιδρυμάτων. Προβλήματα όπως ο υπερπληθυσμός, η υποκουλτούρα των κρατουμένων αλλά και οι προδιαθέσεις επιθετικότητας ορισμένων ατόμων ενισχύουν την εμφάνιση του εκφοβισμού. Κατά συνέπεια, οι στρατηγικές εναντίον του φαινομένου θα πρέπει να στοχεύουν προς την αντιμετώπιση του προβλήματος παρά στην εξάλειψη, θέτοντας ρεαλιστικούς στόχους. Η επικέντρωση στον εντοπισμό και στην αναγνώριση τέτοιου είδους συμπεριφορών όταν συμβαίνουν, σαφώς παρέχουν στην αντιμετώπιση του δράστη αλλά και την υποστήριξη του θύματος.

Η πρώτη στρατηγική αντιμετώπισης του εκφοβισμού στο σωφρονιστικό σύστημα ξεκίνησε από το Υπουργείο Εσωτερικών του Ηνωμένου Βασιλείου το 1993. Η στρατηγική αυτή περιελάμβανε πέντε στοιχεία κλειδιά ώστε να επιτύχει. Το πρώτο στοιχείο αναφέρεται στην μέτρηση του επιπολασμού του φαινομένου. Δεδομένου ότι οι κρατούμενοι δεν επιθυμούν τον στιγματισμό τους ανέφεραν στις περισσότερες

περιπτώσεις ελάχιστα σχετικά με το μέγεθος της θυματοποίησης που είτε ήταν μάρτυρες αυτής είτε εμπλεκόταν άμεσα ως θύτες ή θύματα. Τα εκάστοτε σωφρονιστικά καταστήματα ενθαρρύνονται ώστε να ανιχνεύουν τα ίδια μέσω του προσωπικού τους συμπεριφορές εκφοβισμού. Στοιχεία όπως η σοβαρότητα του εκφοβισμού, η ταυτοποίηση των δραστών και των θυμάτων αλλά και η τοποθεσία που συμβαίνουν συνήθως τέτοιες συμπεριφορές είναι αρκετά χρήσιμα για την εξακρίβωση των περιστατικών. Η φυλακή, επίσης, ενθαρρύνεται ώστε να δίνει προσοχή και σε έμμεσες στοιχεία συμβάντων εκφοβισμού όπως η αύξηση επιθέσεων αλλά και η αύξηση αιτημάτων για αλλαγή περιβάλλοντος.

Το επόμενο στοιχείο, σύμφωνα με τον οδηγό, είναι η αλλαγή κλίματος με την υιοθέτηση μιας καινούργιας προοπτικής απέναντι στον εκφοβισμό, η οποία θα ενδιαφέρει το προσωπικό, τους κρατούμενου αλλά και τους επισκέπτες του ιδρύματος. Η αλλαγή κλίματος τονίζεται καθώς, όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως, υπάρχει μια παγιωμένη αντίληψη των κρατουμένων αλλά σε αρκετές περιπτώσεις και του προσωπικού, σύμφωνα με την οποία ο εκφοβισμός μπορεί και να είναι δικαιολογημένος ανάλογα με τις περιστάσεις αλλά και ανάλογα με τις πεποιθήσεις του καθενός. Επιπλέον, έχει σημασία η συνεχής «διαπαιδαγώγηση» νεών κρατουμένων σε αυτόν τον καινούριο κώδικα φυλακής, όπου αρκετοί οι οποίοι προέρχονται από άλλα ιδρύματα να μην είναι εξοικειωμένοι και να συμπεριφέρονται με έναν επιθετικό τρόπο απέναντι στους άλλους κρατούμενους, μεταδίδοντας έτσι λανθασμένες αντιλήψεις.

Δεν θα μπορούσε σε ένα οδηγό στρατηγικής αντιμετώπισης του εκφοβισμού στην φυλακή να λείπει το στοιχείο της επίβλεψης. Σύμφωνα με αυτόν είναι αναγκαία η βελτίωση της επίβλεψης αλλά και της εξακρίβωσης μέσω της αναγνώρισης ως προς τις τοποθεσίες της φυλακής όπου συμβαίνουν περισσότερο τέτοιου είδους περιστατικά. Ακόμη είναι απαραίτητες προσπάθειες από την μεριά του προσωπικού ώστε να μειωθούν τα περιστατικά. Για παράδειγμα είναι πιθανό να βοηθήσει η αύξηση του επιβλέποντος προσωπικού σε σημεία του καταστήματος, όπου παρατηρείται υψηλός κίνδυνος διάπραξης τέτοιων συμπεριφορών από τους κρατούμενους. Άλλες προτάσεις περιλαμβάνουν την αλλαγή περιβαλλοντικών παραγόντων, όπως η δημιουργία μικρότερων κοινόχρηστων χώρων. Ακόμα ίσως βοηθήσει η χρήση κλειστού κυκλώματος τηλεόραση σε ευαίσθητες ζώνες ώστε να

βελτιωθεί η εξακρίβωση χρησιμοποιώντας συστήματα συλλογής πληροφοριών των φυλακών, όπως η περισυλλογή πληροφοριών σχετικά με τα συμβάντα και η εξακρίβωση στοιχείων.

Μια συμπεριφορά εκφοβισμού έχει ως επί το πλείστον αρνητικές επιπτώσεις στην ζωή και στην ψυχολογία του θύματος, συνεπώς μια αποτελεσματική στρατηγική είναι απαραίτητο να περιλαμβάνει το στοιχείο της υποστήριξης του θύματος. Η υποστήριξη είναι αποτελεσματική όταν μπορεί να καλύψει ένα μεγάλο εύρος προβλημάτων. Η στρατηγική αναφέρει ότι είναι σημαντικό ο κάθε κρατούμενος να μπορεί να αναφέρεται σε έναν αξιωματικό με τον οποίο να έχει περισσότερη επαφή. Η παροχή βοήθειας θα πρέπει ακόμη να έχει και έναν επιπλέον στόχο, την αποτροπή της πιθανής μελλοντικής επαναθυματοποίησης. Τεχνικές, όπως η σήμανση των περιουσιακών στοιχείων των θυμάτων σε συνδυασμό με προγράμματα διεκδικητικότητας είναι σχεδιασμένες να βοηθήσουν τα άτομα αυτά ώστε ανταπεξέλθουν έναν επερχόμενο εκφοβισμό.

Τέλος, περιλαμβάνονται τεχνικές για την αντιμετώπιση των συμπεριφορών από την πλευρά των δραστών. Σε σχέση με την μείωση των περιστατικών η απειλή της αλλαγής πτέρυγας όσον αφορά τους δράστες προς μια άλλη μονάδα ή ένα άλλο σωφρονιστικό κατάστημα και η ταυτόχρονη επεξεργασία της συμπεριφοράς τους μέσω ομάδων μπορεί να έχει αποτελέσματα. Επιπλέον, αναγνωρίζεται η ανάγκη της αναγνώρισης του κινήτρου των εκφοβιστικών συμπεριφορών ώστε να περιοριστούν αποτελεσματικά.

Ο οδηγός αυτός εκσυγχρονίστηκε το 1999 καθώς θεωρήθηκε επιβεβλημένο. Οι περισσότερες τεχνικές του διατηρήθηκαν ωστόσο βελτιώθηκαν στοιχεία όσον αφορά την λεπτομερέστερη περιγραφή των παρεμβάσεων που θα μπορούσαν να διεξαχθούν στο πλαίσιο των σωφρονιστικών ιδρυμάτων, όπως η αναφορά παραδειγμάτων καλής διαγωγής και η περιγραφή μιας πιο ξεκάθαρης αιτιολογίας πίσω από της τεχνικές παρέμβασης.

Όπως περιγράφει σε άρθρο της η Ireland (2002) στον προηγούμενο οδηγό θα έπρεπε να ληφθούν υπόψιν ορισμένα επιπλέον θέματα. Ο οδηγός, για παράδειγμα δεν περιλαμβάνει περαιτέρω γνώση σχετικά με τα χαρακτηριστικά των δραστών, γνώση η οποία θα ήταν χρήσιμη στην αναγνώριση τους, στην επικέντρωση σε αυτούς αντί

συγκεκριμένων περιστατικών. Ακόμη γνωστοποιείται το γεγονός της σημασίας της στρατηγικής αυτής και ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο του ιδρύματος, δεδομένου ότι διαφορετικές ομάδες δραστήων ενεργούν και διαφορετικά. Ακόμη είναι εξίσου σημαντική η αναγνώριση όχι μόνο του άμεσου αλλά και του έμμεσου εκφοβισμού. Ταυτόχρονα, υπάρχει ανάγκη αποφυγής στερεοτυπικών αντιλήψεων τόσο ως προς τους θύτες αλλά και προς τα θύματα. Τέλος, όπως έχει αποδειχθεί από μια πληθώρα ερευνών, είναι αναγκαία η επισήμανση του γεγονότος ότι οι κρατούμενοι είναι πιθανόν να είναι και θύτες και θύματα εκφοβισμού.

Όσον αφορά την διεκδικητικότητα έχουν γίνει αναφορές για την καθοριστική της σημασία σχετικά με την ανταπόκριση των θυμάτων σε περιστατικά εκφοβισμού. Όπως αναφέρουν ευρήματα ερευνών που αναφέρθηκαν σε προηγούμενο κεφάλαιο, τα θύματα με το να παρουσιάζονται μη διεκδικητικά, είναι πιθανό ότι επιτρέπουν στους συγκαταρούμενους τους να τους εξουσιάζουν και το γεγονός αυτό με την σειρά του αυξάνει την θυματοποίηση τους. Τα θύματα ενθαρρύνουν με άλλα λόγια την ίδια τους την θυματοποίηση (Ireland, 2002b).

Τα ευρήματα αυτά υποδηλώνουν ότι είναι χρήσιμη η παρέμβαση που σχετίζεται με την ενδυνάμωση της διεκδικητικότητας, όπως αυτή συστήνεται από έρευνες σε σχολεία και σωφρονιστικά ιδρύματα (Besag, 1993, & Beck, 1992). Συνεπώς είναι σημαντική αυτού του είδους η παρέμβαση καθώς βοηθάει το άτομο να μπορεί να αντιμετωπίσει περιστατικά όπου η διεκδικητικότητα είναι απόλυτα χρήσιμη για να αντιδράσει. Τα προβλήματα σχετικά με την αντιμετώπιση μιας διαμάχης μεγεθύνονται μέσα σε ένα σωφρονιστικό περιβάλλον, όπου ο κίνδυνος τραυματισμούς είναι πολύ μεγαλύτερος. Σε κάποια περιστατικά εκφοβισμού, ιδιαίτερα όταν περιλαμβάνουν βία, τα θύματα θα πρέπει να ενθαρρύνονται να δρουν με προσαρμοστικό τρόπο, μειώνοντας τον κίνδυνο τραυματισμού τους. Η διεκδίκηση κατά τη διάρκεια του περιστατικού, ενώ ενέχει κίνδυνος ίσως να μην είναι κατάλληλη. Σύμφωνα με αυτή την οπτική, μπορεί η «παρέμβαση διεκδικητικότητας» που παρέχεται στα θύματα θα έπρεπε όχι μόνο να υποδεικνύει πως θα μπορούν να είναι διεκδικητικά πριν και κατά την διάρκεια του συμβάντος αλλά κυρίως μετά από αυτό. Η εκπαίδευση των θυμάτων για το πως θα πλησιάσουν το προσωπικό μετά από ένα περιστατικό εκφοβισμού ώστε να ζητήσουν βοήθεια, θα μπορούσε να είναι το ένα θέμα της παρέμβασης. Ερευνητικά δεδομένα αποδεικνύουν ότι τα θύματα

αποκρύπτουν τα τέτοιου είδους καταστάσεις από το προσωπικό και παρουσιάζουν αποφευκτικές συμπεριφορές (Ireland, 1999b). Η εκπαίδευση όσον αφορά την διεκδικητικότητα θα μπορούσε ακόμη να εστιάσει στην αποθάρρυνση των θυμάτων από τέτοιες συμπεριφορές και με αυτόν τον τρόπο να αποτρέψει μελλοντική θυματοποίηση (Ireland, 2002b).

Το 2004 το Υπουργείο Εσωτερικών του Ην. Βασιλείου εστιάζει πλέον στην συμπεριφορά, και όχι στο προφίλ ενός συγκεκριμένου τύπου κρατούμενου (θύτη). Η πολιτική αντιμετώπισης πλέον είναι η αποφυγή στιγματισμού μεμονωμένων κρατουμένων. Ωστόσο, στην πράξη, αρκετές στρατηγικές αντιμετώπισης του εκφοβισμού βασίζονται στην αναγνώριση των θυτών και θυμάτων. Αυτές απαιτούν από τους αξιωματικούς να επισημαίνουν τις διαφορές των δυο αυτών ομάδων. Όσον αφορά αυτήν την τοποθέτηση η υποψία του εκφοβισμού ως προς τον έναν ή τον άλλον, η προσέγγιση υποβαθμίζει την κάθε ενόχληση που προκαλείται από τον κρατούμενο που ορίστηκε αρχικά ως θύμα.

Ο κρατούμενος που έχει οριστεί ως θύμα πρόκειται να προστατευθεί από πιθανή επανέκθεση και υποτίμηση από την πλευρά των θυτών. Το άτομο που χαρακτηρίζεται ως δράστης συνήθως νιώθει αδικημένος λόγω της κατηγορίας αυτής, καθώς θεωρεί ότι ήταν μια προσπάθεια για να προστατεύσει τον εαυτό του. Το θύμα από την άλλη νιώθει αδικημένο γιατί θεωρεί ότι κατηγοριοποιήθηκε από το προσωπικό ως «ευάλωτος», δημοσίως, γεγονός που ίσως το στοχοποιήσει σε κάθε πιθανή τάση για εκμετάλλευση. Η ταυτοποίηση και των δύο κρατουμένων, ίσως να θέτει το θύμα σε περισσότερο κίνδυνο αν υποπτευθούν οι υπόλοιποι κρατούμενοι ότι έδωσε πληροφορίες στο προσωπικό εναντίον του δράστη.

Μια άλλη ενδιαφέρουσα προοπτική της παρέμβασης σε φαινόμενα εκφοβισμού, είναι οι στρατηγικές οι οποίες υπολογίζουν ταυτόχρονα και την συμμετοχή σε συμμορίες. Στις ΗΠΑ, Στις ΗΠΑ, ερευνητές αναφέρονται σε μια πιο προληπτική αντιμετώπιση που αντανακλά στην διαχείριση των συμμοριών των φυλακών, η οποία θα μπορούσε να οδηγήσει σε μια αναγνώριση τους πριν προλάβουν αυτές οι ομάδες να οργανωθούν (Wood, Moir & James, 2009).

Η βιβλιογραφία σχετικά με τις διαμάχες και την βία φανέρωσε τις διαφορετικές ιδιότητες των επιθέσεων και του εκφοβισμού. Όλες οι επιθέσεις

αναδύονται από καταστάσεις όπου υπήρχε βία, προσβολές, απειλές, εκμετάλλευση και εισβολή στον προσωπικό χώρο του κρατουμένου. Ωστόσο λιγότεροι από έναν στους οκτώ καβγάδες και επιθέσεις ήταν αντιδράσεις σε μια παγιωμένη σχέση εκφοβισμού. Παρατηρώντας πιο προσεκτικά τους καβγάδες σχετικά με συμπεριφορές εκφοβισμού, στους περισσότερους από αυτούς ο όρος εκφοβισμός αποδόθηκε γιατί ένα άτομο ενήργησε εκ μέρους ενός τρίτου, τον οποίο αυτοί θεωρούσαν ως θύμα. Οι παραπάνω ενστάσεις πρόκειται για αποτελέσματα έρευνας του Kimmitt Edgar (2005).

Ο ίδιος μάλιστα ερευνητής θεωρεί ότι υπάρχει ένα θεμελιώδες ελάττωμα σε αρκετές από τις σημερινές στρατηγικές αντιμετώπισης του εκφοβισμού. Οι ορισμοί, οι οποίοι προαναφέρθηκαν, όσον αφορά την χρήση τους στο σωφρονιστικό περιβάλλον, φαίνεται να ορίζουν τον εκφοβισμό ως συμπεριφορά. Ωστόσο η μελέτη στην φυλακή δείχνει μια βαθιά αλλαγή στον ορισμό του εκφοβισμού από συμπεριφορές σε επιλεγμένα άτομα που είναι χαρακτηρισμένα ως θύτες. Στην πράξη αρκετές στρατηγικές για την καταπολέμηση του φαινομένου έχουν σχεδιαστεί για τον εντοπισμό των θυτών. Αυτού του είδους ο εντοπισμός οδηγεί αναπόφευκτα σε διαφορετική αντιμετώπιση των εμπλεκομένων και υπονομεύει την αξιοπιστία του προσωπικού των σωφρονιστικών ιδρυμάτων.

Δίκαιη επιβολή της πειθαρχίας στην φυλακή συνεπάγεται ότι κάθε κρατούμενος που προσβάλλει κάποιον άλλον πρέπει να αντιμετωπίζεται αναλόγως με την συμπεριφοράς του. Ομοίως, οι αστυνομικοί κάνουν χρήση των πειθαρχικών κανόνων όταν αντιλαμβάνονται χρήση λεκτικών απειλών ή χειρονομίες από οποιονδήποτε τρόφιμο. Αν οι αξιωματικοί αγνοούν, αναλόγως της διακριτικής τους ευχέρειας σε σχέση με την επιβλαβή συμπεριφορά τις λεκτικές απειλές, εκτός αν αυτές εκτοξεύονται από έναν αναγνωρισμένο δράστη εκφοβισμού, τότε η δικαιοσύνη της φυλακής πλήττεται.

Συμπερασματικά, η θυματοποίηση είναι ένα εργαλείο του εκφοβισμού. Ιδεατά, αυτό σημαίνει ότι αν το προσωπικό ήταν σε θέση να αποτρέψει τους κρατούμενους από την εκδήλωση επιβλαβών και υποτιμητικών συμπεριφορών, αν οι αξιωματικοί μπορούσαν να ανταπεξέλθουν όλους όσους χρησιμοποιούσαν απειλές, προσβολές, εχθρικές χειρονομίες, τότε οι φυλακές θα ήταν μέρη στα οποία ο εκφοβισμός θα σπάνιζε. Όταν το προσωπικό είναι σε εγρήγορση για την

αντιμετώπιση κακοποιητικών συμπεριφορών ανεξαρτήτως του δράστη, είναι σε εγρήγορση σε περίπτωση συγκρούσεων και κατόπιν είναι σίγουροι για την παρέμβαση που πρέπει να ακολουθηθεί τότε, είναι πιθανό να αποτραπεί η θυματοποίηση που μπορεί να οδηγήσει σε εκφοβισμό. Μια καλή δοκιμή όσον αφορά το κατά πόσον μια φυλακή είναι ασφαλής είναι ο βαθμός στον οποίο το προσωπικό αντιλαμβάνεται το καθήκον που έχει αναλάβει να περιφρουρήσει την ασφάλεια της κυρίως με την συνεπή αντιμετώπιση κακών συμπεριφορών.

Η αντιμετώπιση της βίας μπορεί να ανοίξει τον δρόμο για την αποτελεσματική πρόληψη του εκφοβισμού. Το αντίστροφο δεν είναι πιθανό. Ενεργώντας αποφασιστικά για τον εντοπισμό και την τιμωρία των ύποπτων ως δράστες, οι φυλακές δεν είναι υπεύθυνες για τις επιπτώσεις των επιβλαβών συμπεριφορών, και σίγουρα όχι αυτών που οδηγούν στην βία της φυλακής. Σύμφωνα με τον Edgar (2005) πάνω από το 80% των επιθέσεων μέσα στα σωφρονιστικά ιδρύματα δεν σχετίζονται με τον εκφοβισμό. Μια τελείως αποτελεσματική στρατηγική για την αντιμετώπιση του εκφοβισμού θα έπρεπε να λαμβάνει υπόψιν τις αιτίες μόνο της μειωσιμότητας αυτών των περιστατικών και θα είχε λιγότερες πιθανότητες για την προώθηση μιας ασφαλέστερης φυλακής. Μία προσέγγιση επικεντρωμένη στις συγκρούσεις ώστε να μειωθεί η βία και να αυξηθεί η ασφάλεια των φυλακών διαφέρει από ένα τυπικό πρόγραμμα κατά του εκφοβισμού. Η προσέγγιση αυτή απαιτεί μια γρήγορη παρέμβαση με υπαλλήλους που είναι ιδιαίτερα προσεκτικοί στην παρακολούθηση των συμπεριφορών που οδηγούν ή υποθάλπουν την σύγκρουση. Το παραπάνω μπορεί να πραγματοποιηθεί μόνο εφ' όσον το προσωπικό διαφωνεί με όλες τις μορφές θυματοποίησης. Ακόμα είναι αναγκαίο να γίνει γνωστή η τάση της θυματοποίησης να είναι αμοιβαία. Τέλος, θα πρέπει να δίνεται έμφαση στην συμπεριφορά και όχι στα άτομα, ώστε να αποφευχθεί ο στιγματισμός (Edgar, 2004).

Συμπεράσματα

Η παρούσα εργασία είχε ως στόχο την κατανόηση του εκφοβισμού σε ένα πλαίσιο όπως η φυλακή, αντίθετα με τις περισσότερες έρευνες που ασχολούνται κυρίως με το σχολικό περιβάλλον. Μέχρι και σχετικά πρόσφατα, η βία στο σωφρονιστικό σύστημα αντιμετώπιζοταν συλλήβδην με έναν τρόπο και όλα τα περιστατικά ανταποκρινόταν στον ορισμό της επιθετικότητας. Ύστερα από ερευνές των τελευταίων χρόνων παρουσιάστηκε ένα νέο όσον αφορά την διάγνωση του ωστόσο όμως προυπάρχον φαινόμενο μέσα στην φυλακή αυτό του εκφοβισμού. Αρχικά η διάγνωση τέτοιου τύπου συμπεριφορών γινόταν μέσω των ορισμών και των κριτηρίων που είχε η επιστημονική κοινότητα σχετικά με τον εκφοβισμό στα σχολεία, έκτοτε όμως έχουν γίνει αρκετές προσπάθειες και ιδιαίτερα σημαντικές ώστε να υπάρξει ένας καινούριος ορισμός που θα χρησιμεύει ως διαγνωστικό κριτήριο.

Μέχρι στιγμής ,όπως έχει ήδη αναφερθεί και σε παραπάνω κεφάλαιο, ο ορισμός που θεωρείται πληρέστερος είναι εκείνος της Ireland (2002a) ο οποίος αναφέρει ότι « Ένα άτομα εκφοβίζεται όταν είναι θύμα άμεσης ή έμμεσης επιθετικότητας, η οποία συμβαίνει σε εβδομαδιαία βάση από τους ίδιους ή και διαφορετικούς δράστες. Μεμονωμένα περιστατικά επιθετικότητας μπορεί να φανερώνουν εκφοβισμό, ιδιαίτερα όταν είναι σοβαρού περιεχομένου και όταν το θύμα πιστεύει ή φοβάται ότι βρίσκεται σε κίνδυνο για περαιτέρω θυματοποίηση. Ένα περιστατικό μπορεί να θεωρηθεί εκφοβισμός αν το θύμα πιστεύει ότι του έχουν επιτεθεί ανεξάρτητα από την πραγματική πρόθεση του δράστη. Ακόμη μπορεί να θεωρηθεί εκφοβισμός όταν υπάρχει ανισορροπία της δύναμης μεταξύ θύτη και θύματος ακόμα και αν δεν είναι ξεκάθαρη».

Για λόγους που αναφέρθηκαν παραπάνω η φυλακή φαίνεται να είναι ένας χώρος στον οποίο ευδοκιμούν τέτοιου είδους συμπεριφορές. Το ευρύτερο περιβάλλον της υποθάλλπει αισθήματα ανωτερότητας και κατωτερότητας στους κρατούμενους και οι συμπεριφορές που προκύπτουν από αυτά είναι ιδιαίτερα επιθετικές προκειμένου να

ανταπεξέλθουν στις συνθήκες του ιδρύματος. Συνεπώς, θα ήταν χρήσιμη η εκτενέστερη παρατήρηση των παραγόντων που οδηγούν τα άτομα στην φυλακή να καταφεύγουν σε τέτοιου είδους συμπεριφορές, προσπαθώντας να προληφθούν πριν την εμφάνιση τους. Ιδιαίτερα από την οπτική γωνία της πραγματική διάστασης του θεσμού της φυλακής γίνεται αντιληπτό ότι τα άτομα που εξέρχονται από τα σωφρονιστικά ιδρύματα φαίνεται όχι μόνο να μην έχουν «σωφρονιστεί» για τις πράξεις τους αλλά να έχουν μνηθεί σε αρκετές περιπτώσεις σε ακόμη περισσότερες εγκληματικές συνήθειες, οι οποίες είναι πολύ πιθανό να είναι υπεύθυνες για την μελλοντική τους παλινδρόμηση στην φυλακή.

Πέρα από τις αιτίες που πηγάζουν από το περιβάλλον της φυλακής αλλά και του ευρύτερου σωφρονιστικού συστήματος, ενοχοποιήθηκαν και ενδοπροσωπικά χαρακτηριστικά τόσο για την διάπραξη εκφοβιστικών πράξεων όσο και για την αντιμετώπιση τους από τα θύματα. Η αυτοπεποίθηση, η διεκδικητικότητα, η ηθική αποδέσμευση και άλλοι παράγοντες θεωρήθηκαν ικανοί ώστε να πυροδοτήσουν τέτοιου είδους συμπεριφορές. Ωστόσο, όλες οι έρευνες που είχαν ως στόχο την αναγνώριση ενδογενών χαρακτηριστικών ως αίτια θεώρησαν δεδομένο το περιβάλλον της φυλακής. Συνεπώς, γίνεται αντιληπτό το ότι οι εξωγενείς παράγοντες των σωφρονιστικών ιδρυμάτων υπερτερούν ως προς την εμφάνιση φαινομένων εκφοβισμού καθώς προυπάρχουν και επηρεάζουν θύτες και θύματα προς μια κατεύθυνση την οποία σε διαφορετικό πλαίσιο να μην είχαν επιλέξει.

Οι επιπτώσεις του φαινομένου αρκετές, εκτείνονται από την δυσκολία των κρατουμένων να ανταπεξέλθουν στο ήδη επιβαρυνμένο πλαίσιο των φυλακών, την απομόνωση, την κακή ψυχολογική κατάσταση μέχρι τους αυτοτραυματισμούς των θυμάτων και την αυτοχειρία. Εκτός αυτών, ο εκφοβισμός προκαλεί δυσλειτουργίες στο ευρύτερο σωφρονιστικό σύστημα καθώς το προσωπικό αδυνατεί τις περισσότερες φορές να διαχειριστεί αυτού του είδους την μορφή επιθετικότητας ενώ ευνοούνται συμπεριφορές οι οποίες αποκαθλώνουν την εξουσία του πλαισίου εναποθέτοντας την στους κρατούμενους που θεωρούνται κυρίαρχοι. Ταυτόχρονα, το προσωπικό φαίνεται να ενδίδει σε πιέσεις των «ισχυρών» της φυλακής, και έτσι δημιουργείται ένας φαύλος κύκλος θυματοποίησης που δεν φαίνεται να σταματάει.

Τα τελευταία χρόνια όλο και περισσότερες έρευνες έχουν πραγματοποιηθεί για την αποτελεσματική αντιμετώπιση του φαινομένου του εκφοβισμού, με επίκεντρο το σωφρονιστικό περιβάλλον. Δεδομένων των δυσκολιών του πλαισίου δεν θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν μέθοδοι που έχουν προταθεί για πιο ήπια

περιβάλλοντα όπως το σχολείο. Από τις πρώτες και σημαντικότερες στρατηγικές αντιμετώπισης ήταν εκείνη που αναφέρεται σε προηγούμενο κεφάλαιο, η οποία εκπονήθηκε από το Υπουργείο Εσωτερικών του Ην. Βασιλείου. Ο οδηγός αυτός παρουσιάζει μια πολυεπίπεδη αντιμετώπιση του φαινομένου μέσω επίβλεψης, αλλαγής των συνθηκών στο σωφρονιστικό σύστημα, αλλά και μια αλλαγή στην κουλτούρα της φυλακής. Κοινός γνώμονας όλων των σημείων του οδηγού είναι η ανάγκη για εξέλιξη των φυλακών μέσω μια νέας προσέγγισης που ξεκινάει από τους αξιωματικούς που το απαρτίζουν μέχρι τους κρατούμενους που φιλοξενούνται στα ιδρύματα. Το προσωπικό των φυλακών θα πρέπει να είναι έτοιμο να εξακριβώσει περιστατικά εκφοβισμού, να διαπαιδαγωγήσει τους κρατούμενους αλλά και να υποστηρίξει τα θύματα ώστε να ανταπεξέλθουν των συμβάντων. Ασφαλώς, θα πρέπει να αποφεύγεται η επιρροή στερεοτύπων ως προς τους υποπτούς δράστες καθώς ίσως να είναι υπεύθυνη για μια περαιτέρω θυματοποίηση.

Η παρούσα έρευνα αντιμετώπισε το θέμα του εκφοβισμού στα πλαίσια του σωφρονιστικού συστήματος με σκοπό την ανασκόπηση του από την διεθνή βιβλιογραφία. Μέσα από την σκιαγράφηση του παρουσιάζεται η ανάγκη για περαιτέρω έρευνα γύρω από τον εκφοβισμό στην φυλακή. Είναι αναγκαία η διερεύνηση των αιτιών που οδηγούν τους κρατούμενους να συμπεριφέρονται με αυτόν τον τρόπο ειδικά μέσα στην φυλακή. Επιπλέον η ερευνα στο κομμάτι της αντιμετώπισης του προβλήματος δεν θα πρέπει να σταματήσει εδώ καθώς υπάρχουν ακόμη θέματα που δεν έχουν εξακριβωθεί και πιθανόν θα βοηθήσουν στην μελλοντική εξάλειψη του φαινομένου. Τέλος, ο εκφοβισμός στην φυλακή δεν έχει απεμπλακεί εντελώς από το σχολικό περιβάλλον στο οποίο για πρώτη φορά ανακαλύφθηκαν περιστατικά εκφοβισμού και συνεπώς εμποδίζεται η έρευνα για το συγκεκριμένο πλαίσιο δυσκολεύοντας την αντιμετώπιση του, γεγονός που φαίνεται και από την έλλειψη ενός πλήρους ορισμού για το πλαίσιο των φυλακών.

Βιβλιογραφία

1. Ainsworth, M.D.S., Blehar, M., Waters, E., & Wall, S. (1978). Patterns of attachment. Hillsdale, N.J: Erlbaum
2. Anderson, C.A. (2002). Human aggression. *Annual Review of Psychology*, 53, 27-51.
3. Archer, J., Ireland, J.L., & Power, C.L. (2007). Differences between bullies and victims, and men and women, on aggression related variables among prisoners. *British Journal of Social Psychology*, 46, 299-322.
4. Archer, J. & Southall, N. (2009). Does Cost-Benefit analysis or self control predict involvement in bullying behavior in male prisoners? *Aggressive Behavior*, 35, 31-40
5. Bandura, A. (2002). Selective moral disengagement in the exercise of moral agency. *Journal of Moral Education*, 31, 364-374.
6. Bandura, A., Barbaranelli, C., Carpura, G.V., & Pastorelli, C. (1996). Mechanisms of moral disengagement in the exercise of moral agency. *Journal of Personality and Social Psychology*, 71, 364-374.

7. Beck, G. (1992). Bullying among incarcerated young offenders. Unpublished M.Sc. thesis, Birbeck University. London
8. Beck, G. (1995). Bullying among young offenders in custody. *Issues in Criminological and Legal Psychology*, 22, 54-70.
9. Besag, V. (1993). *Bullies and victims in schools: A guide to understanding and management*. Milton Keynes: Open University Press.
10. Biggam, F.H., & Power, K.G. (1998). A comparison of the problem-solving abilities and psychological distress of suicidal, bullied and protected prisoners. *Criminal Justice Behavior*, 25(1), 77-97.
11. Bjorkvist, K., Osterman, K., Kaukiainen, A. (1992a). The development of direct and indirect aggressive strategies in males and females. In: Bjorkvist, K., Niemela, P. (eds.). *Of Mice and Women: Aspects of female aggression.* SanDiego: Academic Press, pp 51-64.
12. Biggam, F.H., & Power, K.G. (1998). A comparison of the problem-solving abilities and psychological distress of suicidal, bullied and protected prisoners. *Criminal Justice Behavior*, 25(1), 77-97.
13. Blaauw, E., Kerkhof, AD.J.F.M., & Vermunt, R. (1997). Suicides and other deaths in police custody. *Suicide and Life- Threatening Behavior*, 27, 153-163.
14. Blaauw, E., Winkel, F.W., & Kerkhof, AD.J.F.M.(2001). Bullying and suicidal behavior in jails. *Criminal and Justice Behavior*, 28, 279-299.

15. Bottoms, A.E. (1999). Interpersonal violence and social order in prisons. *Prisons: Crime and Justice: A review research*. Chicago, IL : The University of Chicago Press.
16. Brookes, M. (1993). *Reducing bullying at HMP Randy*. Psychology Research No.8. UK: East
17. Brookes, M., Cooper, R., Trivett, E., & Willmot, P. (1994). *Bullying survey at HMP Lincoln*. Psychology Research Report. No19. UK: East Midlands
18. Clemmer, D.(1940). *The Prison Community*. New York: Holt, Rinehart & Winston.
19. Connel, A. & Farrington, D. (1996). Bullying amongs incarcerated young offenders: Developing an interview schedule and some preliminary results. *Journal of Adolescence, 19*, 75-93.
20. Crick, N.R., Dodge, K.A. (1994). A review and reformulation of social information- processing mechanisms in children's social adjustment. *Psychological Bulletin, 115*, 74-101.
21. Dear, G.E., Thomson, D.M., & Hills, A.M. (2000). Self- Harm in prison: Manipulators can also be suicide attempters, *Criminal Justice and Behavior*, 27, 160- 175.
22. DeViggiani, N. (2012). Trying to be something you are not: Masculine Performances within a prison setting. *Men and Masculinities, 15*, 271- 291.
23. .Dodge, K.A. (1986). A social information processing model of social competence in children. In: Perlmutter M, (editor).

Eighteenth annual Minnesota symposium on child psychology. Hillsdale, NJ:
Erlbaum, p. 77-125

24. Dodge, K.A. (1991). The structure and function of reactive and proactive aggression. In: Pepler, D.J., Rubin, K.H., (eds.). The development and treatment of childhood aggression. Hillsdale, N.J: Erlbaum, p.201-218.
25. Dodge, K.A., Price, J.M., Coie, J.D., & Christopoulos, C.(1990). On the development of aggressive dyadic relationships in boys' peer group. *Human Development*, 33, 260-270.
26. Dye, M.H. (2010). Deprivation, importation and prison suicide: Combined effects of institutional conditions and inmate composition. *Journal of Criminal Justice*, 38, 796- 806.
27. Edgar, K. (2004). *Keeping the Peace*. Prison Service Journal, 151., January 2004.
28. Edgar, K. (2005). Bullying, victimization and safer prisons. *Probation Journal*, 52(4), 390-400.
29. Falshaw, L. (1993). Why me? Can incarcerated young offenders be identified as potential victims of bullying by their behavior within the panel environment? *Unpublished Pssc thesis*, Aston University, Aston, UK
30. Falshaw, L. (1993). Why me? Can incarcerated young offenders be identified as potential victims of bullying by their behavior within the panel environment? *Unpublished Pssc thesis*, Aston University, Aston, UK

31. Feld, B.C. (1981). A comparative of organizational structure and inmate subcultures in institutions for juvenile offenders. *Journal of Crime and Delinquency*, 27, 336-363.
32. Franklin, R.K. (1988). Deliberate self- harm: Self- injurious behavior within a correctional mental health population, *Criminal Justice and Behavior*, 15, 210-218.
33. Goffman, E. (1961). *Assylums*. Essays on the Social Situation of Mental Patients and Other Inmates. New York, Anchor.
34. Goldingay, S. (2007). The bullying problem. Exploring ways young women prisoners talk about prison bullying. *Te Awatea Violence Reseacrh Centers Newsletter*, 5(2), 9-13.
35. Harding, R. (1994). What can we learn from suicide and self- injury? In A. Liebling & T.Ward (Eds.), *Deaths in custody: International perspectives* (pp. 204-215), London: Whiting and Birch
36. Harding, R. (1994). What can we learn from suicide and self- injury? In A. Liebling & T.Ward (Eds.), *Deaths in custody: International perspectives* (pp. 204-215), London: Whiting and Birch.
37. Ireland, J.L. (1999). Provictim attitudes and empathy in relation to bullying behavior among prisoners. *Legal and Criminological Psychology*, 4, 51-66.
38. Ireland, J.L. (1999). Bullying behaviors among male and female prisoners: A study of adult and young offenders. *Aggressive Behavior*, 25, 161-178.
39. Ireland, J.L. (2000). "Bullying" among prisoners: A review research. *Aggression and Violent Behavior*, 5(2), 200-215.

40. Ireland, J.L. (2001). *Bullying amongst prisoners: A study of gender differences, provictim attitudes and empathy*. Master's of Science dissertation. Department of Psychology. The Manchester Metropolitan University, Manchester, UK.
41. Ireland, J.L. (2001). Distinguishing the perpetrators and victims of bullying behavior in a prison environment: A study of male and female adult prisoners. *Legal Criminological Psychology*,6, 229-246.
42. Ireland, J.L. (2001). Distinguishing the perpetrators and victims of bullying behavior in a prison environment: A study of male and female adult prisoners. *Legal Criminological Psychology*,6, 229-246.
43. Ireland, J. L. (2001).The relationship between social problem- solving and bullying behavior among male and female adult prisoners. *Aggressive Behavior*, 27, 297-312.
44. Ireland, J.L. (2002). How does assertiveness relate to bullying behavior among prisoners? *Legal and Criminological Psychology*,7(1) , 87-100.
45. Ireland, J.L. (2002). Official records of bullying incidents among young offenders: what can the tell us an how usefull are the? *Journal of Adolescents*,25, 669-679
46. Ireland, J.L. (2002). Bullying in prisons. *The psychologist* ,15(3),130-133.
47. Ireland, J.L. (2002a). "*Bullying Among Prisoners :Evidence, Research and Intervention Strategies*", Hove: Brunner- Routhledge.
48. Ireland, J.L. (2002b). How does assertiveness relate to bullying behavior among prisoners? *Legal and Criminological Psychology*,7, 87-100

49. Ireland, J.L. (2002b). The relationship between social problem-solving and bullying behavior among male and female adult prisoners. *Aggressive Behavior*, 27, 297-312.
50. Ireland, J.L. (2005a). Bullying among prisoners: The need of innovation. In: Ireland, J.L. (ed.). "Bullying among prisoners: Innovations in theory and research". Hove: Willain Publishing, pp 1-30.
51. Ireland, J.L. (2005). Psychological health and bullying behavior among adolescent prisoners: A study of young and juvenile offenders. *Journal of Adolescent Health*, 36, 131-140
52. Ireland, J.L. (2011). The importance of coping, threat appraisal and beliefs in understanding and responding to fear of victimization. Applications to a male prisoner sample. *Law and Human Behavior*, 35, 306-315.
53. Ireland, J.L., & Archer, J. (1996). Descriptive analysis of bullying in male and female adult prisoners. *Journal of Community and Applied Social Psychology*, 6, 35-47
54. Ireland, J.L. & Archer, J. (2002). The Percieved Consequences of Responding to Bullying with Aggression : A study of Male and Female Adult Prisoners. *Aggressive Behavior*, 28, 257-272.
55. Ireland, J.L, Boustead, R., & Ireland, C.A. (2005). Coping style and psychological health among adolescent prisoners: A study of young and juvenile offenders. *Journal of Adolescence*, 28, 411-423.

56. Ireland, J. L. & Ireland, C.A (2003). How do offenders define bullying? A study of adult, young and juvenile male offenders. *Legal and Criminological Psychology*, 8, 159- 173.
57. Ireland, J.L, Monaghan, R. (2006). Behaviors indicative of bullying among young and juvenile male offenders. *Aggressive Behavior*, 32, 172- 180.
58. Ireland, J.L. & Murray, E.G. (2005). Social problem- solving and bullying: Are prison bullies rarely impaired problem solvers? In J.L. Ireland (ed.). *Bullying among prisoners: Innovations in theory and research*. (pp150- 170). Hove: Willan Publishing.
59. Ireland, J.L.,& Power, C.L. (2006). *Bullying among prisoners: Refining methods of measurement and the identification of bullies and/or victims*. Paper presented at the meeting of the British Psychological Society's Division of Forensic Psychology, Preston, UK.
60. Ireland, J.L., Archer, J., Power, C.L. (2007). Characteristics of male and female prisoners involved in bullying behavior. *Aggressive Behavior*,33, 220-229.
61. Ireland, J.L., & Qualter, P. (2008). Bullying and social and emotional loneliness in a sample of adult male prisoners. *International Journal of Law and Psychiatry*, 87, 47-57.
62. Jewkes, Y. (2005). Men Behind Bars: "Doing" Masculinity as an Adaptation to Imprisonment. *Men and Masculinities*,8(1), 44-63.

63. Jolliffe, D., & Farrington, D.P. (2006). Examining the relationship between low empathy and bullying. *Aggressive Behavior*, 32, 540-550.
64. Kiriakidis, S.P. (2009). Prediction of bully and victim status among young male offenders. *Hellenic Journal of Psychology*, 6, 66-79.
65. Laishes, J. (1997). Inmate suicides in the Correctional Service of Canada, *Crisis*, 18(4), 157-162.
66. Lawrence, C. & Andrews, K. (2004). The Influence of Perceived Prison Crowding on Male Inmates' Perception of Aggressive Events. *Aggressive Behavior*, 30, 273-283.
67. Leddy, J. & O' Connel, M. (2002). The prevalence, nature and psychological correlates of bullying in Irish prisons. *Legal and Criminological Psychology*, 7, 131-140.
68. Lesse, M., Thomas, Snow, L. (2006). An ecological study of factors associated with rates of self- inflicted death in prisons in England and Wales. *International Journal of Law and Psychiatry*, 29(5), 355-360.
69. Liebling, A. (1992). *Suicides in prison*. London: Routhledge
70. Liebling, A. (1993). Suicides in young prisoners: A summery. *Death Studies*, 17, 381- 409.
71. Liebling, A., & Arnold, H. (2012). Social relationships between prisoners in a maximum security prison: Violence, faith and the declining nature of trust. *Journal of Criminal Justice*, 40, 413- 424.
72. Livingston, M.S. (1994). *Self- injurious behavior in prisoners*. Unpublished doctoral thesis, University of Leeds, UK.

73. Livingston, M.S., Jones, V., & Hussain, S. (1994). *The extent of bullying amongst adult inmates at HMP/YOI Moorland*. Psychology Research Report. No 20. UK: East Midlands.
74. Livingston, M.S., & Chapman, A.J. (1997). Bullying and self-injurious behavior in young offenders. *Journal of Prison Service Psychology*, 3, 78-81.
75. Mandurka-Sheppard, A. (1986). *The dynamics of aggression in women's prisons in England*. UK: Gower.
76. McCorkle, R.C. (1992). Personal precautions to violence in prison. *Criminal Justice Behavior*, 19, 160-173.
77. McGurk, B.J., & McDougall, C. (1986). *The prevention of bullying among incarcerated delinquents*. Directorate of Psychological Services Report, Series 2 (144), April, London: HMSO.
78. Menesini, E., Sanchez, V., Fonzi, A., Ortega, R., Costabile, A., & Feudo, G.L. (2003). Moral Emotions and bullying: A cross-national comparison of differences between bullies, Victims and outsiders. *Aggressive Behavior*, 29, 515-530.
79. Miller, N., Pedersen, W.C., Carlson, M., & Miller, N. (2000). Displaced aggression is alive and well: A meta-analytic review. *Journal of Personality and Social Psychology*, 78, 670-689.
80. O'Donnell, I., Edgar, K. (1996). *The extent and dynamic of victimization in prisons* (revised report). Research paper. Center for Criminological Research, University of Oxford.

81. Olweus, D. (1978). *Aggression in schools: Bullies and whipping boys*. Washington, DC: Hemisphere.
82. Olweus, D. (1992). Victimization by peers: Antecedents and long term outcomes. In K.H. Rubin & J.B. Asendorf (Eds.). *Social withdrawal inhibition and shyness in childhood*. Hillsdale, N.J: Erlbaum.
83. Olweus, D.(1996). Bully/ Victim problems in school. *Prospects*,26. 331-359.
84. Olweus, D. (1999). *Bullying at School: What We Know and What We Can Do*. Oxford Blackwell.
85. Olweus D. (1999) Sweden. In Smith, P.K., Morita, Y., Junger- Tas. J., Olweus, D., Catalano, R., Slee., P. (Eds). *The nature of school bullying: A cross- national perspective* (pp. 7-27). London & New York: Routhledge.
86. Patterson, R.F., & Hughes, K. (2008). Review of completed suicides in the California Department of Corrections and Rehabilitation, 1999-2004. *Psychiatric Services*, 59(6), 676- 682.
87. Paterline, B.A., Petersen, D.M. (1999). Structural and social psychological determinants of prisonization. *Journal of Criminal Justice*, 27, 427-441.
88. Power, K.G., Dyson, G.P., & Wozniak, E. (1997). Bullying among Scottish young offenders: Prisoners' self reported attitudes and behavior. *Journal of Community and Applied Social Psychology*,7, 209- 218.

89. Randal, P. (1997). *Adult bullying: Perpetrators and victims*. London: Routhledge.
90. Ross, M.W., Diamond, P.M., Liebling, A., Saylor, W.G. (2008). Measurement of prison social climate: A comparison of an inmate measure in England and the USA. *Punishment of Society*, 10(4), 447- 474.
91. Slee, D.T. (1993) Bullying: a preliminary investigation of its nature and the effects of social cognition. *Early Child Development and Care*, 87, 45-57.
92. Smith, P.K. (1991). Hostile aggression as social skills deficit or evolutionary strategy? *Behavioral and Brain Sciences*, 14, 315-316.
93. Smith, P.K. (1994). What can we do to prevent bullying in school? *Therapist (Summer)*, 12-15
94. Smith, P.K. (2004). Bullying: Recent Developments. *Child and Adolescent Mental Health*, 9(3), 98-103.
95. South, C.R. Wood, J. (2006) Bullying in Prisons: The Importance of Percieved Social Status, Prisonization and Moral Disengagement. *Aggressive Behavior*, 32, (490-501).
96. Stephenson, P., & Smith, D. (1989). Bullying in the junior school. In D.P. Tattum, & D.A. Lane (Eds.), *Bullying in schools* (pp. 45-57). Stoke on Trent: Trentham Books.

97. Toch, H. (1975). *Men in crisis: Human breakdown in prisons*. Chicago: Adline.
98. Toch, H. (1992). *Living in prison: The ecology of survival*. Washington, DC: American Psychological Association,
99. Way, B., Miraglia, R., Sawyer, D., Beer, R., & Eddy, J. (2005). Factors related to suicide in New York state prisons. *International Journal of Law and Psychiatry*, 28, 796- 221.
100. Wing, H.C.(2003). Doing time: Prison experience and identity among first time inmates. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 47, 114-117.
101. Willmot, P.(1997). The development of an anti-bullying strategy at HMP Lincoln. *Journal of Prison Service Psychology*,3, 81-86.
102. Wolff, N., & Shi, J. (2009). Feelings of safety among male inmates: The safety paradox. *Criminal Justice Review*, 34, 404-427.
103. Wooldredge, J.D. (1988). Inmate lifestyle and opportunities for victimization. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 35, 480-502.
104. Zingraff, M.T. (1980). Inmate assimilation: A comparison of male and female delinquents. *Criminal Justice Behavior*, 7, 275-292.
105. Ρηγούτσου, Ε. (2006). *Συμβουλευτική κρατουμένων*. Υπουργείο εθνικής παιδείας και θρησκευμάτων, Αθήνα
106. Χάιδου, Α. (2002). *Το σωφρονιστικό σύστημα: Ζητήματα θεωρίας και πρακτικής*. Νομική βιβλιοθήκη: Αθήνα